

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ORTAÖĞRETİM SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
AHLAKİ YARGI YETENEK DÜZEYLERİ, SOSYAL
DESTEK ALGILARI VE PSİKOLOJİK
BELİRTİLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Naciye ÖZKARA

Enstitü Ana Bilim Dalı : Eğitim Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Eğitimde Psikolojik Hizmetler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Murat İSKENDER

TEMMUZ-2010

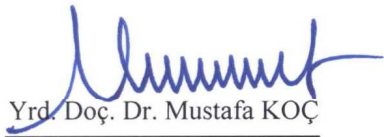
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİM SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
AHLAKİ YARGI YETENEK DÜZEYLERİ, SOSYAL
DESTEK ALGILARI VE PSİKOLOJİK
BELİRTİLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Naciye ÖZKARA

Enstitü Ana Bilim Dalı : Eğitim Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Eğitimde Psikolojik Hizmetler

Bu tez 08/07/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇ

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Murat İSKENDER

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Engin YILMAZ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Naciye ÖZKARA

08.07.2010

ÖNSÖZ

“Farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylerin sosyal destek algıları ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi” konusu toplumu oluşturan bireylerin ilişkileri, toplum normlarına uyum süreçleri ve ruh sağlıkları açısından önemli olduğu düşünüldüğü için çalışmaya değer görülmüştür. Sonuçlar psikolojik belirtilere sahip bireylere yardımcı olma konusunda bir bakış açısı oluşturacağı düşünüldüğünden önemlidir. Araştırma sürecinde şüphesiz birçok kişinin katkısı olmuştur. Araştırmamda değerli yardımlarını esirgemeyen ve bana akılcı çözümleriyle destek olan, güvenen başta tez danışmanım değerli Yrd. Doç. Dr. Murat İSKENDER’e, birlikte çalışmaya başladığımız ilk andan itibaren desteklerini hep üzerimde hissettiğim, varlığını yaşamımda büyük bir zenginlik olarak benimsediğim, sabrını ve çalışma disiplini örnek aldığım değerli hocam engin bilgi ve tecrübeleriyle hep yanımdaydı, Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇ’a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamın uygulanmasında büyük yardımları olan sevgili Selma GÜMÜŞ’e, yardımcı olan öğrencilere ve öğretmenlerime teşekkür ederim. Desteğini esirgemeyen sevgili Mustafa YAZICI’ya, sabır ve anlayışlarından ötürü Mustafa ORDUERİ’ne ve Osman ÇETİN’e, yazım ve noktalamada uzmanlığından yararlandığım sevgili Kerem TURAN’a, katkıları için sevgili Fatma GÜNGÖRDÜ’ye, destek olan tüm mesai arkadaşlarıma, hayatımda önemli yere sahip sevgili Betül ve Seda’ya, sevgili Sinan abiye, teşvikleriyle Adem PEKER’e, yardımlarını esirgemeyen sevgili Yrd. Doç. Dr. Ümit ÇELEN’e ve yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarımın her adımında beni sabırla dinleyen, fikir ve önerilerinden her zaman yararlandığım, maddi ve manevi her sıkıntıda yanımda olan sevgili arkadaşım Çağrı GÜVEN’e yürekten teşekkür ederim.

Ve en büyük, en içten teşekkür sevgili aileme. Doğduğum andan itibaren varlıklarını hep yanımda hissettiğim, aldığım her kararda bana güvenen biricik anneme, babama ve kardeşlerime, özellikle yaşamım boyunca her zaman destek ve yardımlarını aldığım canım kardeşim Tuğba ÖZKARA’ya sonsuz teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Naciye ÖZKARA

08 TEMMUZ 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Ahlaki Gelişim ile İlgili Kuramsal Açıklamalar	8
1.1.1. Ahlak	8
1.1.2. Ahlaki Gelişim	10
1.1.3. Ahlaki Gelişim Kuramları	11
1.1.3.1. Psikoanalitik Kuram	11
1.1.3.2. Zihinsel Gelişim Kuramı	12
1.1.3.3. Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Kuramı	15
1.2. Sosyal Destek ile İlgili Kuramsal Açıklamalar	15
1.2.1. Sosyal Destek	15
1.2.2. Sosyal Desteğin Bileşenleri	16
BÖLÜM 2: İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	18
2.1. Ahlaki Yargı ile İlgili Yapılan Araştırmalar	18
2.2. Sosyal Destek ile İlgili Yapılan Araştırmalar	23
2.3. Psikolojik Belirtiler ile İlgili Yapılan Araştırmalar.....	29

BÖLÜM 3: YÖNTEM	33
3.1. Araştırmanın Modeli	33
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	33
3.3. Veri Toplama Araçları	34
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	34
3.3.2. Ahlaki Gelişim Ölçeği.....	34
3.3.2.1. Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeği.....	37
3.3.2.2. Toplumsal Ahlakı Değerlendirme Ölçeği	38
3.3.3. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ)	38
3.3.4. Kısa Semptom Envanteri (KSE)	39
3.4. Verilerin Toplanması.....	42
3.5. Veri Analiz Teknikleri	42
BÖLÜM 4: BULGULAR	44
SONUÇ VE TARTIŞMA	81
KAYNAKÇA	90
EKLER	98
ÖZGEÇMİŞ	106

KISALTMALAR

KBF	: Kişisel Bilgi Formu
ASDÖ	: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği
KSE	: Kısa Semptom Envanteri
SCL-90	: Semptom Tarama Listesi -90
DSM	: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	44
Tablo 2: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Lise Türlerine Göre Dağılımları.....	44
Tablo3: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Algılanan Sosyoekonomik Durumlarına Göre Dağılımları.....	45
Tablo 4: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımları.....	45
Tablo 5: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri	46
Tablo 6: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri	46
Tablo 7: Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Sosyal Destek Algı Düzeyleri.....	47
Tablo 8: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Sosyal Destek Algı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin F-Testi Sonuçları.....	48
Tablo 9: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Sosyal Destek Algıları Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları.....	49
Tablo 10: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Psikolojik Belirti Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	50
Tablo 11: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Psikolojik Belirti Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları	51
Tablo 12a ve 12b: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi, Geleneksel Ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Psikolojik Belirti Puan Ortalamalarına İlişkin F Testi Sonuçları.....	54-55

Tablo 13: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları	58
Tablo 14: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ve Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları.....	59
Tablo 15: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Sosyal Destek Algıları ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişki Düzeyleri	61
Tablo 16: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Kız ve Erkek Öğrencilerin Sosyal Destek Algı Psikolojik Belirti Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek Puan Ortalamaları Standart Sapmaları t-Değerleri ve Önemlilik Düzeyleri	63
Tablo 17: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Lise Türlerine Göre Sosyal Destek Algı Psikolojik Belirti Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek Puan Ortalamaları Standart Sapmaları F-Değerleri ve Önemlilik Düzeyleri	67
Tablo 18: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Algıladıkları Sosyo-Ekonomik Düzeylere Göre Sosyal Destek Algı, Psikolojik Belirti, Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları, F-Değerleri ve Önemlilik Düzeyleri	74
Tablo 19: Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Kişisel Ahlak, Toplumsal Ahlak, Sosyal Destek ve Ruh Sağlığı Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Değerleri	79

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1:** Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Sosyal Destek Algı Düzeyleri 47
- Şekil 2:**Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri..... 58
- Şekil 3:** Ahlaki Yargı Evrelerine Göre Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri 60

Tezin Başlığı: Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri, Sosyal Destek Algıları ve Psikolojik Belirtilerinin İncelenmesi	
Tezin Yazarı: Naciye ÖZKARA	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat İSKENDER
Kabul Tarihi: 08.07.2010	Sayfa Sayısı: 8 (ön kısım)+ 97 (tez)+ 9 (ekler)
Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri	Bilim Dalı: Eğitimde Psikolojik Hizmetler
<p>Bu araştırmada; ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı yetenek düzeyleri, sosyal destek algıları ve psikolojik belirtileri incelenmiştir. Ayrıca ahlaki yargı yeteneğinin cinsiyete, lise türüne ve algıladıkları sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır.</p> <p>Çalışma grubu; Çankırı ilinde bulunan Düz Lise, Anadolu Lisesi, Anadolu Teknik Lisesi ve Meslek Liselerinde eğitim öğretim gören ve tesadüfi yolla belirlenmiş 515 öğrenciden oluşmaktadır. Farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylere ulaşmak amacıyla yapılan ilk uygulamada 515 olan öğrenci sayısı, ikinci ve üçüncü uygulamalarda 50 kız 62 erkek olmak üzere toplamda 112 öğrencidir.</p> <p>Araştırmada, ilk uygulamada ölçme aracı olarak; Kişisel Bilgi Formu ile birlikte Ahlaki Gelişim, Öz Ahlaki Değerlendirme ve Toplumsal Ahlakı Değerlendirme ölçekleri uygulanmış, daha sonra bu kişilerin sonuçları analiz edilmiş ve ahlaki gelişimin 3 düzeyini temsil eden ve tesadüfi yolla seçilen (gelenek öncesi düzeyden 37, geleneksel düzeyden 38 ve gelenek sonrası düzeyden 37) öğrencilere sosyal destek algılarını ölçmek için Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile psikolojik belirtilerini belirlemek için Kısa Semptom Envanteri uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler bir istatistiksel paket programından yararlanılarak, varyans analizi, bağımsız gruplarda t test, ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir.</p> <p>Araştırmanın sonucunda; ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algı düzeylerinin birbirinden farklılık göstermediği, ahlaki yargı yetenek düzeyi arttıkça psikolojik belirtilere sahip olma düzeyinin arttığı ve farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylerin sosyal destek algılarının yükseldikçe psikolojik belirtilerinin azaldığı bulunmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Ahlaki Yargı, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler	

Title of the Thesis: The Moral Judgment Abilities, Social Support Perceptions and Psychological Symptoms of High School Seniors	
Author: Naciye ÖZKARA	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Murat İSKENDER
Date: 08.07.2010	Nu. of Pages: 8 (pre text) + 97 (main body) + 9 (appendices)
Department: Educational Sciences	Subfield: Psychological Services in Education
<p>In this research, the level of high school seniors' moral judgment abilities, social support perceptions and psychological symptoms are examined. Besides, it is investigated whether there is a significant difference of moral judgment ability according to sex, school type and perceived socioeconomic status or not.</p> <p>Working group consists of 515 randomly chosen students who are attending High schools, Anatolian High schools, Anatolian Technical and Vocational High schools in Çankırı. The number of the students is 515 in the first application which is made in order to reach individuals with different levels of moral judgment abilities. In the second and third applications the number of the students is 112 as a total of 50 girls and 62 boys.</p> <p>In this study (in the first application) beside of the Personal Information Form, Moral Development Scale, Self Moral Evaluation Scale and Social Moral Evaluation Scale were applied as measuring instruments. Later on, the results of these individuals were analyzed and then Brief Symptom Inventory (to measure psychological symptoms) and Perceived Social Support Scale (to measure social support perception of students) were applied to randomly chosen students who are representing the third level of moral development (37 before traditional level, 38 traditional level, 37 after traditional level.) The data obtained from the research was analyzed with the help of a statistical package program and by using analysis of variance, t tests for independent groups and Pearson Moments Correlation techniques.</p> <p>As a result; it is found that there is no meaningful difference according to the level of social support perception from one to another individual whose moral judgment ability score is in before traditional, traditional or after traditional level. Also, it is found that the more moral judgment ability increases, the more psychological symptoms level increases. Additionally, it is found that psychological symptoms are decreasing while social support perceptions of the individuals who have different levels of moral judgment ability are increasing.</p>	
Key Words: Moral Judgment, Social Support, Psychological Symptoms	

GİRİŞ

Kişi dünyaya ayak bastığı an yalnız fizik çevrenin değil, sosyal çevrenin de etkisi altında kalmaya başlar. İçinde yaşadığı toplum ona sadece bazı olayları tanıtmakla kalmaz ayrıca -bir işaret sistemi diyebileceğimiz- dil yolu ile de bir düşünce biçimi ve bir takım yeni değerler kazandırır. Uyulması gerekli bazı kuralları öğretir. Mantıksal ya da mantık öncesi olan bu kolektif normlar ahlakı oluşturur (Şemin, 1979:19).

Ahlakın ne olduğu konusunda çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Çoğu gelişim kuramcıları ahlakı, bireyin çevresine uyumunu belirleyen temel boyut olarak kabul ederler. Çeşitli kuramcıların ahlaki davranış ve ahlak gelişimi tanımlamaları oldukça farklı olmasına karşın, bu tanımlamalardaki ortak düşünce ahlakın bireyin topluma uyum sağlamasına yardım eden işlev olarak kabul edilmesidir. Ahlak sadece bireyin uyum sağlamasına değil, aynı zamanda toplumun varlığını sürdürmesine de yardım eder (Çelen, 2000:13). Ahlak gelişimi, bireyin ruhsal gelişimi, zihinsel gelişimi ve kişilik oluşumu ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Kişilik ve ahlak gelişiminin temelleri ilk beş yaşta atılmaktadır. Ahlaki yargı gelişimi, benlik tasarımı gibi kişiliğin diğer öğeleri ile birlikte gençlik çağında belirginleşerek hayat boyu gittikçe artan bir açıklıkla ortaya çıkar (Kaya, 1993).

Var olabilmek için, genlere, mekânlara, duygulara, pek çok zihinsel etkinliğe ihtiyacımız vardır. Ancak bütün bunların olabilmesi için topluma da ihtiyacımız vardır. Hatta doğmadan önce topluma ihtiyacımız vardır. Dünyaya geldikten sonra da hemen her şey için öncelikle de zihinsel süreçlerimizin temelini oluşturan dili kazanabilmek için topluma ihtiyacımız vardır. Kişilerarası iletişim olmadan insanın varoluşunun tamamlanması mümkün değildir. Bu yüzden sosyal yaşam insan varoluşunun vazgeçilmez bir ögesidir (Dökmen, 2006).

Sosyal davranışların çoğu, bireyin ahlaki yargıları tarafından kontrol edilmektedir. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu inceleyen ahlaki gelişim ve ahlaki yargı, bireyin başkalarına nasıl davranacağını tayin etmede önemli bir rol oynar. Her ne kadar ahlaki değerler, öğrenme sonucu kazanılmakta ise de, ahlaki gelişmeye zihinsel gelişimin bir niteliği olarak da bakılabilir. Ahlaki yargı, bireyin çelişkili durumlarda çevresindeki

insanlarla nasıl ilişki kuracağını belirlemektedir. Bu ilişkinin yapısı ise, bireyin zihinsel yapısı ve rol alma (empati) olanakları ile sınırlıdır. Ahlaki yargı gelişiminde rol alma (empati), yani bir başkasına kendisi gibi tepki verebilmek önemlidir (Kaya, 1993).

Toplumsal bir varlık olmak, diğer insanlarla iletişim kurmak ve çeşitli ilişki biçimleri geliştirmek büyük ölçüde ahlaki değerlerin varlığını gerektirir (Hatunoğlu, 2003:3). Toplumda kabul gören kültürel ve ahlak değerlerinin bireyler tarafından benimsenmesi, bireyin içinde yaşadığı bu toplumda kendisinden beklenen görev ve sorumlulukları bu değerler içinde yerine getirmesi, sağlıklı toplumların var olmasını sağlayacaktır (Güngör, 2000).

Kılıççı (2000), ruh sağlığını tanımlamada kullanılan ölçütlerin farklı olduğu gibi bu ölçütlerin elde edilmesinde başvurulan yaklaşımlarda da farklılık olduğunu belirtmektedir. Örneğin genel ve yaygın bir yaklaşım, hasta olanı tanımlamayı esas alarak bunun karşıtı olanı sağlıklılık olarak betimler. Ya da diğer bir yaklaşım toplumsal normları esas alarak bu normlara uyumu sağlıklılık, bu normlardan uzaklaşmayı sağlıksızlık işareti olarak almaktadır. Toplum değerlerine körü körüne uyma yerine, ona ters düşmeden, kendi değerlerini koruyarak yaşama, bir ruh sağlığı işareti olarak alınabilir. Kişinin genelde kendi psikolojik bütünlüğünü parçalamadan ve kendi ihtiyaçlarını saf dışı etmeden, toplumun beklentilerine ters düşmeden yaşayabilmesi önemlidir. Bu denge bazen birey, bazen toplum tarafı ağır basarak bozulabilir. İşte o zaman kişinin korku, kaygı, suçluluk, aşağılık duyguları gibi rahatsızlıklar yaşaması doğaldır. Ama ne var ki bu duyguları yenerek psikolojik dengesini tekrar kurması güç olmamalıdır (Kılıççı, 2000).

Dünyaya geldikten sonra birey, kendisini kuşatan etkileşim çemberleri içinde sosyal ilişkilerini oluşturur. Sosyalleşme sürecinin karmaşık yapısındaki insan, bu ilişkiler ve etkileşimler sonucu bir anlamda birey olarak belirir. İster çocuk olsun ister yetişkin birey için önde gelen en belirgin ve belirleyici ilişkiler öteki insanla kurulandır. Bireyin kişiliğinin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir yer tutan sosyal ilişkiler bir anlamda yaşamın özünü oluşturmaktadır. Sosyal yaşamdaki gelişimi, değişimleri ve çelişkileri sosyal ilişkiler aracılığıyla yaşayan birey birçok problemle de karşı karşıya kalmaktadır. Kentleşmenin getirdiği yaşam biçimi, bireyselliğin öne çıkması, paylaşım ve dayanışmanın yerini farklı değerlerin alması sonucunda bireyler sosyal ilişkilerini

daha yalıtılmış, soyutlanmış olarak yaşamaktadır (Kozaklı, 2006). Bu durum da onların ruh sağlıklarını etkilemektedir. Bu bağlamda ruh sağlığını etkileyen bir diğer etmen de sosyal destektir. Kişi toplumdaki, ailesinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden destek aldığı oranda psikolojik problemlere yakalanma durumu azalır. Yapılan çok sayıda araştırma sosyal destek sisteminin bireyin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümü, önlenmesi ve tedavisinde, zorlanmalı durumlarla başa çıkabilmesi, bireyin ruh sağlığını koruyabilmesi ve öğrencilerin akademik başarılarının yükselmesinde güçlü bir kaynak olduğunu ortaya koymuştur (Yıldırım, 2006).

Bireylerin hem sosyal hem de psikolojik sağlıkları açısından hissettikleri veya yaşadıkları problemlerin üstesinden gelmede sosyal destek kaynaklarından yardım aldıkları, sosyal desteğin ve sosyal ilişkilerin bireyin yaşamında olumlu etkisi olduğu kabul edilmektedir (Cohen, 2004). Böylece kişiler sosyal çevrelerinde yer alan aile üyeleri, arkadaşları gibi ilişkilerden destek aldıkları ölçüde problemlerini çözüm süreçleri kolaylaşacaktır.

Sonuç olarak, çocukta ahlaki davranış ve ahlaki yargının incelenmesi hem arı bir psikolojik konu hem de bir pedagoji sorunudur. Eğitimde bu bizi karakter oluşumu bakımından özellikle ilgilendirmektedir. Ahlaki yaşamın kurulması için çocuğun içinde yaşadığı koşulların ayarlanması, eğitimin temel sorunlarından biridir (Şemin, 1979).

Birey toplumun kabul ettiği, önemseydiği kurallara ve değerlere uyum sağladığı ölçüde kabul görür. Toplumu oluşturan bireylerin toplum içerisinde kendilerini kabul edebilmeleri, uyum sağlayabilmeleri, oluşan bir takım kurallara uymaları yalnız olarak düşünemediğimiz insanoğlu için önemlidir. Toplumu oluşturan aile, arkadaş, öğretmen vb kişilerin desteğinin de bu sürece uyumu kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Dolayısıyla da bu durum ruh sağlıkları yerinde bireylerin oluşması açısından önemlidir. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile sosyal destek algıları ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışma psikolojik sorunlara sahip bireylerin problemlerinin çözümünde yardımcı olacağı düşünüldüğünden önemlidir.

Problem

Orta öğretim son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı yetenek düzeyleri, sosyal destek algıları ve psikolojik belirti düzeyleri nasıldır?

Alt Problemler

1. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ile sosyal destek algıları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ile psikolojik belirtileri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin toplam ruh sağlığı düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ve toplam ruh sağlığı düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
7. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları ile psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Denenceler

1. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları arasında anlamlı bir fark vardır.

2. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ile sosyal destek algıları arasında anlamlı bir fark vardır.
3. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
4. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ile psikolojik belirtileri arasında anlamlı bir fark vardır.
5. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin toplam ruh sağlığı düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
6. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ve toplam ruh sağlığı düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
7. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları ile psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Önem

Bu araştırmada, ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile sosyal destek algıları ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve aynı zamanda öğrencilerin kendilerinin ve toplumun ahlak düzeylerini değerlendirmeleri ve sosyal destek ile psikolojik belirti düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amaçlandığından psikolojik danışmanlara, psikolojik probleme sahip bireylere yardım etme sürecinde önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır.

Araştırma bulguları aynı zamanda öğretmenlere de yol gösterici niteliktedir. Çünkü bireyin kendi öz ahlakı değerlendirme şekli ile toplumsal ahlaki değerlendirme düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun anlamı, öğretmenlerin öğrencilerinin kendi öz ahlaki değerlendirme düzeylerini yükseltmeye ilişkin yapacakları etkinlikler aynı zamanda toplumsal ahlaki düzeylerini de doğrudan etkileyecektir. Bu bağlamda ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleri öğrencilerinin ahlaki yargı yetenek düzeylerini geliştirmeye yönelik çalışmalara yer vermelidir.

Araştırmanın diğere bir boyutu da sosyal destek algıları ile psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri arasındaki ilişkinin negatif yönde anlamlı olduğudur. Bunun anlamı bireylerin ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal destek algısı yükseldikçe psikolojik belirtilere sahip olma düzeylerinin düştüğüdür. Araştırma özellikle psikolojik danışmanların faydalanacağı bir yöntem olarak kullanılabilirliği açısından da önemlidir. Bu bulgudan hareketle psikolojik danışmanlar öğretmenleri ve aileleri danışma sürecine katarak bireylerin belirtilerini azaltmada yardımcı olabilirler.

Araştırmanın Sayıtları

Bu araştırmada;

1. Kullanılan veri toplama araçlarının istenilen bilgiyi elde etmede geçerli, güvenilir ve uygun oldukları,
2. Araştırmaya katılan ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin “Kişisel Bilgi Formunu”, “Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeğini”, “Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçeğini”, “Ahlaki Gelişim Ölçeğini”, “Algılanan Sosyal Destek Ölçeğini” ve “Kısa Semptom Envanterini” gerçek durumlarını yansıtacak şekilde ve samimi cevapladıkları kabul edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma ortaöğretim son sınıf öğrencilerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.
2. Araştırmada ölçülmek istenen özellikler kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen ölçümlerle sınırlıdır.

Araştırmanın Tanımları

Ahlak: Belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarının bütünü; ekonomik ve toplumsal düzenden yansıyan nesnel gerçeğin iyi-kötü ve adalet- adaletsizlik vb. gibi töre bilimsel niteliklerinin oluşturduğu bir toplumsal bilinç biçimidir (Hançerlioğlu, 1996: 11).

Ahlaki Yargı: Kişinin doğru yanlış ayrımı yaparken kullandığı ölçütler, ahlaki yönelimini oluşturan tutum ve davranışlardır. (Budak, 2003: 25).

Öz Ahlaki Gelişim Düzeyi: Bireyin kendine ahlaki gelişim düzeyi açısından verdiği değerdir. Derecelendirme ölçeğinde en düşük ahlak seviyesi ile en yüksek ahlak seviyesi içinde nerde olduğunu belirlediği seviyedir.

Toplumsal Ahlaki Gelişim Düzeyi: Bireyin içinde yaşadığı topluma ahlaki gelişim düzeyi açısından verdiği değerdir. Derecelendirme ölçeğinde en düşük ahlak seviyesi ile en yüksek ahlak seviyesi içinde toplumun nerde olduğunu belirlediği seviyedir.

Sosyal Destek: En genel anlamıyla, bireyin stresle, yaşamsal sorunlarla başa çıkma konusunda başkalarının (arkadaşların, aile üyelerinin, kendi kendine yardım grubu üyelerinin, kamu kuruluşlarının, vb.) sağladığı her türlü destektir (Budak, 2003:683).

Psikolojik Belirti: Bireyin ruh sağlığını etkileyen somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişiler arası duyarlık, depresyon, anksiyete, öfke ve düşmanlık (hostilite), fobik anksiyete, paranoid düşünce ve psikotizm gibi semptomlardır.

Ruh sağlığı: Kişinin kaygıdan, rahatsız edici, işlev kaybına yol açıcı semptomlardan uzak, içinde yaşadığı topluma, kendisine yüklenen rollere uyum sağlamış olmasıyla ve gündelik yaşamın beklentileriyle ve stresiyle normal sınırlar çerçevesinde başa çıkabilmesiyle tanımlanan bir ruhsal durumdur (Budak, 2003:640).

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ahlaki Gelişim ile İlgili Kuramsal Açıklamalar

1.1.1. Ahlak

Önceleri daha çok felsefenin konusu olan ahlak kavramı, son yıllarda psikolojinin de önemli konuları arasına girmiştir. Sosyal davranışlarda iyi-kötü, doğru-yanlış yargılarına varmada değişik görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle, zihinsel gelişim ile ahlaki yargının paralellik gösterdiğini ileri süren görüş hayli kabul görmüştür. Bu görüş, davranış bilimcilerinin dikkatini çekmeye başlamıştır (Kaya, 1993). Birçok kişi tarafından tanımlanmaya çalışılan ahlak kavramının birkaç tanımı aşağıda özetlenmiştir:

Ahlak bir bireyin kendince neyin “iyi” ya da “doğru” olduğunu tanımlamasıdır. Bilişsel gelişimsel bakış açısına göre, bireylerin ahlak anlayışı ahlaksal çıkmazları çözdükleri yolların bütünüdür (Rest, 1994). Ahlak, bir grupta ya da belirli bir çevrede kabul edilen ortak davranış kurallarının tümüdür. Uygulamadaki karşılığı ‘iyi davranış’ olan bu ahlak tanımı, davranışların ahlaki, yani ahlak kuralları açısından değerlendirilmesine de olanak vermektedir. Yine bu ahlak tanımı; ‘iyi davranış kurallarının öğretilmesi’ anlamını da içermektedir (Onur, 1976). Doğruya veya iyiye yönelik olan bu davranış kurallarının tümüne o toplum için geçerli olan ahlak kuralları denir (Fromm, 1999).

Hançerlioğlu (1996)’na göre ahlak, belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarının bütünü, ekonomik ve toplumsal düzenden yansıyan nesnel gerçeğin iyi- kötü ve adalet- adaletsizlik vb. gibi törebilimsel niteliklerinin oluşturduğu bir toplumsal bilinç biçimidir. Sınıfsal yapıdadır, sınıf çıkarlarını yansıtır. Bundan ötürüdür ki tarihsel sürecin çeşitli dönemlerinde, çeşitli toplumlarda ve bu toplumların çeşitli sınıflarında birbirinden farklı ahlaklar oluşmuştur. Örneğin belli bir toplumun belli bir döneminde bir genç kızın bikini mayoyla denize girmesi toplumun kimi kesimlerinde ahlaksızlık sayıldığı halde kimi kesimlerinde doğal karşılanır. Demek ki ahlak anlayışı, aynı toplumun aynı döneminde bile farklılık göstermektedir.

Kulaksızızoğlu (2003), insanların kendilerini uymakla yükümlü hissettikleri davranışlar ve kurallardır demektedir ahlak için. Ona göre ahlak insanların nasıl hareket edeceklerini düzenleyen genel davranışlar bütünüdür. Ahlak değer bir davranış veya tutumun kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğuna dair inançlardan ortaya çıkan genel kabullerdir. Değer verip önemsediğimiz ve o doğrultuda davranmaya çalıştığımız ortak insani ilkelerdir. Budak (2003), ahlakı toplumca kabul gören ve davranışın kabul edilebilir olup olmadığı yargısında kullanılan bir davranış standardı, Güngör (2000) ise insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için konmuş kaidelerin bir bütünü olarak tanımlamıştır. Toplumbilim sözlüğünde ise ahlak belli bir yer ve zamana özgü olarak iyi davranışlarla kötü davranışların tanımlarını yapan ve kurallarını saptayan bilimdir.

Ahlak düzeni özel bir düzendir. Ahlakın buyurduğu ya da yasakladığı şeyler özel bir saygıyı gerektirir. Ahlak inançları bilimsel verilerde olduğu gibi, özgürce tartışılamaz. “İnsan yaşamına kıyılmaz” düşüncesine birisi karşı gelse, bunun uyandıracadığı kınama, bilimsel bir yanlışın yaratacağı kınamadan çok değeriktir. Böylece ahlak alanı, ancak kurallarına uyanlara açık bulunan, karşı koyanları kendisine yaklaştırmayan çok özel bir alandır (şemin, 1979: 19).

Ahlak sorunları insan düşüncesini her zaman ilgilendirmiştir. Yüzyıllar boyunca filozoflar, din kurucuları, çeşitli ahlak sistemleri ortaya atmışlar, vicdanın insanda doğuştan varoluşunu tartışmışlardır. Günümüzde ahlak sorunlarını, bir yandan sosyologlar öte yandan da psikologlar daha bilimsel bir açıdan ele almışlardır. Ahlak kuralları insanların karşılıklı ilişkilerinden doğan bir normlar sistemidir. Bu sistemi her iki disiplin, kendilerine özgü yöntemlerle, araştırmaktadır (şemin, 1979: 19).

Freud ahlak gelişimini id, ego ve süper ego ilişkilerindeki denge kavramına bağlamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2008). İd (alt-benlik) kalıtımsal olarak gelen, içgüdüleri de kapsayan ve doğuştan var olan psikolojik gizli glerin tümüdür (Geçtan, 2003). Ego (benlik); kişinin çevresi ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan kişiliğin gerçekçi, uysal yesi ve bilinç kısmıdır (Kağıtçıbaşı, 1988). Süper ego (st-benlik); çocuğa ana baba tarafından aktarılan, ödül ve ceza uygulamaları ile pekiştirilen geleneksel değerlerin ve toplumun içsel temsilcisidir (Geçtan, 2003).

1.1.2. Ahlaki Gelişim

Ahlaki gelişim yüzyıllar boyu Sokrat, Aristo, Platon gibi birçok filozof ve din adamlarının araştırmalarına konu olmuş bir kavramdır. Ahlaki gelişim kişilik gelişiminin en önemli öğelerinden biri olup sosyalleşme süreci içinde “yanlış ve doğruyu ayırma” konusunda bilinçlenmesiyle ilgilidir. Birey içinde bulunduğu toplumun davranış kuralları ile değerlerini kazandığı ve davranışlarına mal ettiği sürece sosyalleşir ve ahlaki olarak da gelişir (Ersanlı, 2005).

Günümüzde ahlak gelişimine eğilen gelişim psikologları ve sosyal psikologlar ahlak gelişiminde ya duygusal-güdüsel etkenlere ya da bilişsel etkenlere önem vermektedirler (Kağıtçıbaşı, 2008: 361).

Ahlak gelişimine bilimsel yaklaşımlar üç ayrı felsefe akımından etkilenmişlerdir:

Bu akımlardan insanın doğuştan kötü olduğu ve sosyalleşme sürecinde doğru yolu bulabilmesi için yetişkin yardımına gerek olduğu görüşü, Freud’un öncülüğünde, Psikanalitik Yaklaşımın başlangıç noktasını etkilemiştir. Freud ve taraftarlarına göre ahlaki standartlar anti sosyal dürtülerin bilinç düzeyine çıkmasını engellemeyi amaçlar. Bu alandaki araştırmalar da bu standartlara uyulmadığı takdirde ortaya çıkacak suçluluk duygusuna eğilimler.

Sosyal Öğrenme Kuramları, insanın ne iyi ne de kötü olmadığı, doğuştan boş birer levhaya benzediği doğrultusundaki felsefe akımından etkilenmişlerdir ve insanın toplumsallaşma süreci içinde istenildiği gibi yönlendirilebileceği görüşünü taşırlar. Ahlak, uyulması ve kaçınılması gereken bir seri davranışlardır. Bu davranışlar çoğunlukla çevrenin kabul ve reddi olarak ortaya çıkan ödül ve cezalarla elde edilirler.

İnsanın doğuştan iyi olduğu görüşü ise bugün psikolojide Piaget ve taraftarlarının temsil ettiği Zihinsel Gelişim Psikolojisi Kuramı yaklaşımının başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu yaklaşım ahlak gelişimini zihinsel bir işlev olarak kabul eder. Diğer bir deyişle, ahlak, ‘iyi’ ve ‘kötü’nün bilinçli değerlendirilmesidir. Amaç iyi ve kötünün değerlendirilmesini oluşturan zihinsel süreçleri araştırmaktır ve araştırma teknikleri de çocuğun zihinsel etkinliklerini ortaya koyacak bulguları toplama yönünde biçimlenmektedir (Çileli, 1986).

1.1.3. Ahlaki Gelişim Kuramları

Toplumun kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için, onu oluşturan insanların bazı kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Bu kurallardan bazıları, bireyin başkalarıyla nasıl etkili iletişim kuracağı; başkalarını incitmekten nasıl kaçınacağı, genellikle başkalarıyla nasıl geçineceği, diğer bir deyişle, çevresine nasıl etkin bir uyum sağlayacağı ile ilgilidir. Etkin bir uyum ifadesi, toplumca belirlenen bazı kuralların içselleştirilmesiyle birlikte, geçerliliğini yitirmiş kuralların atılması, gerekli olanların yeniden geliştirilmesine katkıyı da kapsamaktadır. Ahlak gelişimi toplumun tüm değerlerine kayıtsız şartsız edilgin bir uyma değil, topluma etkin bir uyum sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir. Eğer çevrenizdeki çocukları izlediyseniz, kurallara uyma konusunda çok katı davrandıklarını görmüşsünüzdür. Onlar için bir şey ya doğrudur ya da yanlış. İkisinin ortası yoktur. Eğer bir suç işlenmişse cezası çekilmelidir. İlköğretim ya da lise yıllarında, insanların kuralları kendi amaçları için değiştirdiklerinde; bazıları için kuralları uygulayıp bazıları için uygulamadıklarında hayal kırıklığına uğradığımız durumları hatırlayabilirsiniz. Daha sonraları kanunlar hakkındaki görüşleriniz, onların nasıl oluşturulup, uygulandığını öğrendiğinizde değişebilir. İnsanlar bir yıldan diğerine değişebilen yapılmış kanunlarla karşılaşır, tartışır, oy verir. Sonuç olarak, bireyin ahlak gelişimi belli aşamalar izler. Bu aşamalar bireyin bilişsel gelişiminden bağımsız değil, ona paraleldir (Senemoğlu, 2009).

1.1.3.1. Psikoanalitik Kuram

Freud, ahlak ve kişilik gelişimini duygusal güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. Duygusal güdüsel ahlak gelişimini id, ego ve süperego ilişkilerindeki denge kavramına bağlamaktadır. Freud'a göre ahlaki gelişim, kişilik gelişimine paralel olarak belirli psikoseksüel dönemlerden geçerek gerçekleşir (Yapıcı, 2005). İd (alt benlik), kişiliğin psişik enerji deposu olarak nitelendirebileceğimiz bilinçaltı kısmıdır. İd, insanın doğuşundan itibaren sahip olduğu tüm güdülerinin toplamıdır ve temel olarak cinsiyet ve saldırganlık güdülerinden oluşur. İd sürekli olarak isteklerine doyum arar. Burada ego önem kazanmaktadır. Ego kişinin çevreyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan kişiliğin gerçekçi ve ussal ögesidir. İdin isteklerine ancak egonun amaca yönelik işleyişi doyum sağlayabilir. Bundan ötürü id sürekli isteklerinin karşılanması için egoya baskı

yapar. Bu baskı bilinçaltı isteklerinin egoya, yani bilinç düzeyine çıkma çabası şeklindedir. Freud bu kuram ışığında kişilik ve ahlak gelişiminin ana hatlarının ilk beş yılda tamamlandığını ve altı yaşından sonra kuramsal bakımdan önemli başka bir gelişmenin olmadığını ileri sürmüştür (Kağıtçıbaşı, 2008). Freud ahlak ve ahlak standartlarının süper egonun gelişmesiyle ortaya çıktığını belirtmiştir (Ersanlı, 2005).

1.1.3.2. Zihinsel Gelişim Kuramı

Gözlemleri sonunda çocukların “doğru” ve “yanlış” ilişkin yargılarının, yaşlarına bağlı olarak değiştiği fikrine ulaşan Piaget ahlaki gelişimi, bilişsel gelişime paralellik göstererek birbirinden farklı nitelikler taşıyan ve hiyerarşik bir sıra izleyen dönemler halinde ortaya çıkan bir süreç olarak nitelendirmektedir (Ersanlı, 2005).

Piaget'in "Çocuğun Ahlaki Yargısı" adlı kitabının (1932) yayınlanmasının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen onun ahlak gelişimi modeli gelişim psikolojisindeki araştırmalar için çok önemli temel araştırma sorularını ortaya atmış ve bu nedenle bugüne kadar birçok araştırmayı etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Bilişsel gelişim ve ahlak gelişimi çalışmalarına yapılan başlıca eleştiri, heteronom (ahlaki gerçekçilik) ve otonom (ahlaki özerklik) ahlakın karakteristik özelliklerinin ve ilgili hipotezlerinin ve araştırma modelinin ampirik teste tabi tutulmasının, sınanmasının zorluğudur. Ahlak gelişimi araştırmalarında daha ziyade iyi nedir, kötü nedir ve verilen örnekteki kişinin ne oranda kötü ya da suçlu olduğuna dair sorularla meşgul olması eleştirilmiştir.

Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı

Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı Piaget'in kuramının yeniden incelenmesi ve anlamlandırmasıdır. Kohlberg de Piaget gibi çocuk ve yetişkinlerin, belirli durumlarda davranışlarını yöneten kuralları nasıl yorumladıklarını incelemiştir. Ancak Kohlberg araştırmasını çocukları oyunlarında gözleyerek değil, çocuklara ahlaki ikilemleri kapsayan belirli durumlar vererek onlara bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak yürütmüştür (Senemoğlu, 2009).

Kohlberg, 10-20 yaşlarındaki 50 denek üzerinde çalışmakla işe başlamıştır. 18 yıl boyunca her üç sene bir bunları tekrar ele almıştır. Bunun sonucu altı ahlak yönelişi (orientation) veya perspektifi bulmuştur ki, bu ona ahlak davranışında ileri sürdüğü altı

aşamanın temelini vermiştir. Ona göre her denek 18 yıl süreyle aynı aşamalardan geçmiştir. Ancak deneklerde gelişme oranı aynı değildir, deneklerin hepsi gelişmenin en yüksek mertebesine ulaşamamıştır. Bu 50 denekten başka Kohlberg ve diğerleri aynı metodu daha büyük bir Amerikalı gruba ve başka kültürlere mensup deneklere uyguladıklarını bildirmektedirler. Kohlberg, deneğe çözülmesi gereken bir öykü verir ve deneğin ahlak yargısını ne gibi nedenleri ileri sürerek savunduğunu saptar. Burada Kohlberg'in Piaget tekniğine sadık kalarak hareket ettiği görülür (Şemin, 1979: 7).

Kohlberg'e göre ahlaki yargılama yeteneğini belirlemenin en uygun yolu, birbiriyle çatışan taleplerin ve değerlerin bulunduğu, bireyin karar vermesi gereken ikilem durumları ya da diğer bir deyişle adalet problemleridir. Bu durumda böyle bir problemle karşılaşan bireyin, bütün taleplerin perspektiflerini üstlenebilmesi, dikkate alabilmesi ve her bir perspektiften bakıldığında da en âdili görünen çözümü bulabilmesi gerekir, çünkü ancak böylece söz konusu anlaşmazlık çözülebilir ve bunu başarabilmek için bireyin ahlaki gelişiminin yüksek düzeyde olması gerekir.

Kohlberg'e Göre Ahlaki Yargı Gelişimleri

Kohlberg'in ahlak gelişim alanında en önemli katkısı ahlak gelişimi teorisini Piaget'in zihin gelişimi alanında ortaya koyduğu evre kavramı üzerine inşa etmesi olmuştur. Kohlberg çalışmalarında Piaget'in bilişsel teorisinden yararlanmıştır ve çocuklardan çok ergen ve yetişkinler üzerinde yoğunlaşmış, araştırma aracı olarak soyut ikilemler kullanmıştır. Sonuçta insanların 6 yargı aşaması geçirdiklerini belirtmiştir. Bu altı aşama ise üç düzey içinde yer almaktadır. Bu düzeyler; I- Gelenek öncesi düzey, II- Geleneksel düzey, III- Gelenek sonrası düzeydir. Her düzey kendinden önceki düzeye dayanır ve kendinden sonraki döneme temel oluşturur. Kohlberg'e göre her bir evre yapısal bütünlük gösterir, kültürel unsurları içerir ve bireyin nasıl bir düşünsel yapı içerisinde olduğunun yeniden oluşumudur. Evreler hiyerarşik bir bütünlük içindedir, her bir düzey bir sonrakine ulaşılmadan başarılmalı ve sindirilmelidir (Akt. Hatunoğlu, 2003).

Gelişim evrelerinin düzenli bir sıra ile birbirini izlemesi, gelişimin herhangi bir evrede sona erebilir olması, bireyin moral yargısının ağırlıklı olarak bir evre özelliği göstermesi ve orada yoğunlaşması, bireyin bulunduğu evreden bir üst evreye

yönlendirilebilmesi, ancak bir alt evre fikrine geri döndürülememesi, yaşın, daima gelişim göstergesi olarak düşünülmemesi ve bilişsel gelişimin, ahlak gelişimi için gerekli ancak yeterli sayılmaması Kohlberg'in evre teorisinin nitelikleri arasında sayılabilir.

Gelenek öncesi düzey, Piaget'in "dışsal kurallara bağlılık" döneminin özelliklerini kapsar. Kurallar başkaları tarafından konur. Bu düzeydeki çocuk, kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlerine göre davranır. Ahlak gelişiminde yer alan altı aşamadan ilk ikisi itaat ve ceza yönelimi ile saf çıkarıcı yönelim, gelenek öncesi düzeyde yer alır (Senemoğlu, 2009). İtaat ve ceza evresinde birey, bir davranışın iyi ya da kötü olduğunu davranışın sonuçlarına ve yetişkinlerin bunu nasıl göreceğine bakarak belirler. Eğer bir davranış cezalandırılıyorsa "kötü", cezalandırılmıyorsa "iyi"dir. Saf çıkarıcı evrede ise doğru davranış kişinin gereksinimlerini gideren, doyuran davranıştır (Yapıcı, 2005).

Geleneksel düzeyde, kişiler dış sonuçlar ve kişisel kazançlara dayalı yargılardan bireyin bağlı olduğu kümenin kurallarına ve normlarına dayanan yargılar aşamasına geçerler. 3. ve 4. aşamalar yani iyi çocuk ve kanun düzen eğilimi bu düzeyde yer alır (Güngör, 2004). İyi çocuk eğilimi evresindeki birey için iyi davranış, başkalarını memnun eden, onlara yardımcı olan veya onlar tarafından takdir edilen davranıştır. Kanun ve düzen eğilimindeki birey için önemli ve doğru olan davranış ise, görevini yapmak, otoriteye saygı göstermek ve kurallara, yasaklara uymaktır. Kurulu sosyal düzen eleştirilmeden kabul edilir (Kağıtçıbaşı, 2008).

Gelenek sonrası düzeyde birey, kendi vicdanını kontrol etmeye başladığı için, otoriteden bağımsız olarak kendi özerk ahlaki ilkelerini oluşturur. Bu nedenle bu düzeye ilkelere dayalı düzey adı da verilmektedir. Yapılan araştırmalarda yetişkinlerin hepsinin bu düzeye ulaşamadıklarını göstermiştir. Sosyal anlaşma ve evrensel ahlak anlayışı basamaklarının yer aldığı son düzeydir. Sosyal anlaşma dönemindeki bireye göre doğru davranış, insan hakları ve toplum yararı gözeterek toplum tarafından incelenip kabul edilmiş ilkelere uygun olan davranışken, evrensel ahlak ilkelerinin temel alındığı evrede doğru ve yanlış sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, kişinin kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlanır (Akt.Yapıcı, 2005).

Sonuç olarak; gelenek öncesi düzeyde yargılama kişisel ihtiyaçlar ve kurallar üzerine, geleneksel düzeyde aile beklentileri, geleneksel değerler, toplumsal kurallar ve iyi olma üzerine odaklanırken gelenek sonrasında ise doğru davranış bireysel doğruların ve toplum standartlarının üzerine çıkmaktır (Woolfolk, 1998).

1.1.3.3. Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Kuramı

Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insan, çevresiyle kurduğu ilişkiler ağı içinde sosyo kültürel bir yapı kazanmaktadır. Gelişimde çevreye önem veren bu yaklaşımın temel felsefesi, “insan çevrenin ürünü olduğuna göre, çevre değiştikçe insan da değişir anlayışı üzerine kurulmuştur. Ahlaki davranışlar ve ahlaki değerlerin, “model alma” ve “taklit etme” gibi öğrenme yöntemleriyle kazanıldığını ileri süren sosyal öğrenmeciler vicdanı ise, anne baba tarafından konulan standartların çocuk tarafından benimsenmesi ile ortaya çıkan bir iç kontrol sistemi olarak tanımlamaktadırlar (Ersanlı, 2005).

1.2. Sosyal Destek İle İlgili Kuramsal Açıklamalar

1.2.1. Sosyal Destek

Farklı araştırmacılar sosyal desteği farklı tanımlamaktadırlar. Cassel (1974), sosyal desteği bireyin davranışlarını düzeltmeye yönelik olarak çevresindeki önemli kişilerden aldığı dönüt (feed-back) olarak tanımlarken, Cobb (1976) ise sosyal desteği toplumda veya çevrede saygı duyulan veya önem verilen bir kimse tarafından bireye sunulan bilgi olarak tanımlamaktadır (Yıldırım, 2006).

Budak (2003) da sosyal desteği, en genel anlamıyla, bireyin stresle, yaşamsal sorunlarla başa çıkma konusunda başkalarının (arkadaşların, aile üyelerinin, kendi kendine yardım grubu üyelerinin, kamu kuruluşlarının, vb.) sağladığı her türlü destektir şeklinde tanımlamaktadır.

Robertson (1988)'a göre, sosyal destek, birey için endişelenmek, ona dürüst ve empatik davranmak gibi duygusal ilgi (emotional concern) göstererek; bireye mal ve eşya gibi doğrudan maddi yardım (instrumental aid) vererek; bireyin bir sorununu çözebilmesi veya beceri kazanması amacıyla ona gerekli bilgiyi sunarak; bireyin üstünlüklerini görüp ona ifade ederek, başarısını veya performansını takdir ederek veya ona değer

verdiğini hissettirerek (appraisal support), bireyin kişilerarası ilişkilerinde düzenleyici bir rol oynayabilmektedir (Akt. Yıldırım, 2006).

Robertson (1988) dört farklı sosyal destekten söz etmektedir:

1. Duygusal destek (emotional support): Bireyi duyguları ve düşünceleriyle anlamak, ona ilgi göstermek ve empatik davranmak.
2. Öğüt ve Bilgi Desteği (advice and information support): Bir problem durumunu anlaması ve problemle başa çıkabilmesi amacıyla bireye nasihat etmek, öneride bulunmak ve bilgi sunmak.
3. Sosyal İlişki Desteği (social companionship): Bir gruba ait olması veya sosyal çevrede değerli bulunması, saygınlık kazanması v.b. yönelik olarak bireye verilen destek.
4. Maddi Yardım Desteği (instrumental support): Para, araç, gereç gibi bireyin ihtiyaç duyduğu maddi destek.

Son yıllarda "sosyal destek" kavramı psikolojik danışman, psikoterapist, sosyal psikolog, sosyolog, sosyobiolog ve aile terapisti gibi meslek elemanlarının üzerinde durdukları kavramlardan biri haline gelmiştir. Yapılan çalışmalar, bireyin yaşadığı birçok sorunun temelinde sosyal destekten yoksun oluşun veya sosyal destek eksikliğinin bulunduğunu ve bireyin zorlamalı durumlarla başa çıkabilmesinde sosyal desteğin güçlü bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır (Yıldırım, 2006).

1.2.2. Sosyal Desteğin Bileşenleri

Sosyal kaynakların kişiye farklı tipte yardımlar sağladığı bildirilmiştir. Bunlar içinde üzerinde en fazla durulanlar, maddi, duygusal ve zihinsel destekler olmuştur (Akt. Kahriman, 2002).

Maddi Destek: Günlük sorumlulukların gerçekleştirilmesi için başkaları tarafından sağlanan eylem ya da araçlardır. Örneğin, Annenin sabrı ya da gücü tükendiğinde başka birisi geçici olarak bebeğin bakımını üstlenebilir, işsiz kalan kişiye bir yakını yeni bir iş bulabilir ya da borç para verebilir. Diğer sosyal destek türlerinden farklı olarak bu işlevin bireyin sorununu doğrudan onun adına çözme gibi bir yararı vardır.

Duygusal Destek: Kişinin sevgi, şefkat, saygı, empati ve bir gruba ait olma gibi temel sosyal gereksinimlerini karşılar, örneğin, amiriyle anlaşmazlığa düşen ve güç durumda kalan kişi, kendisini anlayışla dinleyen, seven ve hak veren bir insana ihtiyaç duyar.

Zihinsel Destek: Bireye, kişisel ve çevresel sorunlarla ilgili olarak bilgi, öğüt verme ve rehberlik etme gibi davranışları kapsar, örneğin, işe yeni başlayan bir kişiye daha tecrübeli olan arkadaşları işin inceliklerini ve kendisinden neler beklendiğini anlatır, okulda başarısız olan öğrenciyi arkadaşları çalıştırır ya da sınav taktikleri öğretirler.

BÖLÜM 2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Ahlaki Yargı ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Onur (1976), orta öğretimde ahlak eğitimi ve ahlak eğitimi açısından lise son sınıflarda öğrenci öğretmen ilişkilerini belirleyen koşulların araştırılması konulu 1253 lise öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmasında öğrencilerin okul, aile ortamı, arkadaş çevresi ve toplumsal çevreyle ilgili algı ve beklentilerini belirlemeye ve Milli Eğitim sisteminde ahlak eğitiminin nasıl gerçekleştiğini ve nasıl olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Şemin (1979), çocukta ahlaki davranış ve ahlaki yargı konulu araştırmasında, 4-16 yaşları arasındaki 291 ana okul ve ilköğretim okulu öğrencisiyle çalışmış, çocuğu yalan söylemek, hırsızlık etmek, vb gibi aşırı durumlara sokmadan, ahlak yargısını ve davranışını deney yolu ile incelemiştir. Araştırmada ahlaki davranışı hasbiklik, eşitlik ve bencilik bakımından incelemiş ve çocuğun ahlaki davranışını yaşının, kardeş sayısının ve sosyoekonomik koşullarının etkilediğini ortaya koymuştur. Paylaşma konusunda, bencil davranış ile ailedeki birey sayısının azlığı arasında olumlu bir ilişki bulmuştur.

Araştırmada ahlak yargısının; cömert, eşit ve bencil davranışla ilişkisi gösteriyor ki, egosantrizm daha çok bencil grubun karakteristiğidir (%75), cömertlerde bu davranış azalır (%25), eşit davrananlarda ise doğal olarak egosantrizme hiç rastlanmaz (Şemin, 1979).

Kaya (1993)'nın, bazı kişisel değişkenlere göre üniversite öğrencilerinin ahlaki yargılarını araştırdığı araştırma bulgularında, öğrencilerin bazı kişisel özellikleri ile ahlaki yargılarının arasında önemli ilişkilerin olduğu görülmüştür. Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde kayıtlı öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin geleneksel düzeyde oldukları; sınıf düzeyleri bakımından, dördüncü sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerinin, alt sınıflardaki öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksek olduğu; cinsiyet bakımından, kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu; yaşın, yaşanılan yerleşim biriminin, algılanan sosyo ekonomik durumun ve mezun olmayan liselerin öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerini etkilemediği bulunmuştur.

Çırak (2006) araştırmasında, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri, bunları etkileyen faktörler ve üniversite öğrencilerinin, ahlaki yargı yetenekleri ile kendini gerçekleştirme düzeyleri arasında fark olup olmadığı karşılaştırılmalı olarak incelemiştir. Araştırma sonucunda, üniversite öğrencilerinin “Ahlaki Yargı Yeteneği Puanlarını” etkileyen faktörler incelendiğinde, çeşitli faktörler arasından, “annenin okuryazar veya ilkokul mezunu olması”, Kendini Gerçekleştirme Puanında “düşük” kategoride bulunma ve “erkeklerin” Ahlaki Yargı Yeteneği Puanına göre “geleneksel” gruba girmede risk faktörleri olduğunu bulmuştur.

Sakin (2007), okul öncesi öğretmenlerin mesleki etik davranışlar hakkındaki görüşleri ile ahlaki yargı düzeyleri ve öğretmenlik tutumlarının incelenmesi adlı araştırmasında okul öncesi öğretmenlerin etik davranışlar hakkındaki görüşlerini, ahlaki yargı düzeylerini ve öğretmenlik tutumlarının ne düzeyde olduğunu belirleyerek bu olgular arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını incelenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin kişisel bilgileri ile bu olgular arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığı da araştırılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, Ahlaki Yargı Düzeyi ile Öğretmenlik Tutumları okul öncesi öğretmenlerin etik davranışlarını yordamaktadır. Diğer bir ifadeyle okul öncesi öğretmenlerin etik davranışlar hakkındaki algılarına öğretmenlik tutumları ve ahlaki yargı düzeyleri etki etmektedir.

Demirhan (2007), araştırmasında yoğun düşünme eğitimi programının 13-15 yaş arası suçlu erkek çocukların tepki süresi, hata sayısı ve ahlaki yargı düzeylerine etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre; deneme ve kontrol grubu suçlu erkek çocukların tepki süresi, hata sayısı ve ahlaki yargı düzeyleri ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığını, yoğun düşünme eğitimi sonrası deneme ve kontrol grubu suçlu erkek çocukların tepki süresi son test puan ortalamaları arasında fark olmadığını, yoğun düşünme eğitimi sonrası deneme grubu suçlu erkek çocukların hata sayısı son test puan ortalamaları kontrol grubu suçlu erkek çocukların hata sayısı son test puan ortalamalarından önemli düzeyde düşük olduğunu, yoğun düşünme eğitimi sonrası deneme grubu suçlu erkek çocukların evre 4, evre 5A, evre 5B, evre 6, A puanı ve P puanı son test puan ortalamaları kontrol grubu suçlu erkek çocuklarıkinden önemli düzeyde yüksekken evre 2, evre 3 son test puan ortalamaları ise önemli düzeyde düşük olduğunu, kontrol grubu suçlu erkek çocukların tepki süresi

ve hata sayısı ön test son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığını, deneme grubu suçlu erkek çocukların evre 2, evre 3, A puanı ve M puanı son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından önemli düzeyde düşükken; evre 4, evre 5A, evre 5B, evre 6 ve P puanı son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksek olduğunu, kontrol grubu suçlu erkek çocukların evre 3 son test puan ortalaması ön test puan ortalamasından yüksek olduğunu bulmuştur.

Gültekin (2008), çalışmasında psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, sosyal hizmetler bölümlerinde eğitim görmekte olan üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerinin, sosyodemografik değişkenler, bölüm ve eğitimde buldukları aşama açısından incelemiştir. . Araştırmanın sonucunda öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamın çoğunun geçirildiği yer, annenin eğitim düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmamaktadır. Babaları üniversite eğitimi almış öğrencilerde ahlaki yargı yeteneği puanları diğer gruplara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Çiftçi, (2008)'nin yaptığı çalışmada, disiplin cezası alan ve almayan lise öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri, bilişsel çarpıtmaları ve empatik becerilerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada ayrıca disiplin cezası alma durumunu; ahlaki yargı yeteneği, bilişsel çarpıtma, empatik beceri, cinsiyet, ailesinde dayanın olup olmaması, ailesinde zararlı madde kullanma alışkanlığının olup olmaması, doğum sırası, sınıf düzeyi, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, hayatın çoğunun geçtiği yerleşim yeri ve ailenin gelir durumu” faktörlerinin yordayıp yordamadığına bakılmıştır. Araştırma bulgularına göre, disiplin cezası alan ve almayan lise öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneği puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunamamıştır. Disiplin cezası alan lise öğrencilerinin bilişsel çarpıtma puan ortalamalarının disiplin cezası almayan öğrencilerinkinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Disiplin cezası alan lise öğrencilerinin empatik beceri puan ortalamalarının disiplin cezası almayan öğrencilerinkinden anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca disiplin cezası alma durumunu etkileyen faktörler incelendiğinde, çeşitli faktörler arasından ikili lojistik regresyon analizi uygulaması sonucunda, öğrencilerin “bilişsel çarpıtmaları” ve “empatik becerileri” disiplin cezası almada risk faktörleri olduğu bulunmuştur.

Seydooğulları (2008)'nin yaptığı araştırmada lisede öğrenim gören öğrencilerin ahlaki yargı yeteneğinin demokratik ve otoriter anne ile demokratik ve otoriter baba tutumlarına göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Ayrıca ahlaki yargı yeteneğinin cinsiyete, lise türüne, annenin ve babanın eğitim durumuna ve öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda lisede öğrenim gören öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarının annenin demokratik ve otoriter oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları baba tutumunun demokratik ve otoriter oluşuna göre de anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ahlaki yargı yeteneğinin cinsiyete ve sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermediği de araştırma sonucunda elde edilen bulgulardandır. Öğrencilerin ahlaki yargı yeteneğinin annenin eğitim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında, annesi üniversite ve lise mezunu olan öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanı, annesi ilkokul mezunu olanlarınkine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Fakat annesi okuryazar olmayanlar ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları diğerlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemiştir. Babanın eğitim düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Fakat babanın farklı eğitim düzeylerinin kendi arasında yapılan karşılaştırma sonucunda, babası üniversite mezunu olan öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları babası okuryazar olmayan, ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin ahlaki yargı yeteneğinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Şafak (2008)'in araştırmasında, ilköğretim okullarında çalışan yöneticiler ve öğretmenlerin bilişsel ahlaki yargı yetenekleri puanlarının demografik değişkenler ve mesleki özelliklerine göre nasıl farklılaştığını çok boyutlu olarak incelenmesi amaçlamıştır. Bu araştırmanın sonuçlarıyla yöneticiler ve öğretmenlerin, Kişisel Bilgi Formu ile Ahlaki Yargı Testi (MUT-TR) puanlarında farklılıkları incelenen değişkenler; cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sahibi olup-olmama durumu, eş çalışma durumu ve şekli, eğitim düzeyi, mezun olunan okul türü, görev konumları, görevindeki çalışma şekli, görev alanı, öğretmenlik mesleği kıdemi, görev yaptığı okuldaki çalışma süresi, yöneticilik görev kıdemi, algılanan okul imkânları, mesleki yayın takibi, ev sahipliği, algılanan gelir düzeyleridir. Ahlaki Yargı Testi puanları

farklılıklarında; çocuk sahibi olmayan yönetici ve öğretmenlerin puanlarının daha yüksek olduğu; öğretmenler için kadrolu olarak çalışanların sözleşmeli çalışan öğretmenlere göre puanlarının daha yüksek olduğu; yöneticiler ve öğretmenler için, öğretmenlik kıdemi arttıkça puanlarının arttığı saptanmıştır.

Akandere, Baştuğ ve Güler (2009), ortaöğretim okullarında Beden Eğitimi ve Spor derslerinin ahlaki gelişime etkisinin araştırıldığı çalışmanın sonucunda; spor yapan öğrencilerin yapmayanlara kıyasla daha yüksek ahlaki yargı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Sportif branşların ahlaki yargı düzeyini etkilemediği, spor yapan kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeyinin, spor yapan erkeklerden daha yüksek olduğu, spor yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre ahlaki yargı düzeylerinde farklılık olmadığı, spor yapan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyinin spor yapmayanlardan daha yüksek bulunması, sporun ahlaki yargı düzeyini olumlu olarak etkilediğini göstermiştir.

Turiel, Edwards ve Kohlberg (1978) tarafından Türkiye'de Manisa'nın bir köyünden 52 kişi, İzmir'de işçi sınıfından 29 kişi ve Ankara'da orta sosyo-ekonomik düzeyden 32 kişi olmak üzere yaşları 10 ile 25 arasında değişen toplam 113 kişi üzerinde Kohlberg'in Ahlaki İkilem Anketi(MMS)' nin Türkçe formu uygulanarak yapılan araştırmada; evrelerin kazanılmasının Kohlberg'in kuramı doğrultusunda belirlenen sıra çerçevesinde gerçekleştiği görülmüştür. Araştırma bulguları üç grupta da, yaş arttıkça ahlaki yargı evrelerinin yükseldiğini ve ahlaki yargı gelişim evreleri (1. evre, 2. evre, 3. evre, 4. evre, 5. evre, 6. evre gibi) aynı sırayı göstermiştir. On yaşında köy ve şehir çocuklarının yargılarında en çok kullanılan evrenin 1. evre olduğunu ve artan yaşla birlikte 2, 3 ve 4. evre özelliklerinin görülmeye başlandığı ifade edilmiştir. Yerleşim yeri olarak köylerdeki örnekleme alınan kişilerin 3. ve 4. evre özellikleri 16 yaşlarında değil, 18-25 yaşlarında gösterdiklerini belirtmişlerdir. Sosyo-ekonomik düzeyi farklı olan kişilerin de ahlaki yargılarının farklı bir gelişim gösterdiği gözlenmiştir. Örnekleme giren ve köyde yaşayan bireylerle, şehirde yaşayan bireylerin ahlaki yargılarının oldukça farklı olduğunu; ancak hepsinin aynı ahlaki yargı gelişim evrelerinden geçmelerine rağmen, gelişim hızı köyde 57 yaşayanlarda daha yavaş bulunmuştur (Akt.Kaya, 1993).

Kılavuz ve Gürses, kuşakların ahlakî değerleri birlikte öğrenmesi: Kohlberg'in ahlakî gelişim kuramı açısından bir değerlendirme adlı çalışmasında Kohlberg'in ahlak

gelişimi görüşleri çerçevesinde nesiller arası formal ve informal eğitimin imkânlarının neler olabileceği konusu ele almaktadır.

Koç ve ark., (2009) Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre üniversite öğrencileri ile öğretim elemanları arasındaki etkileşimin moral muhakeme düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, üniversite öğrencileri ile öğretim elemanları arasındaki etkileşimin Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeylerinin "Gelenek Öncesi Düzeyde" olduğu ve davranışları değerlendirme "karşılıklı Çıkara Dayalı İlişkiler" oryantasyonlu olduğu bulunmuştur.

2.2. Sosyal Destek ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Torun'un (1995) yaptığı çalışmada, tükenmişliğin etkisini azaltacağı varsayılan aile yapısı ve sosyal destek değişkenleriyle tükenmişliğin ilişkisi araştırılmış; insanlarla yakın etkileşim içerisindeki çalışma tarzları nedeniyle tükenmişliğe aday meslekler arasındaki farklılıkların belirlenmesi ve farklı demografik özelliklere sahip deneklerin tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması planlanmıştır. Analizler, tükenmişliğin, aile yapısı ve sosyal destekle; aile yapısı ve sosyal desteğin de birbiriyle ilişkili bulunduğunu göstermiştir.

Özen (1998)'in eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolünü incelediği araştırmasından elde edilen sonuçlara göre; çatışmalı ve boşanmış anne babaların çocuklarının psikolojik problem ve kaygı düzeylerinin, çatışmasızlara oranla daha yüksek olduğunu, kızların çevrelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarını, çocukların algıladıkları sosyal destekteki artış ile toplam problem, depresyon ve kaygı düzeylerindeki azalma arasında ilişki olduğunu, anne baba arasındaki evlilik uyumunun azalmasıyla çocuklardaki uyum problemlerinin artması arasında ilişki olduğunu bulmuştur.

Yıldırım (2000) yalnızlık, sınav kaygısı, aile, arkadaş ve öğretmen desteği değişkenlerinin akademik başarıyı ne denli yordadığını incelemiş ve öğretmen desteği, aile desteği, yalnızlık ve sınav kaygısı değişkenlerinin akademik başarıyı manidar olarak yordadığını, arkadaş desteğinin ise yordamadığını bulmuştur.

Taysi (2000) çalışmasında, Ankara'da bulunan çeşitli üniversitelerin, kız ve erkek öğrencilerinin aileden ve arkadaşlardan algıladıkları sosyal desteğin, öğrencilerin benlik-saygısı ile ilişkili olup olmadığına bakmıştır. Araştırmanın sonucunda; Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanlarıyla Offer Benlik İmgesi Ölçeğinin Sosyal İlişkiler alt ölçeğinden alınan puanlar arasında anlamlı yüksek bir ilişki bulunmuştur. Sonuçlar en fazla sosyal destek algılanan kaynağın aile olduğunu göstermiştir. Çalışmanın bulguları cinsiyetin sosyal destek algılamasına ilişkin olarak önemli bir rolü olduğunu göstermiştir. Bulgular, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre sosyal destek algılamalarına daha fazla önem verdiklerini ortaya koymuştur.

Kahriman (2002), adölesanların aile ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yaptığı araştırmasında, adölesanların aileden algıladıkları sosyal desteğin; cinsiyet, okul türü, aylık gelir, arkadaş grubunun olmasının, derslerde söz alma, karşı cinsle arkadaşlık kurma, duygularını ifade etmekte güçlük çekme gibi değişkenlerden etkilendiğini; arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin; cinsiyet, arkadaş grubunun olmasının, kendisinde kronik sağlık sorunu olması, derslerde söz alma, kendi cinsiyetle ve karşı cinsle arkadaşlık kurma, duygularını ifade etmekte güçlük çekme gibi değişkenlerden etkilendiğini; adölesanların benlik saygısı ile aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek algıları arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu başka bir ifade ile aile ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek yükseldikçe, adölesanların benlik saygısının da yükseldiğini saptamıştır. Ayrıca benlik saygısının; annenin eğitim düzeyi, kardeş sayısı, arkadaş grubunun olmasının, ailesinde kronik sağlık sorunu olması, derslerde söz alma, kendi cinsiyet ve karşı cins ile arkadaşlık kurma, duygularını ifade etmekte güçlük çekme gibi değişkenlerden etkilendiği belirlemiştir.

Aksüllü (2002) araştırmasında, kurumda ve evde yaşayan yaşlı bireylerin algıladıkları sosyal destek faktörlerini, depresyon düzeylerini ve algılanan sosyal destek faktörleri ile depresyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, huzurevinde yaşayan bireylerin çoğunluğu ziyaret edilmediğini, aile içinde önemsenmediğini, sıkıntılı anlarında yalnız kaldığını, günlük etkinlik olarak TV/radyo izlediğini yaşlılığı ise yalnız kalmak işe yaramazlık, olarak ifade etmişlerdir. Evde yaşayanların çoğunluğunun eş ve çocuğu ile yaşadığı, tamamının ziyaret edildiği, aile içinde

önemsendiği, sıkıntılı anında çocuk/arkadaşı ile paylaştığı, günlük etkinlik olarak TV/radyo izlediği, el sanatları yaptığı saptanmıştır. Huzurevinde yaşayanlar kendilerini terk edilmiş hissetmekle birlikte yine de huzurevinde kalmak istediklerini ifade etmişlerdir. Algılanan sosyal destek puan ortalaması huzurevinde yaşayanlarda düşük, evde yaşayanlarda yüksek bulunmuştur. Huzurevinde yaşayan bireylerin çoğunluğunda depresyon belirlenmiş, buna karşılık, evde yaşayanlardan az sayıdaki bireylerde depresyon saptanmıştır. Algılanan sosyal desteği düşük olan yaşlı bireylerin depresyon puanları yüksek bulunmuş, sosyal destek ile depresyon arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır.

Okanlı, Tortumluoğlu ve Kırpınar'ın (2003) yaptıkları çalışmada gebelerin ailelerinden algıladıkları sosyal destek ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda, gebe kadın ve eşinin eğitim durumu, ailede yaşayan birey sayısı, gebelik süresince sağlık personeli kontrolünde olma ve aileden algılanan sosyal destek puanlarının gebelerin problem çözme becerilerini etkilediği bulunmuştur.

Pakenham ve diğ. (2004) asperger sendromlu çocukların aileleri üzerinde yapmış oldukları araştırmada ailelerin sosyal destek, öz yeterlilik, problem odaklı ve duygusal yaklaşımlı başa çıkma stratejileri gibi hayatlarındaki anlamlı değişkenlerin süreçle başa çıkmaya adapte olmalarıyla pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Kahrıman ve Yeşilçiçek (2005) Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin aile ve arkadaşlardan algıladıkları sosyal destek düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, aileden algılanan sosyal destek ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin annenin eğitim düzeyi, arkadaş grubu, derslerde söz alma, kendi ve karşı cins ile arkadaşlık kurma duygularını ifade etmede güçlük çekme gibi değişkenlerden etkilendiği belirlenmiştir.

Sürücü (2005) , genel liselerdeki öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile genel, aile, arkadaş ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sonucunda lise öğrencilerinin mesleki olgunluk puanları ile genel

sosyal destek, aile arkadaş ve öğretmenlerden algılanan sosyal destek puanları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunduğunu bulmuştur.

Başer (2006) üniversite öğrencilerinin ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyinin kendini kabul düzeyini nasıl etkilediğini incelediği araştırmasında, aileden algılanan sosyal destek ile kendini kabul arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireyin aldığı eğitim ile cinsiyetin sosyal desteği etkilediği ortaya çıkmıştır. Ancak bireyin aldığı eğitim, cinsiyet ile kendini kabul arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmada aileden algılanan sosyal destek düzeyinin kendini kabul düzeyini etkilemede önemli bir etken olduğu ve ailelerin üniversite öğrencilerine yaklaşımlarında bu etkene dikkat etmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kozaklı (2006) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin çeşitli kaynaklardan algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sonucunda örnekleme yer alan öğrencilerin, yalnızlık düzeylerinin yaşın büyümesi, ailenin daha az nüfus yoğunluğu olan merkezlerde ikamet etmesi, annenin eğitim düzeyinin artması, eğitim giderlerini çalışarak kendisinin karşılaması veya aileden temin etmesine bağlı olarak azaldığı, sosyal destek düzeylerinin ise cinsiyet, ailenin ikamet merkezi ve eğitim giderlerini karşılama yollarına göre farklılaştığı bulunmuştur. Cinsiyet farklılıklarına göre, kız öğrencilerin sosyal destek düzeyleri ve aileden aldıkları sosyal destek düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri arasında negatif korelasyon ilişkisi olduğu ve yalnızlık düzeyi ile sosyal destek kaynakları (aile, arkadaş ve özel biri) arasında ki korelasyon ilişkisinin de negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir.

Demirtaş'ın (2007) araştırmasında ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda; cinsiyete göre öğrencilerin yalnızlık, aileden, arkadaştan ve öğretmenlerden algılanan sosyal destek ve stresle başa çıkma düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır. Annesi çalışan öğrencilerin çalışmayanlara göre stresle başa çıkma ölçeğinden daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Ancak anne ve babanın çalışıp çalışmaması ile yalnızlık, aileden, arkadaştan ve öğretmenlerden algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır. Ailelerin ekonomik durumuna göre yalnızlık, aileden algılanan sosyal destek ve stresle başa çıkma

düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Buna göre; ekonomik durumu düşük olanların yalnızlık ölçeğinden daha yüksek puan aldıkları, algılanan sosyal destek aile alt ölçeği ile stresle başa çıkma ölçeklerinden daha düşük puan aldıkları görülmektedir. Stresle başa çıkma düzeyleri ile yalnızlık, aileden algılanan sosyal destek ve genel sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Buna göre; öğrencilerin yalnızlık düzeyi arttıkça stresle başa çıkma düzeyleri azalmakta, aileden algılanan sosyal destek düzeyleri ile genel sosyal destek düzeyleri arttıkça stresle başa çıkma düzeyleri de artmaktadır.

Yardımcı (2007), ilköğretim öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile öz-yeterlik ilişkisi ve etkileyen değişkenleri incelemiştir. Sonuç olarak, ilköğretim öğrencilerinde cinsiyet, sınıf, ailenin ekonomik durumu, öğrencinin algıladığı sağlık durumu ve başarı durumu değişkenlerinin algılanan sosyal destek ile öz-yeterliği etkilediği, algılanan sosyal destek ile öz-yeterlik arasında pozitif yönlü, zayıf bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Ergenlerde algılanan sosyal desteğin ergenin öz-yeterlik becerilerini etkilediği belirlenmiştir.

Gökler (2007) Çocuklar İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Türkçe formunun çocuk ve ergenlerde kullanılmak üzere psikometrik özelliklerinin sınamak amacıyla örnekleme 9-17 yaşları arasındaki 358 çocuk ve ergenden oluşan bir araştırma yapmış, çeşitli istatistiksel analizler kullanılarak, ölçeğin Türkçe formu faktör yapısı, ölçüt geçerliği, iç tutarlılığı, test tekrar-test, iki-yarım ve madde-toplam güvenilirliği açısından değerlendirmiştir. Elde edilen sonuçlar, Çocuklar için Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeğinin, çocuk ve ergenlerde algılanan sosyal desteği ölçmek üzere geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir.

Haksal (2007) yaptığı çalışmada acil servislerde çalışan sağlık personelinin ikincil travmatik stres düzeyleri, disosiyasyon düzeyi, sosyal destek algısı puanları ve başa çıkma stratejileri açısından bir inceleme yapmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde poliklinik çalışanlarının travma sonrası stres belirtilerinin, psikopatoloji belirtilerinin ve disosiyasyon düzeyinin acil servis çalışanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre acil servis çalışanları poliklinik çalışanlarından daha fazla sosyal destek algılamaktadırlar ve kendine güvenli, iyimser ve sosyal destek

aramaya yönelik başa çıkma stratejilerini anlamlı düzeyde daha fazla kullanmaktadırlar.

Doğan (2008) aile ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve iyilik halinin boyutları olan maneviyat, kendini yönetme, serbest zaman, arkadaşlık ve sevgi değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerini (somatizasyon, depresyon, anksiyete, öfke/saldırganlık) ne derecede yordadığı incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, somatizasyon belirtilerini en iyi yordayan değişken aile desteği, ikinci yordayıcı değişken kendini yönetme ve üçüncü değişken ise sevgidir. Depresyon belirtilerini birinci sırada kendini yönetme, ikinci sırada aile desteği ve üçüncü sırada arkadaşlık değişkenleri yordamaktadır. Anksiyete belirtilerini en iyi yordayan değişken kendini yönetme, ikinci değişken ise aile desteğidir. Öfke/saldırganlık belirtilerini ise birinci olarak aile desteği ikinci olarak kendini yönetme değişkenleri anlamlı olarak yordamaktadır.

Saygın ve Arslan (2009) araştırmalarında üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin benlik saygıları ile sosyal destek düzeyleri ve öznel iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Öznel iyi oluş ve sosyal destek düzeyleri arasında ise olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Çakır ve Palabıykoğlu'nun yaptıkları araştırma Çok Yönlü Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin (ÇBASD) geçerlik ve güvenilirlik çalışması, 12-22 yaş grubunda yatılı, yatılı olmayan toplam 960 normal genç üzerinde yapılmıştır. Psikometrik özellikleri sınanan ÇBASD ölçeğinin Türkçe formunun ÇBSDÖ'nün sosyal desteği geçerli ve güvenilir olarak ölçen bir araç olduğu belirlenmiştir. Ergenlik evrelerine göre oluşturulmuş yaş grupları arasında algılanan sosyal destek açısından İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 15-17 yaş grubu, 12-14 ve 18-22 yaş gruplarına göre desteklerinin yetersiz olduğunu algılamaktadır. Ayrıca sosyokültürel düzeyin algılanan sosyal desteği etkilediği de saptanmıştır. Yaş gruplarına göre desteğin en çok hangi kaynaktan algılandığı araştırılmıştır. 12-14 ve 18-22 yaşları en fazla desteği aileden, 15-17 yaş grubu ise diğer önemli kişiden algılamaktadır. Cinsiyete göre bakıldığında, kızlar ve erkekler arasında destek kaynakları açısından fark bulunmamıştır. Yatılı ve yatılı olmayan grup, ÇASDÖ'nün alt Ölçekleri

açısından karşılaştırılmış, yalnızca aile alt ölçeğinde istatistik olarak anlamlı fark saptanmıştır.

2.3. Psikolojik Belirtiler ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Düzgün (1995) çalışmasında, lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeylerini araştırmış ve belirti düzeyleri ile cinsiyet, ana-baba tutumları ve sosyoekonomik düzey arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonuçlarında, öğrencilerde psikolojik belirtiler yönünden önemli farklar bulunmuştur. En çok görülen belirti % 53.35 oranı ile depresyondur. Bunu olumsuz Benlik (% 18.30) ve anksiyete (% 17.86) izlemektedir. En az rastlanılan belirti ise somatizasyondur (% 2.01). Kız ve erkek öğrenci gruplarının psikolojik belirti düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır. Buna göre; kız öğrencilerin hostilete, somatizasyon, depresyon, anksiyete, olumsuz benlik belirti düzeyi, erkek öğrencilerininkine göre daha yüksektir. Araştırmada, öğrencilerin Hostilite, Somatizasyon, Depresyon, Anksiyete ve Olumsuz Benlik belirtisi üzerine ana baba tutumunun önemli etkisi bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Yıldırım (1996) Almanya'da yaşayan Türk evli bireylerin psikolojik belirtilerini incelemiştir. Türk evli bireylerde en çok görülen 25 psikolojik belirti saptanmıştır. Saptanan psikolojik belirtilerin obsesif kompulsif, somatizasyon, uyku iştah bozukluğu gibi ek maddeler, depresyon, kişilerarası duyarlık, öfke ve düşmanlık ve paranoid düşünce alanları ile ilgili olduğu görülmüştür. Anksiyete, Fobik anksiyete ve Psicotizm alanları ile ilgili önemli bir belirti bulunmamıştır. Almanya'da yaşayan Türk evli bireylerin Obsesif-kompulsif belirti puan ortalamaları en yüksek, fobik anksiyete puan ortalamaları ise en düşük olarak çıkmıştır.

Sumi ve Kanda (2002) çalışmalarında nörotik mükemmeliyetçilik, depresyon, anksiyete ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Karademas ve Kalantzi-Azizi (2003), stres süreci, öz yeterlik beklentileri ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkileri çeşitli değişkenler açısından incelemiştir.

Deniz , Avşaroğlu ve Hamarta (2004) Selçuk Üniversitesi Öğrenci Psikolojik Danışma Servisine başvuran öğrencilerin psikolojik belirti düzeylerini belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarında, kız öğrencilerde somatik, anksiyete, obsesyon ve depresyon belirtileri erkek öğrencilerden yüksek çıkarken,

erkeklerde ise paranoid ve öfke belirtileri puan ortalamaları kızlardan yüksek bulunmuştur.

Sapmaz (2006), mükemmeliyetçi olmayan üniversite öğrencileri ile uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçi kişilik yanısıra sahip olanların çeşitli psikolojik semptomları yaşama düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını inceleyerek, mükemmeliyetçiliğin yalnızca sağlıklı bir kişilik değişkeni olmadığını ortaya koymak amacıyla yaptığı araştırmasında, belirlenen mükemmeliyetçilik sınıflandırmaları ile araştırma kapsamında yer alan somatizasyon dışındaki tüm psikolojik semptomlar arasında farka dayalı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Elde edilen bulgular ışığında uyumsuz mükemmeliyetçilerin psikolojik belirti düzeyleri en yüksek grup olduğu belirlenmiştir. Bu sırayı mükemmeliyetçi olmayanlar takip ederken en düşük düzeyde psikolojik belirtilere sahip olan grubun uyumlu mükemmeliyetçiler olduğu görülmüştür. Cinsiyet değişkeninin ise, öğrencilerin mükemmeliyetçilik tutumlarıyla ilişkisi anlamlı bulunamamıştır.

Üniversitede öğrencisi oda arkadaşları arasında sosyal destek algısı ve ifadelerini araştırmayı amaçlayan bir çalışmada genel ve oda arkadaşlarıyla ilişkilerinde yüksek sosyal anksiyete düzeyine sahip olmanın, daha az sayılarda sosyal destek ağına sahip üyelerle ve sosyal destek ağından daha az memnun olma düzeyi ile ilgili bulunmuştur. Bu sonuç sosyal kaygılı bireyin sosyal destekten düşük memnuniyet oranının şimdiki zayıf destek ilişkisinden ziyade sosyal anksiyeteyle ilgili negatif bilişsel önyargı işlevinden daha fazlası olduğunu belirtir. Bu çalışma sosyal kaygılı bireylerin sosyal destek ilişkileriyle çatışan negatif algısal önyargılara sahip olma ihtimalini açığa çıkarmıştır (Kraus, 2006).

Gülgez (2007) Ankara il merkezinde liseye devam eden öğrencilerin olumsuz risk alma davranışlarını çeşitli değişkenler açısından incelemiş ve anksiyete, düşmanlık, somatizasyon ve olumsuz benlik düzeyi yüksek öğrencilerin daha sık toplam olumsuz risk alma davranışında buldukları; öğrencilerin toplam olumsuz risk alma davranışları ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur.

Türkleş, Hacıhasanoğlu ve Çapar (2008) lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve depresyonu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel nitelikte bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin 126'sında (%19,9) depresyon bulunmuştur. Depresyonla anlamlı derecede ilişkisi olan faktörler, öğrencilerin kendilerini yalnız hissetmeleri, kendilerine güvenememeleri, kendi cinsleri ve karşı cins ile arkadaşlık kurmada güçlük çekmeleri, duygularını ifade etmede güçlük çekmeleri, sigara, alkol kullanmaları ve kronik sağlık sorunlarının olması gibi problemlerdir.

Cho (2008), alkoliklerin eşlerinde hayatın anlamı ve akıl sağlığı üzerinde logotobiyoğrafi programının uygulandığı bir grup yaşantısının etkisini inceleyen bir araştırmada bir deney grubu ve bir kontrol grubu oluşturulmuş, deney grubunda Logoterapi yönelimli yaklaşım uygulanırken, kontrol grubunda bu yaklaşıma yer verilmemiştir. Çalışmanın sonucunda deney grubunda olan bireylerin hayatlarındaki anlam puanları kontrol grubundakilerden daha yüksek, depresyon, somatizasyon, kişilerarası duyarlılık ve öfkenin kontrol grubundakilerden daha düşük olduğu bulunmuştur.

Kök, yetiştirme yurdundaki öğrencilerin psikolojik belirti düzeylerinin değerlendirilmesi adlı çalışmasında, öğrencilerin sadece somatizasyon ve fobik anksiyete belirti boyutları açısından riskli durumda olmadıkları ortaya çıkmıştır. Kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, hostilite, obsesif-kompulsif, paranoid, psikotizm ve ek maddeler boyutları puanlarının yüksek olması dolayısıyla, bu boyutları içeren özellikler bakımından riskli durumda oldukları araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır.

Kapıkıran'ın lise öğrencilerindeki psikopatolojik belirtilerin cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından incelenmesi adlı çalışmasından elde edilen sonuçlarda; kızların erkeklerden daha depresif oldukları, daha fazla fobik kaygı yaşadıkları, daha çok genel kaygı yaşadıkları, daha fazla kişiler arası duyarlılık gösterdikleri, daha fazla obsesif kompulsif oldukları, daha yaygın somatik sorunları olduğu ve daha yaygın paranoid düşüncelere sahip oldukları, daha psikotik oldukları, daha fazla uyku sorunları, yeme sorunları olduğu ve daha fazla suçluluk yaşadıkları, genel ölçekten elde edilen puanda da daha yüksek puana sahip oldukları görülmektedir. Sadece öfke-düşmanlık

boyutunda kızlar ve erkekler arasında fark anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Yani, kızların mide-bağırsak şikâyetleri, kendilerini küçük görme ve yetersizlik hisleri, karamsarlık ve intihar düşünceleri, takıntılı düşünceler ve bunlara eşlik eden hareketler, sinirlilik ve gerginlik, belirli nesnelere karşı ısrarlı korku duyma, şüphencilik ve büyüklük algıları, içe kapanma ve yalnızlık, iştah kaybı ve suçluluk gibi belirtileri çok daha fazla yaşadıkları görülmektedir. Bu çerçevede öfke-düşmanlık boyutu açısından yani düşmanlık ve küskünlük hislerini yaşamaları açısından kızlar ve erkekler arasında farklılık yoktur. Bu bulgulara göre, kızların en acil yardıma gereksinmesi olan kişiler olduğu görülmektedir.

Dökmen ve Kışlak engelli öğrencilerin demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, medeni durum, mezun olunan lise türü, kardeş sayısı vb.), diğer bazı özelliklerinin (boş zaman faaliyetleri, barınma biçimleri, gelecekle ilgili düşünceleri vb.), üniversitede yaşadıkları sorunlarının ve psikolojik sorunlarının belirlenmesi ve engelli olmayan öğrencilerle karşılaştırılması amacıyla yaptıkları araştırmada; engelli olan ve olmayan öğrencilerin genelde benzer olduklarını, ancak az sayıda özellikleri ve sorunları bakımından farklılık gösterdiklerini bulmuştur. Engelliler daha az ev işi yapıp, daha az sinemaya tiyatroya gitmekte, daha az kitap okumakta ve sosyal etkinliklere daha az katılmaktadırlar. Engelliler sınavlarla, engelli olmayanlar da fakülte İdari personeliyle daha çok sorun yaşadıklarını bildirmişlerdir; engelli öğrencilerin kütüphane hizmetleriyle ve yemekhaneye de ilgili sorunları biraz daha fazladır. Ankette ele alınan sorunların ne kadarının yaşandığı bakımından engelli olan öğrencilerle engelli olmayan öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir, iki grup öğrencinin bu sorunları benzer düzeylerde yaşadıkları anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 3: YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın hangi yöntemle gerçekleştirildiğine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin hangi istatistiksel yöntemlerle gerçekleştirildiğine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile sosyal destek algıları ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik “karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır. Araştırmada farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip orta öğretim son sınıf öğrencilerinin sosyal destek algıları ve psikolojik belirtileri arasında nasıl bir ilişki olduğu araştırılmıştır. Ayrıca demografik özelliklerine göre de öğrencilerin ahlaki yargı, sosyal destek ve psikolojik belirtiler algıları değerlendirilmiştir.

Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Tarama modelinin bir türü olan ilişkisel tarama modellerinde ise; iki ya da daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişim varlığı veya derecesi belirlenmeye çalışılır. İlişkisel tarama iki türlü yapılır. Bunlar: korelasyon türü ilişki ile karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkilerdir. Bu modellerden biri olan “karşılıklı ilişkisel tarama”, gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermeyen, ancak o yönde bazı ipuçları vererek, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde diğerinin kestirilebilmesinde yararlı sonuçlar sağlayan bir araştırma düzenidir. (Karasar, 1998, s. 77-86).

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu; ilk uygulamada 515 kişiden sonraki uygulamalarda ise bunların içinden tesadüfi yolla seçilmiş 112 kişiden oluşmaktadır. Araştırma grubunu oluşturan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde, cinsiyetlere göre dağılımları % 44,6’sı kız, % 55,4’si erkek olmak üzere toplam 112 öğrenciden oluşmaktadır.

Örnekleme oluşturan bireylerin lise türlerine göre dağılımları % 55,4’ü Düz Lise, % 13,4’ü Anadolu Liseleri, % 17,9’u Anadolu Teknik Liseleri ve % 13,4’ ü de Meslek Liseleri oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin algıladıkları sosyoekonomik durumlarına bakıldığında dağılım % 3,6'sının düşük, % 88,4'ünün orta ve % 8'inin ise yüksek sosyoekonomik düzey algısına sahip oldukları şeklindedir.

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin yaşadıkları yerleşim birimlerine göre dağılımları ise % 7,1'inin köy ve kasabalarda, % 3,6'sının ilçelerde ve % 89,3'ünün ise ilde yaşadıkları şeklindedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak, öğrencilerin demografik özelliklerinin belirlenmesi için “Kişisel Bilgi Formu (KBF)” ile birlikte “Öz Ahlaki ve Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçekleri ile Ahlaki Gelişim Ölçeği (AGÖ)”, öğrencilerin sosyal destek algılarını belirlemek için “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ)” ve psikolojik belirti düzeylerini belirlemek için “Kısa Semptom Envanteri (KSE)” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu öğrencilere ait demografik bilgilerin belirlenmesi adına araştırmacı tarafından yapılandırılmıştır. Bu formda öğrencilerin adı soyadı, cinsiyetleri, alan/bölüm, lise türü, algılanan sosyoekonomik durum ve yaşadıkları yerleşim birimlerine dair sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Ahlaki Gelişim Ölçeği

Ahlak psikolojisi alanındaki yaygın görüş, ahlaki gelişmeyi aşamalar halinde ele alan ve bunu zihni gelişim sürecine bağlayan, kaynağını Piaget'ten alan ve Kohlberg tarafından geliştirilen evreler kuramıdır.

Bu kurama göre başlangıçta otoriteye bağlı, hedonist ahlak anlayışı bireyin geçirdiği evrelerin son aşamasında yerini rasyonel, tenkitçi bir ahlak anlayışına bırakmaktadır. Piaget bu noktada özellikle heteronomi ve otonomi aşamalarını ön plana alırken, Kohlberg bu aşamaları gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olarak ayırmaktadır.

Hikaye ile deneği belli bir durum karşısında tavır almaya zorlama tekniği ilk defa Piaget tarafından kullanılmıştır. Kohlberg de Piaget'i takip ederek araştırmalarında bireylerin ahlaki gelişimin hangi evresinde olduklarını yansıtıcı öyküleri kullanmıştır. Kohlberg'e göre ahlaki gelişim çeşitli evrelerden geçer fakat herkes rasyonel ve eleştirel ahlak düzeyine ulaşamayabilir, örneğin çoğunlukla gelenekçi evre düzeyinde kalabilir.

Bu çalışmada bu öykülerden en çok bilinen ve kullanılan "Hayat kurtarmak için ilaç çalma" ikilemi uygulanmıştır. Öykünün yönergesi öyküyü dikkatli okumaları ve en uygun düşün ifadenin baş tarafına bir çarpı atmaları şeklindedir. Öykünün bir kısmı şöyledir:

"Karısı hastalanan köylü onu şehre götürerek muayene ettirmiş ve doktordan bir reçete almış. Köylünün doktorun vizite ücretini ödedikten sonra cebinde ilaç parası kalmamış..."

1. Hırsızlık nasıl olursa olsun suçtur. Bu adamın cezasını çekmesi gerekir. Kanun elbette yakasını bırakmaz. Paraya ihtiyacım var diye soygun yapan ile ilaca ihtiyacım var diye hırsızlık yapan adalet önünde ayrılmaz.

5. Bu adam ilaçları alarak bir insanı ölümden kurtarıyor. Hâlbuki ilaca sahip olan adamın böyle acil bir ihtiyacı yoktur. İnsanların hayatlarını kurtarmak için herkes elinden geleni yapmalı, hukuk ve adalet anlayışı bu ilkeye dayandırılmalıdır.

İçeriği hakkında fikir vermesi açısından kısa bir bölümü ve seçenek örnekleri yukarıda ifade edilen ölçekte öğrencilerin tepkilerini belirtmeyi amaçlayan 6 ayrı hüküm seçeneği bulunmaktadır. Bu hükümlerden 1 ve 4 numaralı olanlar gelenek öncesi ahlak anlayışını yansıtmaktadır, 3 ve 6 numaralı olanlar geleneksel ahlak, 2 ve 5 numaralı olanlar ise gelenek sonrası (rasyonel-kritikçi) ahlak anlayışını yansıtır.

Bu hükümler öğrenciler üzerinde sıra etkisi oluşturmamak için karışık sırada verilmiştir. Öğrenciler hükümlerden birini işaretleyerek içinde buldukları ahlaki gelişim evresini göstermektedirler.

Kohlberg Piaget'ten farklı olarak tek öyküler kullanır. Ancak bu öyküler öğrencilerin seçim yapmak zorunda kaldığı ikilemi içerirler. Verilen cevaplar altında yatan ana

kaygı, cezadan kaçma ve otoriteye boyun eğme üzerinde yoğunlaşmışsa (1.evre), sadece kişinin kendisini kayıran nedenlere dayanıyorsa (2.evre), eş olarak yerine getirilmesi gereken ödevler hareket noktasını oluşturuyorsa (3.evre), sosyal düzeni koruma nedenleri üzerinde yoğunlaşmışsa (4.evre), insanın değerini seçenekler arasında kişisel bir seçim olarak vurguluyorsa (5.evre), insanın yaşama hakkı ve değerlerini evrensel bir kavram olarak vurguluyorsa (6.evre) olarak değerlendirilir.

Piaget'in kullandığı öyküler Kohlberg'in öykülerine göre daha dar odaklıdır. Kohlberg'in veri toplama yöntemi Piaget'in yöntemine göre daha açık uçlu ve deneğin düşünce yapısını yansıtmak açısından daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Kohlberg'in açık uçlu veri toplama tekniği, Piaget'in geliştirdiği ahlak gelişimi evrelerinin genişletilmesini sağlamıştır. Deneklerin ahlaki gelişim ölçeğine verdikleri cevaplar ve bu cevaplara ilişkin seçeneklerle nedenleri arasındaki ilişkinin 0,87 gibi yüksek bir düzeyde olduğu gibi ortaya konmuştur (Bandura ve McDonald, 1963, Covan 1969; akt.Hatunoğlu, 2003).

Kohlberg'in Ahlaki İkilem Anketi kronolojik yaşla 10-18 yaş arası deneklerde $r=0.71$ gibi yüksek bir ilişki katsayısı vermiştir. (Kohlberg, 1976; Akt. Hatunoğlu, 2003) Ancak bu ilişkiyi geçerlik göstergesi olarak almak yanıltıcı olacaktır. Çünkü ahlaki yönden olgun olmayan yetişkinler de vardır. Yaşla ilişkisi yüksek bir test, ekolojik açıdan yaşla ilişkilidir ancak ahlaki gelişimle ilişkisi tam değildir. Elde edilen veriler testin geliştirilmesindeki kuramsal temele uymalıdır. Yapısal ahlak gelişiminin ana kuramsal temeli değişmez gelişim evrelerinin organizasyonudur (Akt. Hatunoğlu, 2003).

Aracın güvenilirliği büyük ölçüde uygulayıcının bilgisine dayanır. Harvard Üniversitesi insan gelişim laboratuvarında elde edilen güvenilirlik katsayıları $r= .80$ ve $r= .90$ arasında bulunmuştur (Çileli, 1999).

Güngör (1981) bu ölçeği bu araştırmada kullanılan şekliyle 200 üniversite öğrencisine ve 40 yaşın üzerinde bulunan 200 üniversite mezununa uygulamıştır. Deneklere 6 gelişme aşamasını ifade eden cevap kategorileri verilmiş ve hangisini uygun buldukları sorulmuştur. Güngör'ün araştırma sonucu elde ettiği bulgulara göre deneklerin hemen hepsi ahlaki gelişimin son safhasına ulaşmıştır. Güngör'e göre Kohlberg ahlaki

gelişimin 16 yaş civarında tamamlandığını söylemekte böylece yaşları 16'nın üzerinde bulunan deneklerin böyle bir sonuç vermeleri oldukça doğaldır. Bu sonuçla beraber Güngör'ün önemle belirttiği bir husus vardır ki o da yaş ilerledikçe mutlaka o yaş grubuna karşılık gösterilen evreye ulaşıldığı gibi bir sonuç çıkarılamayacaktır (Güngör, 1993).

3.3.2.1. Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeği

Güngör (1981) tarafından geliştirilen öz ahlaki değerlendirme ölçeği “ Değerler Psikolojisi” adlı çalışmasında kullanılmış ve deneklerin kendilerine 10 üzerinden ahlak notu verme esasına dayandırılmıştır. Bu araştırmada ahlaki gelişim ile psikolojik belirtiler ve sosyal destek algıları arasındaki ilişkiyi incelerken, deneklerin kendilerine ahlaki açıdan nasıl bir değer biçtiklerini anlatmak amacıyla tek itemlik öz ahlaki değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Test bataryası içinde deneklere şu ifade bulunan bir kağıt verildi:

“Şimdi size şöyle bir soru soruyoruz. Kendi kendinizi ahlaki bakımdan nasıl değerlendirirsiniz? Başka bir ifade ile kendinize ahlak bakımından kaç not verirsiniz? En yüksek ahlak notunun 10, en düşük olanın da 1 olduğunu kabul edersek, siz kaç alırsınız?”

Buraya işaretleyiniz:”

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Ölçek uygulanmadan önce gerekli tüm açıklamalar yapılmış, bireylerin kendilerine verecekleri ahlak notunun tutarlılığına ve var olan durumu göstermesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Öz Ahlaki Değerlendirme Test Tekrar Test Güvenirliği

Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin test tekrar test güvenirligi 15 gün arayla 30 kişilik bir gruba uygulanmış ve ölçeğin kendisi tek bir puanlama ile bir sıralama ölçeği olduğu için Spearman mertebe korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin test tekrar test güvenirligi için Spearman

mertebe korelasyon katsayısı 0,653 olarak $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin test tekrar test güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.2.2. Toplumsal Ahlaki Gelişim Ölçeği

Güngör (1981) tarafından geliştirilen Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin hemen ardına buna paralel olarak bireylerin kendi ahlaki düzeylerine bakış açılarının yanı sıra toplumun ahlaki düzeyini nasıl değerlendirdiklerini ortaya çıkarmak amacıyla toplumsal ahlaki gelişim ölçeği de eklenmiştir (Hatunoğlu,2003:66). Test bataryası içinde deneklere şu ifade bulunan bir kağıt verildi:

“Şimdi size şöyle bir soru soruyoruz. Kendi kendinizi ahlaki bakımdan nasıl değerlendirirsiniz? Başka bir ifade ile kendinize ahlak bakımından kaç not verirsiniz? En yüksek ahlak notunun 10, en düşük olanın da 1 olduğunu kabul edersek, siz kaç alırsınız?”

Buraya işaretleyiniz:”

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Test Tekrar Test Güvenirliği

Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin test tekrar test güvenirligi 15 gün arayla 30 kişilik bir gruba uygulanmış ve ölçeğin kendisi tek bir puanlama ile bir sıralama ölçeği olduğu için Spearman mertbe korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin test tekrar test güvenirligi için Spearman mertbe korelasyon katsayısı 0,732 olarak $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçeğinin test tekrar test güvenirliginin yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)

Yıldırım (2004) tarafından geliştirilmiş olan Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ) bireyin ailesinden, akraba, arkadaş ve öğretmeninden, kurum ve kuruluşlarıyla içinde yaşadığı toplumdan elde ettiği sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla

geliştirilmiştir. Bu amaçla, 1995 yılından itibaren geliştirilmeye başlanan ASDÖ istatistiksel yollarla sınanmıştır. Ölçeği cevaplandırın birey ölçeğinin “ailem, arkadaşlarım ve öğretmenlerim” üç alt ölçek boyutunda tepkide bulunmaktadır. Tepkiler üçlü derecelendirme biçiminde verilmektedir. (Hiç uygun değil=1, Kısmen uygun=2, Oldukça uygun=3) Ölçek maddelerinin 47’si olumlu 3’ü olumsuz ifade şeklindedir. Olumsuz ifadeler sırasıyla ailem, arkadaşlarım ve öğretmenlerim alt boyutuna ait 17., 29. ve 44. maddelerdir. Olumsuz ifadelerin puanlanması tersine çevrilerek yapılmaktadır. Alt ölçeklerden elde edilen puanların toplanmasıyla bireyin genel sosyal destek düzeyine ilişkin bir tek puan elde edilmektedir (Yıldırım, 1997: 82).

3.3.4. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Kısa semptom envanteri (Degoratis, 1992, Degoratis- Lazarus, 1994) 90 maddelik SCL-90 semptom belirleme listesinin ayırt ediciliği en yüksek 53 maddesinden oluşmuştur. Bu envanter çeşitli psikiyatrik belirtileri güvenilir bir şekilde tarama olanağı vermektedir. Kısa semptom envanteri SCL-90 gibi 9 alt ölçekten oluşmuştur ve global rahatsızlık belirleyicisi üç indeks puanı vermektedir. Kısa semptom envanteri Türkçe’ye Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlanmıştır. SCL-90’dan daha kısa olduğu halde yapılan araştırmalarda Türk üniversite öğrencilerinin psikolojik sorunlarını geçerli ve güvenilir bir biçimde ölçebildiği gerek tarama çalışmalarında gerekse kurumsal çalışmalarda başarı ile kullanılabilceği görülmüştür.

Kısa semptom ölçeği daha önce ifade edildiği gibi 53 maddeden oluşan 0-4 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Puan ranjı 0-212’dir. Ölçek oluşturulurken SCL-90’ın 9 faktörüne dağılmış olan 90 madde arasından her faktörde en yüksek yükü almış toplam 53 madde seçilmiş ergen ve yetişkinlerde 5-10 dakika uygulanabilen benzer nitelikte kısa bir ölçek elde edilmiştir.

Kısa semptom ölçeğinin alt ölçekleri şunlardır; somatizasyon, obsesif kompulsif, Kişiler arası duyarlık, depresyon, anksiyete, fobik anksiyete, paranoid düşünceler, hostilite ve psikotizm. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği bireyin semptomlarının sıklığını göstermektedir.

Global rahatsızlık belirleyici 3 ölçek ise farklı puanlama yöntemleri olan ve puanlama türüne bağlı olarak; a) Rahatsızlık ciddiyeti indeksi (Alt ölçeklerin toplamının 53'e bölünmesi yoluyla elde edilir.) b) Belirti toplamı indeksi (Sıfır olarak işaretlenen maddeler dışındaki tüm maddelerin, pozitif olan tüm değerlerin 1 olarak kabul edilmesi sonucu elde edilen toplam puandır.) c) Semptom rahatsızlık indeksi (Alt ölçeklerin toplamının belirti toplamına bölünmesiyle elde edilir.)

Ölçeğin Türkiye'ye uyarlanmasında orijinal formu her iki dili de çok iyi bilen 3 akademisyen tarafından ayrı ayrı çevrilmiş daha sonra ise bir uzman tarafından ters çevirme işlemi yapılmıştır. Sonuçta, orijinal maddeleri en iyi temsil ettiği düşünülen ifadeler seçilerek Türkçe formu oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirliği için yapılan 3 ayrı çalışmadan elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları 0.96 ve 0.95, alt ölçekler için elde edilen katsayılar ise 0.55 ile 0.86 arasında değişmektedir.

Ölçeğin ölçüt bağlantılı geçerliliğinin belirlenmesinde envanterin alt ölçeklerinin ve üç global indeks puanlarının Sosyal Karşılaştırma Ölçeği ile -0.14 ve -0.34 arasında, Boyun Eğicilik Ölçeği ile 0.16 ve 0.42 arasında Strese Yakınlık Ölçeği ile 0.24 ve 0.36 arasında UCLA-Yalnızlık Ölçeği ile 0.13 ve 0.36 arasında OFFER Yalnızlık Ölçeği ile 0.34 ve 0.57 arasında BECK Depresyon Envanteri ile ise 0.34 ve 0.70 arasında değişen korelasyonlar gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin madde geçerliliğini belirleyebilmek amacıyla örneklem, strese yakınlık ölçeğinden alınan puanlara göre "strese yatkın" ve "strese yatkın olmayan" şeklinde uç gruplara ayrılmış ve 53 maddenin yalnızca 3 maddesinin (4, 8, 26) ayırıcılığının istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Ölçeğin toplam puanı üzerinden yapılan analiz sonucunda ise ölçeğin bu iki uç grubu anlamlı düzeyde ayırt edilebileceği bulunmuştur (Şahin ve Durak, 1994:44-56).

Sonuç olarak bu ölçeğin psikolojik sorunları ve stres belirtilerini belirleyebilmek için SCL-90'nın yerine kullanabilecek bir araç olduğu ifade edilebilir. Ölçek güvenilirlik ve geçerliliğinin yanı sıra model geliştirmede de ve kuram araştırmalarında güvenle kullanılabilir yapıdadır.

Kısa Semptom Envanterinin Alt Ölçekleri

- 1. Somatizasyon:** Vücudun kalp-damar, mide-bağırsak, solunum ve diğer sistemlerdeki fonksiyon bozukluklarıyla ilgili sıkıntıları yansıtır.
- 2. Obsesif-Kompulsif:** Aynı adla anılan belirtileri yansıtır. Bunlar, bireylerce yaşanılması arzu edilmeyen, ancak sürekli ve karşı konulmaz bir biçimde yaşanan düşüncelerdir.
- 3. Kişilerarası Duyarlılık:** Bireyin kendini başkalarıyla karşılaştırdığında, kişisel yetersizlik ve küçüklük duygularına kapılarak, kişilerarası ilişkilerinde kendini küçük görmesi; bu ilişkilerde zorluk çekmesi, rahatsızlık hissetmesi gibi olumsuz düşünce ve duyguları yansıtır.
- 4. Depresyon:** Genel karamsarlık, ümitsizlik, güdülenme eksikliği, intihar düşünceleri, bilişsel ve somatik belirtileri içeren yaşantı duyumsamalarını yansıtır.
- 5. Kaygı:** Klinik kaygının içerdiği belirti ve davranışları (rahatsızlık, sinirlilik, gerginlik, yorgunluk) gösterir.
- 6. Öfke-Düşmanlık:** Kızma, huzursuz olma, karşı koyma, düşmanlık, saldırganlık, sinirlilik, öfke hali, küskünlük gibi özellikleri vurgular.
- 7. Fobik Anksiyete:** Bireyin belirli bir nesneye, duruma karşı ısrarlı bir korku tepkisini yansıtır.
- 8. Paronoid Düşünce:** Yansıtıcı düşünceleri, düşmanlık, şüpheli, büyüklük ve merkeziyetçi düşünceleri, bağımsızlığı kaybetme korkusu ve sanrılar gibi düşünceleri yansıtır.
- 9. Psikotizm:** İçe kapanmayı, kendini yalnızlığa bırakmayı, tek başına sürdürülen hayat stilini yansıtır.
- 10. Ek maddeler:** Uyku bozuklukları, iştah bozuklukları ve suçluluk duyguları ile ilgili belirtileri yansıtır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Çankırı ili ortaöğretim okullarında öğrenim görmekte olan ve rastgele seçilen lise türlerinin her alanından son sınıf öğrencilerine uygulanarak toplanmıştır.

Araştırmacı tarafından gerekli izinler alındıktan ve eğitim- öğretimi aksatmamak adına rastgele seçilen okullarla görüşülerek uygulama zamanı belirlendikten sonra, her sınıfa gerekli açıklamalar yapılarak son sınıf öğrencilerine öncelikle uygulamanın ilk aşamasını oluşturan kişisel bilgi formunun da içinde bulunduğu Ahlaki Gelişim Ölçeği, Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeği ve Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Toplamda 515 kişiye uygulanan ölçeklerin sonunda gelenek öncesi düzeyden 37, geleneksel düzeyden 38 ve gelenek sonrası düzeyden 37 olmak üzere toplam 112 kişi tesadüfi yolla seçilmiştir. Bu kişiler kişisel bilgi formunda adını soyadını yazmış, araştırmaya gönüllü ve istekli öğrencilerden oluşmaktadır. Farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylere ulaşmak amacıyla uygulanan ilk uygulamadan sonra Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Kısa Semptom Envanterinin ard arda uygulanacağı kişilere tekrar ulaşılmış ve bu ölçekler uygulanmıştır.

Uygulama esnasında sorulan soruların tamamen kendileriyle ilgili olduğu bu nedenle var olan durumu var olduğu şekilleriyle belirtmeleri gerektiği, soruların doğru ya da yanlış cevaplarının bulunmadığı da özellikle belirtilmiştir. Ölçeklerin uygulanmasında tamamen gönüllülük esas alınmış, cevaplamak istemeyen öğrencilere ölçek verilmemiştir. Uygulama esnasında öğrencilerin anketleri dikkatli ve samimi bir şekilde cevapladıkları ve araştırma konusuyla ilgilendikleri gözlenmiş, uygulamadan sonra araştırmayla ilgili sorulan soruların tümüne cevap verilmiştir.

3.5. Veri Analiz Teknikleri

Testlerin öğrencilere uygulanmasının ardından testler sırayla gözden geçirilmiş ve eksik bırakılan ya da yanlış doldurulan testler araştırma kapsamından çıkartılmıştır. Kabul edilen testlerin veri girişleri bir istatistik paket programında yapılmıştır. Sonrasında istatistiksel analizler yapılmış sonuçlar tablolaştırılarak bulgular kısmında sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Araştırmada verilerin analizi için kullanılan teknikler ve gerekçeleri aşağıda verilmiştir.

- 1- **Frekans ve yüzdelik:** Var olan durumları var olduğu şekliyle betimlemek.
- 2- **Bağımsız grupta t testi:** İki ortalama puan arasındaki farkı test etmek yani birbirinden bağımsız iki grubun puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek.
- 3- **Varyans Analizi (tek yönlü):** İki den fazla grupların puan ortalamaları arasındaki farkı test etmek, puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek.
- 4- **Korelasyon:** Bağımsız değişkenin bağımlı değişken için bir faktör olup olmadığını belirlemek.
- 5- **Scheffe Testi:** oklu karşılaştırma, birbirinden bağımsız ikiden fazla grubun puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark varsa bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek.

BÖLÜM 4. BULGULAR

4.1. Çalışma Grubuna Ait Bulgular

4.1.1. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Tablo 1. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

	N	%
Kız	50	44,6
Erkek	62	55,4
Toplam	112	100,0

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin cinsiyetlerine göre dağılımı tablo 1’de incelenmiştir. Yapılan incelemede çalışma grubunu oluşturan bireylerin % 44,6’sının kız, % 55,4’ünün erkek öğrenci olduğu bulunmuştur.

4.1.2. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Lise Türlerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Tablo 2. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Lise Türlerine Göre Dağılımları

	N	%
Düz Lise	62	55,4
Anadolu Lisesi	15	13,4
Anadolu Tek. Lisesi	20	17,9
Meslek Lisesi	15	13,4
Toplam	112	100,0

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin lise türlerine göre dağılımları tablo 2’de incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre, çalışma grubunu oluşturan bireylerin, % 55,4’ü Düz Liselerde, % 13,4’ü Anadolu Liselerinde, % 17,9’u Anadolu Teknik Liselerinde ve % 13,4’ ü de Meslek Liselerinde eğitim öğretime devam etmektedirler.

4.1.3. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Algılanan Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Tablo 3. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Algılanan Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımları

	N	%
Düşük	4	3,6
Orta	99	88,4
Yüksek	9	8,0
Toplam	112	100,0

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumlarına göre dağılımları tablo 3' de incelenmiştir. Yapılan incelemede çalışma grubunu oluşturan bireylerin % 3,6'sının düşük, % 88,4'ünün orta ve % 8' nin ise yüksek sosyo-ekonomik düzey algısına sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

4.1.4. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımları

	N	%
Köy-Kasaba	8	7,1
İlçe	4	3,6
İl	100	89,3
Toplam	112	100,0

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin yaşadıkları yerleşim birimlerine göre dağılımları tablo 4'te incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre çalışma grubunu oluşturan bireylerin % 7,1'inin köy ve kasabalarda, % 3,6'sının ilçelerde ve % 89,3'ünün ise ilde yaşadıkları belirlenmiştir.

4.1.5. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Ahlaki Yargı Yetenek Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 5. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri

AHLAKİ YARGI YETENEK DÜZEYLERİ		
	N	%
Gelenek öncesi	37	33,0
Geleneksel	38	33,9
Gelenek sonrası	37	33,0
Toplam	112	100,0

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin ahlaki yargı düzeyleri tablo 5’te incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre çalışma grubunu oluşturan bireylerin % 33’ünün gelenek öncesi ahlak yargısına, % 33,9’unun geleneksel ahlak yargısına, % 33’ünün de gelenek sonrası ahlaki yargısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

4.1.6. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Ahlaki Yargı Evrelerine İlişkin Bulgular

Tablo 6. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri

AHLAKİ YARGI EVRELERİ		
	N	%
Otoriteye itaat ve ceza	32	28,6
Karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler	5	4,5
Kişiler arası uyum	33	29,5
Kanun ve düzene uyum	5	4,5
Sosyal anlaşma	12	10,7
Evrensel ahlak	25	22,3
Toplam	112	100,0

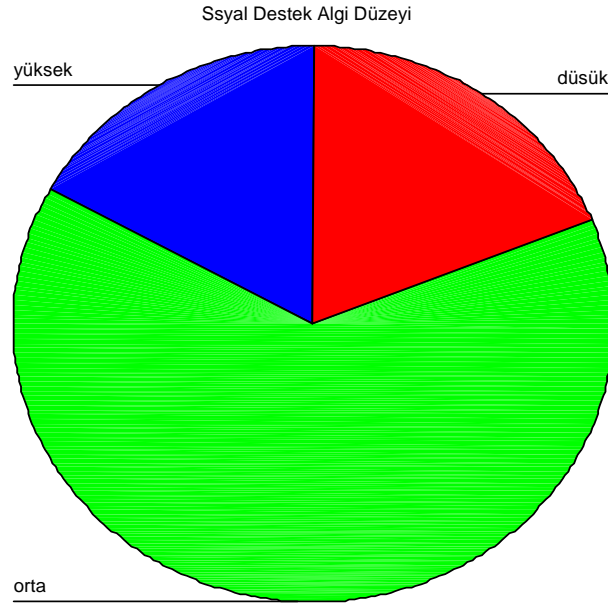
Çalışma grubunu oluşturan bireylerin ahlaki yargı düzeyleri tablo 6’da incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre çalışma grubunu oluşturan bireylerin % 28,6’sının otoriteye itaat ve ceza, % 4,5’inin karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler, % 29,5’inin kişiler arası uyum, % 4,5’inin kanun ve düzene uyum, % 10,7’sinin sosyal anlaşma, % 22,3’ünün de evrensel ahlak evresinde olduğu saptanmıştır.

4.1.7. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Sosyal Destek Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Çalışma Grubunu Oluşturan Bireylerin Sosyal Destek Algı Düzeyleri

Sosyal Destek Algı Düzeyi		
	N	%
Düşük	21	18,8
Orta	72	64,3
Yüksek	19	17
Toplam	112	100

Şekil 1. Çalışma grubunu oluşturan bireylerin sosyal destek algı düzeyleri

Çalışma grubunu oluşturan bireylerin sosyal destek algı düzeylerine ilişkin bulgular tablo 7’de incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre çalışma grubunu oluşturan bireylerin % 18,8’i düşük, % 64,3’ü orta ve % 17’si ise yüksek sosyal destek algısına sahiptirler.

4.2. Problem Durumuna Ait Bulgular

4.2.1. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Sosyal Destek Algı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Tablo 8. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Sosyal Destek Algı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin F-Testi Sonuçları

	N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F- Değerleri		Anlam Düzeyi
					F	P	
Gelenek öncesi	37	125,30	14,48				
Geleneksel	38	123,26	15,93	2-109	,207	,813	P>,05
Gelenek sonrası	37	124,76	11,81				
Toplam	112	124,43	14,09				

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları arasındaki farka ilişkin ortalamaları, standart sapma değerleri ve F testi sonuçları tablo 8’de incelenmiştir. Yapılan incelemede gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin, gelenek öncesi ahlaki yargılarına ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 125,29$), standart sapması (S.S.=14,48); geleneksel ahlaki yargılarına ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 123,26$), standart sapması (S.S.=15,92); gelenek sonrası ahlaki yargılarına ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 124,75$), standart sapması (S.S.=11,81) olarak bulunmuştur.

Gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile sosyal destek algı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = ,207, p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur.

4.2.2. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Sosyal Destek Algıları Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Tablo 9. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Sosyal Destek Algıları Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları

	N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F- Değerleri		Anlam Düzeyi
					F	P	
Otoriteye itaat ve ceza	32	126,75	14,01				
Karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler	5	116	15,56				
Kişiler arası uyum	33	123,57	15,23				
Kanun ve düzene uyum	5	121,20	22,02	5-106	,619	,685	p> 0,05
Sosyal anlaşma	12	123,75	11,29				
Evrensel ahlak	25	125,24	12,25				
Toplam	112	124,42	14,09				

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evrelerine göre sosyal destek algılarına ilişkin ortalamaları, standart sapma değerleri ve F testi sonuçları tablo 9’da bulgulanmıştır. Yapılan incelemede çalışma grubunu oluşturan bireylerin otoriteye itaat ve ceza evresine ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 126,75$) standart sapması (S.S=14,01); karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler evresine ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 116$), standart sapması (S.S=15,56); kişilerarası uyum evresine ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 123,58$), standart sapması (S.S=15,23); kanun ve düzene uyum evresine ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 121,20$), standart sapması (S.S=22,02); sosyal anlaşma evresine ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 123,75$), standart sapması (S.S=11,29); evrensel ahlak anlayışı evresine ilişkin puan ortalaması ($\bar{x} = 125,24$) ve standart sapması (S.S=12,25) olarak tespit edilmiştir.

Ahlaki yargı evreleri ile sosyal destek algı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(5-106)} = ,619$; p> ,05] düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

4.2.3. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Psikolojik Belirti Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Tablo 10. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Psikolojik Belirti Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

		N	Ortalama	Standart sapma
somatizasyon	gelenek öncesi	37	,57	,63
	geleneksel	38	,77	,70
	gelenek sonrası	37	,58	,56
	Toplam	112	,64	,64
obsesif-kompulsif	gelenek öncesi	37	1,20	,81
	geleneksel	38	1,34	,67
	gelenek sonrası	37	1,38	,68
	Toplam	112	1,31	,72
kisiler arasi duyarlik	gelenek öncesi	37	1,14	,86
	geleneksel	38	1,27	,90
	gelenek sonrası	37	1,28	,71
	Toplam	112	1,23	,83
depresyon	gelenek öncesi	37	,99	,81
	geleneksel	38	1,25	,83
	gelenek sonrası	37	1,35	,78
	Toplam	112	1,20	,81
anksiyete	gelenek öncesi	37	,84	,54
	geleneksel	38	1,00	,59
	gelenek sonrası	37	,95	,56
	Toplam	112	,93	,56
öfke-düsmanlik	gelenek öncesi	37	1,22	,88
	geleneksel	38	1,31	,91
	gelenek sonrası	37	1,33	,72
	Toplam	112	1,29	,84
fobik anksiyete	gelenek öncesi	37	,55	,50
	geleneksel	38	,61	,61
	gelenek sonrası	37	,58	,41
	Toplam	112	,58	,51
paranoid düşünce	gelenek öncesi	37	1,36	,74
	geleneksel	38	1,35	,64
	gelenek sonrası	37	1,34	,66
	Toplam	112	1,35	,68
psikotizm	gelenek öncesi	37	,76	,68
	geleneksel	38	,88	,68
	gelenek sonrası	37	,85	,66
	Toplam	112	,83	,67

Tablo 11. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Psikolojik Belirti Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
somatizasyon	Gruplar arası	,923	2	,462	1,144	,322
	Grup içi	43,974	109	,403		
	Toplam	44,897	111			
obsesif-kompulsif	Gruplar arası	,673	2	,337	,643	,528
	Grup içi	57,080	109	,524		
	Toplam	57,753	111			
kişiler arası duyarlık	Gruplar arası	,454	2	,227	,329	,720
	Grup içi	75,136	109	,689		
	Toplam	75,589	111			
depresyon	Gruplar arası	2,576	2	1,288	1,974	,144
	Grup içi	71,137	109	,653		
	Toplam	73,713	111			
anksiyete	Gruplar arası	,493	2	,246	,771	,465
	Grup içi	34,811	109	,319		
	Toplam	35,303	111			
öfke-düşmanlık	Gruplar arası	,238	2	,119	,167	,846
	Grup içi	77,579	109	,712		
	Toplam	77,817	111			
fobik anksiyete	Gruplar arası	,066	2	,033	,126	,882
	Grup içi	28,634	109	,263		
	Toplam	28,700	111			
paranoid düşünce	Gruplar arası	,009	2	,004	,009	,991
	Grup içi	50,731	109	,465		
	Toplam	50,740	111			
psikotizm	Gruplar arası	,302	2	,151	,331	,719
	Grup içi	49,609	109	,455		
	Toplam	49,911	111			

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirti puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin değerler tablo 10 ve tablo 11’de incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası ahlaki yargı düzeylerine sahip bireylerde somatizasyonla ilgili hiçbir belirtiyeye rastlanmadığı ortaya çıkmıştır. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile somatizasyon belirtilerine sahip olma düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)}=1,144$; $p>,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Obsesif kompulsif belirtilere sahip olma durumlarına bakıldığında her düzeyde bulunan öğrencilerin obsesif kompulsif belirtilere sahip oldukları ve ahlaki yargı düzeyleri yükseldikçe bireyde meydana gelen obsesif kompulsif belirtilere sahip olma düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile obsesif kompulsif belirtilere sahip olma arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,643$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı anlaşılmıştır.

Kişilerarası duyarlık belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında her düzeyde bulunan öğrencilerin kişilerarası duyarlık belirtilerine sahip oldukları ve ahlaki yargı düzeyleri yükseldikçe bireyde meydana gelen kişilerarası duyarlık belirtilerine sahip olma düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile kişilerarası duyarlık belirtilerine sahip olma arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,329$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Depresyon belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında gelenek öncesi düzeyde bulunan bireylerde depresyon belirtilerine rastlanmazken geleneksel ve gelenek sonrası düzeyde bulunan bireylerde depresyon belirtileri olduğu bulunmuştur. Ayrıca ahlaki yargı düzeyleri yükseldikçe bireyde meydana gelen depresyon belirtilerine sahip olma düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile depresyon belirtilerine sahip olma arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = 1,974$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Anksiyete belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında sadece geleneksel düzeyde bulunan bireylerde anksiyete belirtilerinin bulunduğu, gelenek öncesi ve gelenek sonrası düzeyde bulunan bireylerde anksiyete belirtilerinin bulunmadığı saptanmıştır. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile anksiyete belirtilerine sahip olma arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,771$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Öfke ve düşmanlık belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında her düzeyde bulunan öğrencilerin öfke ve düşmanlık belirtilerine sahip oldukları ve ahlaki yargı

düzeyleri yükseldikçe bireyde meydana gelen öfke ve düşmanlık belirtilerine sahip olma düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile öfke ve düşmanlık belirtilerine sahip olma arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,167$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı görülmüştür.

Fobik anksiyete belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası düzeylere sahip bireylerde fobik anksiyete ile ilgili hiçbir belirtiye rastlanmadığı ortaya çıkmıştır. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile fobik anksiyete belirtilerine sahip olma düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,126$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Paranoid düşünce belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında her düzeyde bulunan öğrencilerin paranoid düşünce belirtilerine sahip oldukları ve ahlaki yargı düzeyleri yükseldikçe bireyde meydana gelen paranoid düşünce belirtilerine sahip olma düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile paranoid düşünce belirtilerine sahip olma arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,643$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Psikotizm belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası düzeylere sahip bireylerde psikotizm ile ilgili hiçbir belirtiye rastlanmadığı ortaya çıkmıştır. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile psikotizm belirtilerine sahip olma düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(2-109)} = ,331$; $p > ,05$] düzeyinde farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur.

4.2.4. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel Ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Psikolojik Belirti Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Tablo 12.a. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi, Geleneksel Ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Psikolojik Belirti Puan Ortalamalarına İlişkin F Testi Sonuçları

		N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F- Değerleri	
						F	P
Somatizasyon	otoriteye itaat ve ceza	32	,50	,59	5-106	1,387	P>0,05
	karşılıklı çıkara dayalı ilişki	5	1,00	,83			
	kişiler arası uyum	33	,74	,72			
	kanun ve düzene uyum	5	,94	,64			
	sosyal anlaşma	12	,76	,63			
	evrensel ahlak	25	,49	,51			
Obsesif-Kompulsif	otoriteye itaat ve ceza	32	1,16	,84	5-106	,784	P>0,05
	karşılıklı çıkara dayalı ilişki	5	1,43	,61			
	kişiler arası uyum	33	1,33	,62			
	kanun ve düzene uyum	5	1,43	1,04			
	sosyal anlaşma	12	1,14	,63			
	evrensel ahlak	25	1,49	,68			
Kişilerarası Duyarlık	otoriteye itaat ve ceza	32	1,11	,92	5-106	,790	P>0,05
	karşılıklı çıkara dayalı ilişki	5	1,35	,38			
	kişiler arası uyum	33	1,24	,91			
	kanun ve düzene uyum	5	1,45	,91			
	sosyal anlaşma	12	1,60	,65			
	evrensel ahlak	25	1,13	,70			
Depresyon	otoriteye itaat ve ceza	32	,92	,83	5-106	1,410	P>0,05
	karşılıklı çıkara dayalı ilişki	5	1,47	,52			
	kişiler arası uyum	33	1,25	,80			
	kanun ve düzene uyum	5	1,30	1,12			
	sosyal anlaşma	12	1,15	,77			
	evrensel ahlak	25	1,45	,79			
Anksiyete	otoriteye itaat ve ceza	32	,85	,56	5-106	,825	P>0,05
	karşılıklı çıkara dayalı ilişki	5	,80	,46			
	kişiler arası uyum	33	,95	,59			
	kanun ve düzene uyum	5	1,33	,60			
	sosyal anlaşma	12	1,06	,70			
	evrensel ahlak	25	,91	,49			

Tablo 12.b. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel Ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ile Psikolojik Belirti Puan Ortalamalarına İlişkin F Testi Sonuçları

	N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F- Değerleri		
					F	P	
Ofke ve Düşmanlık	otoriteye itaat ve ceza	32	1,27	,93	5-106	,691	P>0,05
	karşılıklı çıkarı dayalı ilişkiler	5	,88	,44			
	kişiler arası uyum	33	1,23	,94			
	kanun ve düzene uyum	5	1,80	,51			
	sosyal anlaşma	12	1,42	,65			
	evrensel ahlak	25	1,29	,76			
Fobik Anksiyete	otoriteye itaat ve ceza	32	,52	,47	5-106	,231	P>0,05
	karşılıklı çıkarı dayalı ilişkiler	5	,72	,73			
	kişiler arası uyum	33	,62	,62			
	kanun ve düzene uyum	5	,52	,56			
	sosyal anlaşma	12	,62	,42			
	evrensel ahlak	25	,56	,41			
Paranoid Düşünce	otoriteye itaat ve ceza	32	1,31	,72	5-106	,391	P>0,05
	karşılıklı çıkarı dayalı ilişkiler	5	1,72	,87			
	kişiler arası uyum	33	1,37	,62			
	kanun ve düzene uyum	5	1,24	,84			
	sosyal anlaşma	12	1,27	,73			
	evrensel ahlak	25	1,38	,64			
Psikotizm	otoriteye itaat ve ceza	32	,68	,60	5-106	2,007	P>0,05
	karşılıklı çıkarı dayalı ilişkiler	5	1,32	,99			
	kişiler arası uyum	33	,84	,60			
	kanun ve düzene uyum	5	1,20	1,13			
	sosyal anlaşma	12	,55	,56			
	evrensel ahlak	25	1,00	,66			
Toplam Ruh Sağlığı	otoriteye itaat ve ceza	32	,91	,56	5-106	,636	P>0,05
	karşılıklı çıkarı dayalı ilişkiler	5	1,18	,52			
	kişiler arası uyum	33	1,04	,52			
	kanun ve düzene uyum	5	1,27	,69			
	sosyal anlaşma	12	1,06	,54			
	evrensel ahlak	25	1,07	,47			

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ile psikolojik belirti puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin bulgular tablo 12.a ve 12.b' de incelenmiştir.

Yapılan incelemeye göre ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden somatizasyon belirtisine sahip oldukları evre sadece karşılıklı çıkarı dayalı ilişki evresidir. Diğer evrelerde bulunan

bireylerde bu belirtilerin olmadığı görülmüştür. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)}= 1,387$; $p> .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden obsesif kompulsif belirtilere tüm evrelerde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)}= ,784$; $p> .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek obsesif kompulsif belirtilerin olduğu evre evrensel ahlak evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden kişilerarası duyarlık belirtilerine tüm evrelerde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)}= ,790$; $p> .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek kişilerarası duyarlık belirtilerinin olduğu evre sosyal anlaşma evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden depresyon belirtisine otoriteye itaat ve ceza evresi haricinde tüm evrelerde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)}= 1,410$; $p> .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek depresyon belirtisinin olduğu evre karşılıklı çıkara dayalı ilişki evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden anksiyete belirtisine kanun ve düzene uyum ile sosyal anlaşma evreleri dışında hiçbir evrede sahip olmadığı bulunmuştur. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)}= ,825$; $p> .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı saptanmıştır. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek depresyon belirtisinin olduğu evre kanun ve düzene uyum evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden öfke ve düşmanlık belirtisine karşılıklı çıkara dayalı

ilişkiler evresi haricinde tüm evrelerde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)} = ,691$; $p > .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek öfke ve düşmanlık belirtisinin olduğu evre kanun ve düzene uyum evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden fobik anksiyete belirtisine evrelerin hiç birinde sahip olmadığı bulunmuştur. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)} = ,231$; $p > .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek fobik anksiyete belirtisinin olduğu evre karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden paranoid düşünce belirtilerine tüm evrelerde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)} = ,391$; $p > .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek paranoid düşünce belirtilerinin olduğu evre karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden psikotizm belirtisine otoriteye itaat ve ceza, kişilerarası uyum, sosyal anlaşma evrelerinin haricinde diğer evrelerde sahip oldukları tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)} = 2,007$; $p > .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek psikotizm belirtisinin olduğu evre karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler evresidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ruh sağlıklarını bozan belirtilere sadece otoriteye itaat ve ceza evresinde sahip olmadığı bulunmuştur. Diğer tüm evrelerde ruh sağlığını bozan belirtilerin olduğu tespit edilmiştir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizinde farkın [$F_{(5-106)} = ,636$; $p > .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı saptanmıştır. Fakat ahlaki yargı evrelerinden en yüksek ruh sağlığını bozan belirtilerin olduğu evre kanun ve düzene uyum evresidir.

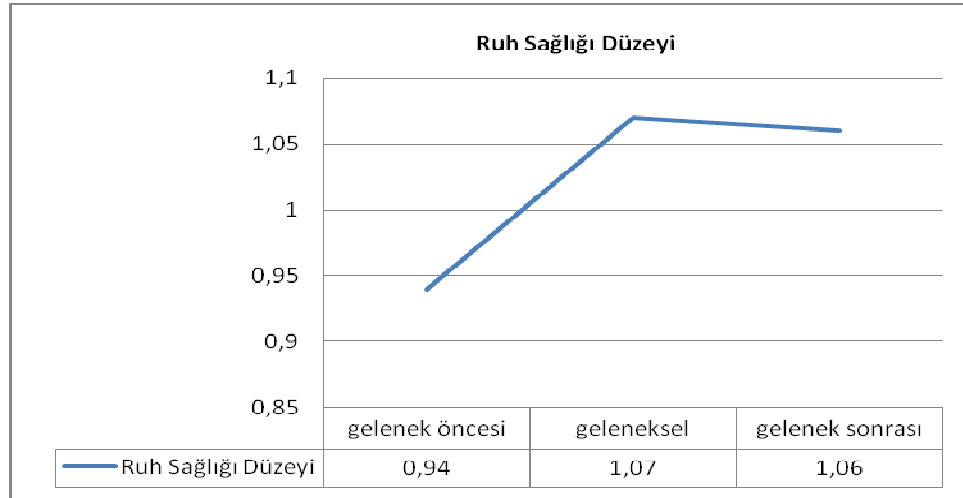
4.2.5. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Tablo 13. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları

TOPLAM_R

	N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F-Değerleri		Anlam Düzeyi
					F	P	
Gelenek öncesi	37	,94	,55				
Geleneksel	38	1,07	,54	2-109	,661	,518	p>0,05
Gelenek sonrası	37	1,06	,49				
Toplam	112	1,03	,53				

Şekil 2. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin toplam ruh sağlık düzeyleri arasındaki farka ilişkin bulgular tablo 13'te incelenmiştir. Yapılan incelemede çalışma grubunu oluşturan bireylerin gelenek öncesi düzeye ait ortalamaları ($\bar{x} = ,94$), standart sapmaları (S.S= ,55); geleneksel düzeye ait

ortalamları ($\bar{x}=1,07$), standart sapmaları (S.S= ,54); gelenek sonrası düzeye ait ortalamları ($\bar{x}=1,06$), standart sapmaları (S.S= ,48) olarak bulunmuştur.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile toplam ruh sağlığına ilişkin belirtilere sahip olup olmama arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)}= ,661$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri ve toplam ruh sağlığı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmamasına rağmen ortalamaların karşılaştırılması sonucunda geleneksel ahlaki yargı düzeyine sahip bireylerde psikolojik belirtilerin daha yüksek olduğu bulunurken gelenek öncesi düzeyde belirtilere rastlanmamıştır.

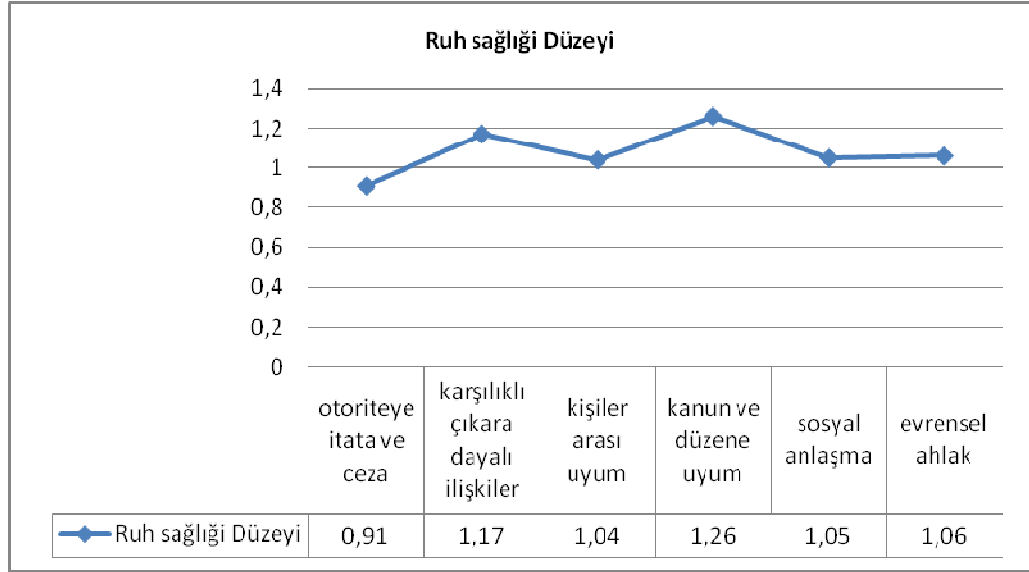
4.2.6. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ve Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Tablo 14. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Ahlaki Yargı Evreleri ve Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farka İlişkin F Testi Sonuçları

TOPLAM_R

	N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F-Değerleri		Anlam Düzeyi
					F	P	
Otoriteye itaat ve ceza	32	,91	,56				
Karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler	5	1,17	,52				
Kişiler arası uyum	33	1,04	,52				
Kanun ve düzene uyum	5	1,26	,69	5-106	,636	,672	
Sosyal anlaşma	12	1,05	,54				
Evrensel ahlak	25	1,06	,47				
Toplam	112	1,03	,53				

Şekil 3. Ahlaki Yargı Evrelerine Göre Toplam Ruh Sağlık Düzeyleri

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin ahlaki yargı evreleri ve toplam ruh sağlığı düzeyleri arasındaki farka ilişkin bulgular tablo 14’te incelenmiştir. Yapılan incelemede çalışma grubunu oluşturan bireylerin otoriteye itaat ve ceza evresine ait ortalamaları ($\bar{x} = ,91$), standart sapmaları (S.S= ,56); karşılıklı çıkarı dayalı ilişkiler evresine ait ortalamaları ($\bar{x} =1,17$), standart sapmaları (S.S= ,52); kişiler arası uyum evresine ait ortalamaları ($\bar{x} =1,04$), standart sapmaları (S.S= ,52); kanun ve düzene uyum evresine ait ortalamaları ($\bar{x} =1,26$), standart sapmaları (S.S= ,69); sosyal anlaşma evresine ait ortalamaları ($\bar{x} =1,05$), standart sapmaları (S.S= ,54) ve evrensel ahlak evresine ait ortalamaları ($\bar{x} =1,06$), standart sapmaları (S.S= ,53) olarak bulunmuştur.

Ahlaki yargı evrelerinden otoriteye itaat ve ceza evresinin dışında diğer tüm evrelerde psikolojik belirtilerin olduğu bulunmuştur. Psikolojik belirtilerin en fazla görüldüğü evrenin ise kanun ve düzene uyum evresi olduğu saptanmıştır.

4.2.7. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Sosyal Destek Algıları ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 15. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Sosyal Destek Algıları ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişki Düzeyleri

		SOSYAL DESTEK ALGISI
SOMATİZASYON	r	-,257**
	P	,006
	N	112
OBSESİF-KOMPULSİF	r	-,253**
	P	,007
	N	112
KİSİLERARASI DUYARLIK	r	-,391**
	P	,000
	N	112
DEPRESYON	r	-,433**
	P	,000
	N	112
ANKSİYETE	r	-,292**
	P	,002
	N	112
OFKE-DUSMANLIK	r	-,197*
	P	,037
	N	112
FOBİK ANKSİYETE	r	-,297**
	P	,001
	N	112
PARANOID DÜŞÜNCE	r	-,323**
	P	,001
	N	112
PSİKOTİZM	r	-,328**
	P	,000
	N	112
TOPLAM RUH SAĞLIĞI	r	-,414**
	P	,000
	N	112

** : korelasyon .01 düzeyinde anlamlidir.

* : korelasyon .05 düzeyinde anlamlidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiye dair bulgular tablo 15'te incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre çalışma grubunu oluşturan bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile psikolojik belirtileri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Başka bir ifade ile ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları yükseldikçe psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri azalmaktadır.

4.3. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

4.3.1. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Kız ve Erkek Öğrencilerin Sosyal Destek Algı, Psikolojik Belirti, Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Desteğin Daha Çok Hangi Kaynaktan Alındığına İlişkin Bulgular

Tablo 16. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Kız ve Erkek Öğrencilerin Sosyal Destek Algı Psikolojik Belirti Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek Puan Ortalamaları Standart Sapmaları t-Değerleri ve Önemlilik Düzeyleri

	CINSİYET	N	ortalama	standart sapma
Sosyal destek algı düzeyi	KIZ	50	126,94	12,98
	ERKEK	62	122,40	14,72
Somatizasyon	KIZ	50	,74	,70
	ERKEK	62	,56	,57
Obsesif-kompulsif	KIZ	50	1,19	,69
	ERKEK	62	1,40	,74
Kisiler arası duyarlık	KIZ	50	1,16	,69
	ERKEK	62	1,29	,92
Depresyon	KIZ	50	1,10	,70
	ERKEK	62	1,28	,90
Anksiyete	KIZ	50	,99	,60
	ERKEK	62	,88	,53
Hostilite	KIZ	50	1,08	,75
	ERKEK	62	1,45	,87
Fobik-anksiyete	KIZ	50	,55	,52
	ERKEK	62	,60	,50
Paranoid düşünce	KIZ	50	1,32	,59
	ERKEK	62	1,37	,75
Psikotizm	KIZ	50	,72	,50
	ERKEK	62	,93	,77
Toplam Ruh Sağlığı	KIZ	50	,98	,50
	ERKEK	62	1,07	,55
Sosyal destek aile	KIZ	50	2,63	,29
	ERKEK	62	2,52	,33
Sosyal destek arkadaş	KIZ	50	2,59	,41
	ERKEK	62	2,56	,39
Sosyal destek öğretmen	KIZ	50	2,40	,41
	ERKEK	62	2,28	,48

Ortalamaların eşitliği için t-testi			
	t	Sd	P
Sosyal destek algı düzeyi	1,708	110	,090
Somatizasyon	1,542	110	,126
Obsesif-kompulsif	-1,500	110	,136
Kişiler arası duyarlık	-,830	110	,409
Depresyon	-1,122	110	,264
Anksiyete	1,016	110	,312
Hostilite	-2,433	110	,017
Fobik-anksiyete	-,536	110	,593
Paranoid düşünce	-,389	110	,698
Psikotizm	-1,627	110	,107
Toplam Ruh Sağlığı	-,902	110	,369
Sosyal destek aile	1,779	110	,078
Sosyal destek arkadaş	,359	110	,720
Sosyal destek öğretmen	1,415	110	,160

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan kız ve erkek öğrencilerin sosyal destek algı, psikolojik belirti, toplam ruh sağlığı ve sosyal desteğin daha çok hangi kaynaktan alındığına ilişkin bulgular tablo 16'da incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre kız öğrencilerin sosyal destek algı ortalaması ($\bar{x} = 126,94$), standart sapması (S.S=12,98); erkek öğrencilerin sosyal destek algı ortalaması ($\bar{x} = 122,40$), standart sapması (S.S=14,72) olarak bulunmuştur. Bu ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda [$t_{(110)}=1,708$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı; fakat bireylerin sosyal destek algı ortalamalarına bakıldığında kız öğrencilerin sosyal destek algı puan ortalamalarının erkek öğrencilerin sosyal destek algı ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Yapılan incelemede kız ve erkek öğrencilerin somatizasyon bozukluğuna ilişkin belirtilere sahip olmamalarına rağmen somatizasyon alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkek

öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu; kız ve erkek öğrencilerin somatizasyon puan ortalamalarının arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda ise farkın [$t_{(110)}=1,542$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Yapılan incelemeye göre hem kız hem de erkek öğrencilerin obsesif kompulsif belirtiler gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda farkın [$t_{(110)}= -1,500$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı; ancak obsesif kompulsif alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Kişilerarası duyarlık belirtilerine bakıldığında hem kız hem de erkek öğrencilerin kişilerarası duyarlık belirtileri gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda [$t_{(110)}= -,830$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Ancak kişilerarası duyarlık alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Depresyon belirtilerine bakıldığında hem kız hem de erkek öğrencilerin depresyon belirtileri gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda [$t_{(110)}= -1,122$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı; ancak depresyon alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anksiyete belirtilerine bakıldığında kız ve erkek öğrencilerin anksiyete bozukluğuna ilişkin belirtilere sahip olmamalarına rağmen anksiyete alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda farkın [$t_{(110)}= 1,016$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Öfke ve düşmanlık (hostilite) belirtilerine bakıldığında hem kız hem de erkek öğrencilerin öfke ve düşmanlık belirtileri gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda farkın $[t_{(110)} = -2,433; p < ,05]$ düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Öfke ve düşmanlık alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Fobik anksiyete belirtilerine bakıldığında kız ve erkek öğrencilerin fobik anksiyete bozukluğuna ilişkin belirtilerine sahip olmamalarına rağmen fobik anksiyete alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu; ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda ise farkın $[t_{(110)} = -, 536; p > ,05]$ düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Paranoid düşünce belirtilerine bakıldığında hem kız hem de erkek öğrencilerin paranoid düşünce belirtileri gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda farkın $[t_{(110)} = -,389; p > ,05]$ düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Ancak paranoid düşünce alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Psikotizm belirtilerine bakıldığında kız ve erkek öğrencilerin psikotizm bozukluğuna ilişkin belirtilere sahip olmamalarına rağmen psikotizm alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda $[t_{(110)} = -1, 627; p > ,05]$ düzeyinde anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Yapılan incelemeye göre kız öğrencilerin toplam ruh sağlığı puan ortalaması ($\bar{x} = ,98$), standart sapması (S.S= ,50); erkek öğrencilerin ruh sağlığı puan ortalaması ($\bar{x} = 1,07$), standart sapması (S.S= ,55) olarak bulunmuştur. Bu ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonucunda $[t_{(110)} = -, 902; p > ,05]$

düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat bireylerin ruh sağlığından alınan puan ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Başka bir ifade ile kız öğrenciler ruh sağlıklarını etkileyici psikolojik belirtiler göstermezken, erkekler kızlara göre daha fazla bu belirtileri göstermiştir.

Aileden, arkadaştan ve öğretmenden alınan sosyal destek algılarına bakıldığında her üçünde de kızların erkeklere göre daha fazla sosyal destek algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

4.3.2. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Lise Türlerine Göre Sosyal Destek Algı, Psikolojik Belirti, Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Desteğin Daha Çok Hangi Kaynaktan Alındığına İlişkin Bulgular

Tablo 17. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Lise Türlerine Göre Sosyal Destek Algı Psikolojik Belirti Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek Puan Ortalamaları Standart Sapmaları F-Değerleri ve Önemlilik Düzeyleri

		N	Ortalama	Standart Sapma	
Sosyal destek algı düzeyi	1.Düz Lise	62	127,60	13,85	1>3, 1>4
	2.Anadolu Lisesi	15	124,80	13,32	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	117,75	12,49	
	4.Meslek lisesi	15	119,87	14,76	
somatizasyon	1.Düz Lise	62	,65	,67	
	2.Anadolu Lisesi	15	,63	,71	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	,63	,52	
	4.Meslek lisesi	15	,64	,62	
		112	,64	,64	
obsesif-kompulsif	1.Düz Lise	62	1,24	,72	
	2.Anadolu Lisesi	15	1,01	,67	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,64	0,65	3>2
	4.Meslek lisesi	15	1,43	,74	
kisiler arasi duyarlik	1.Düz Lise	62	1,21	,82	
	2.Anadolu Lisesi	15	1,15	,93	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,36	,85	
	4.Meslek lisesi	15	1,25	,77	
Depresyon	1.Düz Lise	62	1,07	,76	
	2.Anadolu Lisesi	15	1,01	,63	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,68	0,82	3>1, 3>2
	4.Meslek lisesi	15	1,28	,99	
Anksiyete	1.Düz Lise	62	,94	,62	
	2.Anadolu Lisesi	15	,69	,30	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,15	,59	
	4.Meslek lisesi	15	,88	,36	
Hostilite	1.Düz Lise	62	1,12	,74	
	2.Anadolu Lisesi	15	1,16	1,14	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,51	,76	
	4.Meslek lisesi	15	1,79	0,76	4>1, 4>2
Fobik-anksiyete	1.Düz Lise	62	,48	,50	
	2.Anadolu Lisesi	15	,49	,41	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	,81	0,50	3>1, 3>2
	4.Meslek lisesi	15	,76	,52	
Paranoid düşünce	1.Düz Lise	62	1,24	,66	
	2.Anadolu Lisesi	15	1,35	,63	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,58	,65	
	4.Meslek lisesi	15	1,52	,78	
Psikotizm	1.Düz Lise	62	,68	,56	
	2.Anadolu Lisesi	15	,77	,60	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,25	0,70	3>1
	4.Meslek lisesi	15	,99	,90	
Toplam Ruh Sagligi	1.Düz Lise	62	,95	,53	
	2.Anadolu Lisesi	15	,88	,48	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	1,29	0,51	3>1, 3<2
	4.Meslek lisesi	15	1,15	,47	
sosyal destek aile	1.Düz Lise	62	2,63	0,29	1>3
	2.Anadolu Lisesi	15	2,63	,24	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	2,38	,34	
	4.Meslek lisesi	15	2,51	,38	
sosyal destek arkadas	1.Düz Lise	62	2,60	,41	
	2.Anadolu Lisesi	15	2,41	,51	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	2,51	,33	
	4.Meslek lisesi	15	2,71	,16	
sosyal destek öğretmen	1.Düz Lise	62	2,42	0,43	1>4
	2.Anadolu Lisesi	15	2,41	,38	
	3.Anadolu Tek. Lisesi	20	2,21	,44	
	4.Meslek lisesi	15	2,03	,48	

		KT	Sd	KO	F	P
Sosyal destek algı düzeyi	Gruplara Arası	1828,626	3	609,542	3,257	,024
	Gruplar içi	20214,803	108	187,174		
	Toplam	22043,429	111			
Somatizasyon	Gruplara Arası	,008	3	,003	,006	,999
	Gruplar içi	44,889	108	,416		
	Toplam	44,897	111			
Obsesif-kompulsif	Gruplara Arası	4,077	3	1,359	2,735	,047
	Gruplar içi	53,676	108	,497		
	Toplam	57,753	111			
Kişiler arası duyarlık	Gruplara Arası	,489	3	,163	,235	,872
	Gruplar içi	75,100	108	,695		
	Toplam	75,589	111			
Depresyon	Gruplara Arası	6,348	3	2,116	3,392	,021
	Gruplar içi	67,366	108	,624		
	Toplam	73,713	111			
Anksiyete	Gruplara Arası	1,882	3	,627	2,027	,114
	Gruplar içi	33,422	108	,309		
	Toplam	35,303	111			
Hostilite	Gruplara Arası	6,657	3	2,219	3,368	,021
	Gruplar içi	71,160	108	,659		
	Toplam	77,817	111			
Fobik-anksiyete	Gruplara Arası	2,308	3	,769	3,148	,028
	Gruplar içi	26,392	108	,244		
	Toplam	28,700	111			
Paranoid düşünce	Gruplara Arası	2,259	3	,753	1,678	,176
	Gruplar içi	48,480	108	,449		
	Toplam	50,740	111			
Psikotizm	Gruplara Arası	5,386	3	1,795	4,355	,006
	Gruplar içi	44,525	108	,412		
	Toplam	49,911	111			
Toplam Ruh Sağlığı	Gruplara Arası	2,243	3	,748	2,834	,042
	Gruplar içi	28,489	108	,264		
	Toplam	30,732	111			
Sosyal destek aile	Gruplara Arası	1,096	3	,365	3,870	,011
	Gruplar içi	10,198	108	,094		
	Toplam	11,294	111			
Sosyal destek arkadaş	Gruplara Arası	,817	3	,272	1,803	,151
	Gruplar içi	16,317	108	,151		
	Toplam	17,134	111			
Sosyal destek öğretmen	Gruplara Arası	2,245	3	,748	3,984	,010
	Gruplar içi	20,282	108	,188		
	Toplam	22,527	111			

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin lise türlerine göre sosyal destek algı psikolojik belirti toplam ruh sağlığı ve sosyal destek puan ortalamaları standart sapmaları f-değerleri ve önemlilik düzeyleri tablo 17’de incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre düz liseye devam eden öğrencilerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =127,60), standart sapmaları (S.S= 13,85); Anadolu liselerine devam eden öğrencilerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =124,80), standart sapmaları (S.S= 13,32); Anadolu teknik liselerine devam eden öğrencilerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =117,75), standart sapmaları (S.S= 12,49); meslek liselerine devam eden öğrencilerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları ($\bar{x}$ =119,87), standart sapmaları (S.S= 14,76) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(3-108)}=3,257$; $p < ,05$] düzeyinde düz lise öğrencileri lehine olduğu bulunmuştur. Başka bir ifade ile Düz Liseye devam eden öğrenciler diğer lise türlerinden Anadolu Teknik Liselerine ve Meslek Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla sosyal destek algısına sahiptirler.

Lise türlerine göre somatizasyon belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında lise türündeki hiçbir öğrencinin somatizasyon belirtisine sahip olmadığı bulunmuştur. Farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)}= ,006$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Obsesif kompulsif belirtilere sahip olma durumlarına bakıldığında tüm lise türlerinde öğrencilerin obsesif kompulsif belirtilere sahip olduğu bulunmuştur. Farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)}= 2,735$; $p < ,05$] düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Diğer bir ifade ile Anadolu Teknik Liseleri öğrencileri Anadolu Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla obsesif kompulsif belirtiler göstermektedirler.

Kişilerarası duyarlılık belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında tüm lise türlerinde öğrencilerin bu belirtilere sahip olduğu bulunmuştur. Farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)}= ,235$; $p >$

,05] düzeyinde anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Fakat Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinde bu belirtiler diğer lise türlerindeki öğrencilere göre daha fazladır.

Depresyon belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında tüm lise türlerinde öğrencilerin bu belirtilere sahip olduğu bulunmuştur. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)}=3,392$; $p < ,05$] düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Diğer bir ifade ile Anadolu Teknik Liseleri öğrencileri diğer lise türlerinden Düz Lise ve Anadolu Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla depresyon belirtileri göstermektedirler.

Anksiyete belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında Anadolu Teknik Liselerine devam eden öğrencilerin dışında diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerde bu belirtilere rastlanmamıştır. Farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)}= 2,027$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Fakat Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinde bu belirtiler diğer lise türlerindeki öğrencilere göre daha fazladır.

Öfke ve düşmanlık (hostilite) belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında tüm lise türlerinde öğrencilerin bu belirtilere sahip olduğu bulunmuştur. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(3-108)}=3,368$; $p < ,05$] düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Meslek Lisesi öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Başka bir ifade ile Meslek Liselerine devam eden öğrenciler diğer lise türlerinden Düz Lise ve Anadolu Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla öfke ve düşmanlık belirtilerine sahiptirler.

Fobik anksiyete belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında hiç bir lise türündeki öğrencilerin bu belirtilere sahip olmadığı bulunmuştur. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(3-108)}=3,148$; $p < ,05$] düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını

belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Başka bir ifade ile Anadolu Teknik Liselerine devam eden öğrenciler diğer lise türlerinden Düz Lise ve Anadolu Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla fobik anksiyete belirtilerine sahiptirler.

Paranoid düşünce belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında tüm lise türlerinde öğrencilerin bu belirtilere sahip olduğu bulunmuştur. Farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)} = .235$; $p > .05$] düzeyinde anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Fakat Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinde bu belirtiler diğer lise türlerindeki öğrencilere göre daha fazladır.

Psikotizm belirtilerine sahip olma durumlarına bakıldığında Anadolu Teknik Liselerine devam eden öğrencilerin dışında diğer lise türlerinde okuyan öğrencilerde bu belirtilere rastlanmamıştır. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda [$F_{(3-108)} = 4,355$; $p < .05$] düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Başka bir ifade ile Anadolu Teknik Liselerine devam eden öğrenciler Düz Liselere devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla psikotizm belirtilerine sahiptirler.

Toplam ruh sağlığını bozan belirtilere sahip olma durumlarına bakıldığında Anadolu Teknik Liselerine ve Meslek Liselerine devam eden öğrencilerin bu belirtilere sahip olduğu; Düz Lise ve Anadolu Liselerine devam eden öğrencilerde ise bu belirtilerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(3-108)} = 2,834$; $p < .05$] düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Anadolu Teknik Lisesi öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Başka bir ifade ile Anadolu Teknik Liselerine devam eden öğrenciler Düz Liselere devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla ruh sağlığını bozucu belirtilere sahiptirler.

Ahlaki yargı düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin lise türlerine göre ailelerinden aldıkları algılanan sosyal destek puan ortalamalarına bakıldığında en fazla desteği Düz Lise ve Anadolu Lise öğrencilerinin aldıkları tespit edilmiştir. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın $[F_{(3-108)}=3,870; p < ,05]$ düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Düz Lise öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Başka bir ifade ile Düz Liselere devam eden öğrenciler Anadolu Teknik Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla aile destek algısına sahiptirler.

Arkadaşlarından aldıkları algılanan sosyal destek puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın $[F_{(3-108)}=1,803; p > ,05]$ düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat ortalamalara bakıldığında Meslek Lisesi öğrencilerinin aldıkları arkadaş desteği algı ortalamalarının diğer lise türlerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenlerinden aldıkları algılanan sosyal destek puan ortalamalarına bakıldığında en fazla desteği Düz Lise öğrencilerinin aldıkları tespit edilmiştir. Ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın $[F_{(3-108)}=3,984; p < ,05]$ düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın Düz Lise öğrencilerinden kaynaklandığı bulunmuştur. Başka bir ifade ile Düz Liselere devam eden öğrenciler Meslek Liselerine devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla öğretmen destek algısına sahiptirler.

4.3.3. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Algıladıkları Sosyoekonomik Düzeylere Göre Sosyal Destek Algı, Psikolojik Belirti, Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Desteğin Daha Çok Hangi Kaynaktan Alındığına İlişkin Bulgular

Tablo 18. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Algıladıkları Sosyoekonomik Düzeylere Göre Sosyal Destek Algı, Psikolojik Belirti, Toplam Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları, F-Değerleri ve Önemlilik Düzeyleri

		N	Ortalama	Standart Sapma	Sd	F- Değerleri		Farkın Kaynağı
						F	P	
Sosyal Destek Algısı	1. düşük	4	120,50	8,96	2 - 109	,335	P>0,05	
	2. orta	99	124,82	14,39				
	3. yüksek	9	121,89	13,12				
	Toplam	112	124,43	14,09				
Somatizasyon	1. düşük	4	,46	,24	2 - 109	,199	P>0,05	
	2. orta	99	,65	,64				
	3. yüksek	9	,59	,69				
	Toplam	112	,64	,64				
Obsesif Kompulsif	1. düşük	4	1,42	,65	2 - 109	,459	P>0,05	
	2. orta	99	1,32	,72				
	3. yüksek	9	1,09	,82				
	Toplam	112	1,31	,72				
Kişilerarası Duyarlık	1. düşük	4	2,00	1,27	2 - 109	1,84	P>0,05	
	2. orta	99	1,20	,81				
	3. yüksek	9	1,25	,67				
	Toplam	112	1,23	,83				
Depresyon	1. düşük	4	1,63	,75	2 - 109	,724	P>0,05	
	2. orta	99	1,20	,81				
	3. yüksek	9	1,04	,92				
	Toplam	112	1,20	,81				
Anksiyete	1. düşük	4	1,46	,76	2 - 109	1,84	P>0,05	
	2. orta	99	,92	,56				
	3. yüksek	9	,89	,43				
	Toplam	112	,93	,56				
Öfke ve Düşmanlık	1. düşük	4	1,95	,75	2 - 109	7,06	P<,001	3>2
	2. orta	99	1,18	,81				
	3. yüksek	9	2,11	,53				
	Toplam	112	1,29	,84				
Fobik Anksiyete	1. düşük	4	1,00	,59	2 - 109	1,48	P>0,05	
	2. orta	99	,56	,51				
	3. yüksek	9	,60	,39				
	Toplam	112	,58	,51				
Paranoid Düşünce	1. düşük	4	1,90	,74	2 - 109	1,40	P>0,05	
	2. orta	99	1,33	,67				
	3. yüksek	9	1,38	,64				
	Toplam	112	1,35	,68				
Psikotizm	1. düşük	4	,95	,38	2 - 109	,634	P>0,05	
	2. orta	99	,85	,69				
	3. yüksek	9	,60	,54				
	Toplam	112	,83	,67				
Toplam Ruh Sağlığı	1. düşük	4	1,36	,58	2 - 109	,813	P>0,05	
	2. orta	99	1,02	,53				
	3. yüksek	9	1,02	,49				
	Toplam	112	1,03	,53				

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeylere göre sosyal destek algı, psikolojik belirti, toplam ruh sağlığı ve sosyal destek puan ortalamaları, standart sapmaları, f-değerleri ve önemlilik düzeyleri tablo 18’de incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre düşük sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerde sosyal destek algı ortalaması ($\bar{x} = 120,50$), standart sapması (S.S=8,96); orta sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerde sosyal destek algı ortalaması ($\bar{x} = 124,82$), standart sapması (S.S=14,39); yüksek sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerde sosyal destek algı ortalaması ($\bar{x} = 121,89$), standart sapması (S.S=13,12) olarak bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = ,335$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat düşük sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerin sosyal destek algıları da diğerlerine göre daha düşüktür.

Sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hiç birinde somatizasyon belirtilerine rastlanmamıştır. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = ,199$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hepsinde obsesif kompulsif belirtilerin olduğu bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = ,459$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat sosyo ekonomik durum algısı yükseldikçe obsesif kompulsif belirtilere sahip olma düzeyinin düştüğü saptanmıştır.

Kişilerarası duyarlık belirtilerine sahip olma durumuna bakıldığında, sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hepsinde kişilerarası duyarlık belirtilerinin olduğu bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = 1,839$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat sosyo ekonomik durumunu düşük olarak algılayan bireylerin en yüksek kişilerarası duyarlılığa sahip bireyler olduğu tespit edilmiştir.

Sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hepsinin depresyon belirtilerine sahip olduğu bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = ,724$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat sosyo ekonomik durum algısı yükseldikçe depresyon belirtilerine sahip olma düzeyinin düştüğü saptanmıştır.

Anksiyete belirtilerine sahip olma durumuna bakıldığında sadece düşük sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerin bu belirtiyi gösterdikleri bulunmuştur. Sosyo ekonomik durumunu orta ve yüksek olarak algılayan bireylerde anksiyete belirtilerine rastlanmamıştır. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = 1,836$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat sosyoekonomik durum algısı yükseldikçe anksiyete belirtilerine sahip olma durumu da azalmaktadır.

Sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hepsinin öfke ve düşmanlık belirtilerine sahip olduğu bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = 7,060$; $p < ,001$] düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Farkın hangi sosyo ekonomik durum algısından kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe testi sonucunda ise farkın yüksek sosyo ekonomik durum algısına sahip bireylerden kaynaklandığı bulunmuştur. Yüksek sosyo ekonomik durum algısına sahip bireylerin diğer orta ve düşük sosyo ekonomik durum algısına sahip bireylere göre daha fazla öfke ve düşmanlık belirtileri gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Fobik anksiyete belirtilerine sahip olma durumuna bakıldığında sadece sosyo ekonomik durumu düşük olan bireylerin bu belirtiyi gösterdikleri bulunmuştur. Sosyo ekonomik durumunu orta ve yüksek olarak algılayan bireylerde fobik anksiyete belirtilerine rastlanmamıştır. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)} = 1,478$; $p > ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Paranoid düşünce belirtilerine sahip olma durumuna bakıldığında, sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hepsinde paranoid düşünce belirtilerinin olduğu bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını

belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)}= 1,397$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat sosyo ekonomik durumunu düşük olarak algılayan bireylerin en yüksek düzeyde bu belirtilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hiç birinde psikotizm belirtilerine rastlanmamıştır. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)}= ,634$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat psikotizm belirtilerine sahip olma düzeyi sosyo ekonomik durum algısı yükseldikçe azalmaktadır.

Toplam ruh sağlığını bozan belirtilere sahip olma durumuna bakıldığında, sosyo ekonomik durumunu düşük, orta ve yüksek olarak algılayan bireylerin hepsinde toplam ruh sağlığını bozan belirtiler olduğu bulunmuştur. Aralarındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farkın [$F_{(2-109)}= ,813$; $p> ,05$] düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat düşük sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerin diğer orta ve yüksek sosyo ekonomik düzey algılarına sahip bireylere göre daha fazla bu belirtilere sahip oldukları bulunmuştur.

4.3.4. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Kişisel Ahlak, Toplumsal Ahlak, Sosyal Destek ve Ruh Sağlığı Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 19. Ahlaki Yargı Yetenek Düzeyleri Gelenek Öncesi Geleneksel ve Gelenek Sonrası Olan Bireylerin Kişisel Ahlak, Toplumsal Ahlak, Sosyal Destek ve Ruh Sağlığı Puanları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Değerleri

		KAD	TAD	SOS_DEST
KAD	r	1	**	*
	P	.		
	N	112		
TAD	r	,337**		
	P	,000		
	N	112		
SOS_DEST	r	,235*	,013	
	P	,012	,895	
	N	112	112	
TOPLAM_R	r	-,366**	-,136	-,414**
	P	,000	,152	,000
	N	112	112	112

** . ilişki .01 düzeyinde önemlidir.

* . ilişki .05 düzeyinde önemlidir.

Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin kişisel ve toplumsal ahlaki değerlendirme puanları, algıladıkları sosyal destek puanları ve toplam ruh sağlığı puanları arasındaki ilişki tablo 19'da incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre çalışma grubunu oluşturan bireylerin kişisel ahlak puanları ile toplumsal ahlak puanları arasında $p < 0.01$ önem düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Başka bir ifade ile kişinin kendisini ahlaklı görme düzeyi arttıkça toplumu ahlaklı görmek düzeyi de artmaktadır.

Kişisel ahlak puanları ile sosyal destek algı puanları arasında $p < 0.05$ önem düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer bir deyişle kişinin kendine verdiği ahlak puanı yükseldikçe sosyal destek algısı da artmaktadır.

Kişisel ahlak puanları ile toplam ruh sağlığı puanları arasında $p<0.01$ önem düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yani bireylerin kendilerine verdikleri ahlaki puan arttıkça ruh sağlığını bozan belirtilere sahip olma düzeyi azalmaktadır.

Algıladıkları sosyal destek puanları ile toplam ruh sağlığı puanları arasında $p<0.01$ önem düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Başka bir ifade ile bireylerin sosyal destek algıları yükseldikçe ruh sağlığını bozan belirtilere sahip olma düzeyi azalmaktadır.

Yapılan incelemeye göre toplumsal ahlak puanları ile algıladıkları sosyal destek ve toplam ruh sağlığı puanları arasında ise bir ilişki bulunmamıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde orta öğretim son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı yetenek düzeyleri ile sosyal destek algıları ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar tartışılıp yorumlanmıştır.

1. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algı düzeyleri birbirinden anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bir başka ifade ile bireylerin sosyal destek algısı ahlaki yargı yetenek düzeylerine göre bir farklılık göstermemektedir. Bu bulguyu destekleyen veya desteklemeyen bir araştırma sonucuna ulaşılammıştır. Bunun nedeni her bir ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylerin niceliği ve niteliği değişse bile sosyal desteği aldığı bir kaynağa sahip olmasından ileri geldiği bir başka deyişle ahlaki yargı yetenek düzeyi ne olursa olsun her bireyin sosyal destek aldığı bir kaynağa sahip olduğu söylenebilir. Farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylerin sosyal destek algı düzeyleri ortalama puanları açısından karşılaştırıldığında ahlaki yargı yetenek düzeyi gelenek öncesi olan bireylerin sosyal destek algısının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu da otoriteye koşulsuz itaatin bir davranışsal dışavurumu olarak değerlendirilebilir.

2. Ahlaki yargı evreleri puan ortalamaları karşılaştırıldığında ahlaki yargı evresi otoriteye itaat ve ceza olan bireyler en yüksek sosyal destek algı düzeyine, karşılıklı çıkara dayalı ilişki evresinde bulunan bireyler de en düşük sosyal destek algı düzeyine sahiptirler. Otoriteye itaat ve ceza evresinde bulunan bireyler cezadan kaçınmak için otoriteye kendilerini yakın hissetmektedirler. Bu evrede cezadan kurtulmak ve otoriteye karşı tam riayet vardır. Kural ve otoriteye boyun eğme körü körünedir (Kaya, 1993:41). Dolayısıyla bireylerin sosyal destek algılarını otoriteye olan bu bağılıklarının etkilediği söylenebilir. Buna karşılık ikinci evre olan karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler evresinde bireyler en düşük sosyal destek algısına sahiptirler. Bireycilik ve çıkara dayalı alışverişin ön planda olduğu bu evrede birey için diğerlerinden çok kendisi vardır. Bireyler diğer insanların ilgilerinin farkına varmalarına rağmen ahlaki yargıda bulunacakları zaman başkalarının ihtiyaçlarını somut bir şekilde dikkate almakla birlikte, hala birinci planda kendileri vardır

(Senemoğlu, 2009:65). Başka bir ifade ile bireyin niyetinin yn sosyal destek kaynaklarından daha çok kendi ihtiyaçlarına dönüktür.

3. Ahlaki yargı yetenek düzeyi arttıka psikolojik belirtilere sahip olma düzeyi de artmaktadır. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin psikolojik belirtilerden obsesif kompulsif, kişilerarası duyarlık, depresyon, öfke ve düşmanlık belirtilerine sahip olma düzeyleri ahlaki yargı yetenek düzeylerinin yükselmesiyle birlikte artmaktadır. Bireyler için ahlaki yargı yetenek düzeylerinin son evrelerine doğru artık önemli olan ilkeler adalet, eşitlik, insan hakları vb kavramlar olmaktadır ve birey bunu ne saf kendi çıkarı için ne de toplum çıkarları için yapar. Bu dönemde toplumun üstünde bir bakış açısı vardır. İnsan onuruna saygılı davranılması gerektiğine inanılır. Bu dönemde insanlar, hayat ve özgürlük kavramlarını çoğunluğun görüşüne ters düşmek pahasına da olsa korumak gerektiğini savunurlar (İskender, 2005:234). İnsana koşulsuz saygının giderek önemsenmeye başlaması bu düşüncelerin aksi tutum ve davranışlarla yüz yüze gelmek demek olduğundan toplumla ve insan vicdanının da giderek baskın olmaya başlaması da bireyi kendisiyle sürekli hesaplaşma haline ittiği düşünülmektedir. Dolayısıyla da bu durum bireyde psikolojik belirtilerin düzeyinin artmasına sebep olmaktadır.

Gelenek sonrası ahlaki yargı yetenek düzeyine sahip bireyler evrensel değerlere ulaştıkları ve evrensel değerlere karşı gerçekleşen en ufak durumlara karşı bile farkındalık kazandıklarından onlar için alt düzeyde yapılan davranışlar daha rahatsız edici olmaktadır. Dolayısıyla bu durum da onların psikolojik belirtilere sahip olma düzeylerini arttırmaktadır.

Paranoid düşünce belirtisine sahip olma düzeyi diğer belirtilerin aksine ahlaki yargı yetenek düzeyi arttıka azalmaktadır. ıkarıcılık ve bireyselciliğin hakim olduğu gelenek öncesi düzeyde birey için önemli olan kendisidir. Yeterli bir dayanağı olmaksızın, başkaları tarafından smrleceği ya da kendisine zarar verileceği inancı içinde (Geçtan, 1994:261) olan paranoid düşüncelere sahip birey için de kendi durumu her an düşünüldüğünden söz konusu bireyselciliğin burada da yoğun olarak yaşandığı söylenebilir. Geleneksel döneme gidildikçe artık kişiler arası uyum ve toplum normları önem kazanmaya başlayacaktır ve nihayetinde gelenek sonrası düzeyde evrensel boyuta ulaşacaktır. Dolayısıyla bireyselcilikten git gide bir uzaklaşma söz konusu

olacağından paranoid düşüncelere sahip olma düzeylerinde de ahlaki yargı yetenek düzeyleri arttıkça başka bir ifade ile bireysellikten evrenselciliğe gidildikçe bir azalma görülecektir.

4. Ahlaki yargı evrelerinden karşılıklı çıkarıya dayalı ilişki ile kanun ve düzene uyum evresinde bulunan bireylerin psikolojik belirtileri en yüksektir. Araçsal ilişkiler eğilimi diye de adlandırılan karşılıklı çıkarıya dayalı ilişki evresinde bireylerin kendi ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması önemlidir. Birinci planda kendileri vardır (Senemoğlu, 2009:65). Doğru, kurallara gereksinimleri karşıladığı sürece uymaktır, bireyin kendi çıkar ve gereksinimleri doğrultusunda davranmak, başkalarından da aynı amaçlı davranışlar beklemektir (İskender, 2005:235). “Birine bir şey veriyorsam onun da karşılığını vermesi gerekir.” şeklinde bir ahlak anlayışı egemendir (Can, 2007:138). Bireyin bu gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmayacağı, karşılanmazsa sonucunda neler olacağı gibi belirsizlik durumları ve endişe bireyin psikolojik belirtilerini yükseltebilir.

Kanun ve düzene uyum evresinde ise kanunlara uymayanlar hoş karşılanmazlar. Doğru, kabul edilmiş görevler doğrultusunda davranmaktır, bağlı olunan kurum, grup ve topluma katkıda bulunmaktır. Doğru davranışın nedeni, sistemi bir bütün olarak korumaktır. “Ya herkes aynı şeyi yaparsa” kaygısı vardır (İskender, 2005:234). Düzenin bozulacağına dair oluşan düşünceler bireyde psikolojik belirtilerin artmasına sebep olabilir.

5. Bireylerin ruh sağlıklarını bozan psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri geleneksel ahlaki yargı düzeyine sahip bireylerde en yüksektir. Ahlaki yargının geleneksel düzeyindeki insan genel normların ve iyi bir insan olmanın ne demek olduğunun farkındadır. Ahlaki ya da dini yasaların ve kurumsal hakların ve ödevlerin öngördüğünü, kendisi nasıl tasavvur ediyorsa ona göre yaşamayı dener. Benlik, kendini kişisel ve toplumsal karşılıklı ödevler ve beklentilerle özdeşleştirir ve kendini bunlar altındaki bir konuma yerleştirir, yani öncelikle kendisinden beklenenler, ödevleri önemlidir kendisi değil ve kendisinden beklenenlerin, ödevlerin hizmetinde olmalıdır. Ahlaki açıdan doğru olan kendisinden beklenenleri ve ödevleri yapmaktır (Çiftçi, 2007). Birey için ahlaki ya da dini yasaların, toplumsal normların, ödevlerin öngördüğüne göre yaşayıp yaşayamayacağı kaygısı, toplumsal beklentilerle özdeşleşip

özdeşleşemeyeceği endişesi ve kendini bunların içinde bir yere yerleştiremeyip dışlanacağı korkusu bireyde psikolojik belirtilerin artmasına sebep olabilir. Birey kendi düşüncesine ve değerlerine ters bir toplumsal normla karşılaştığında çatışma yaşayabilir. Sonuçta da çatışma çözümlense bile geçen süreçte yaşananlar bireyin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir.

Ruh sağlığı yerinde olan kimseleri sosyal uyurluğu yüksek kimse (conformist) olarak alma da bir yanılgıdır. İnsanın çevresindekilere her zaman uyum göstermesi mümkün değildir ve çevresindeki insanlardan farklı düşünmesi ve farklı davranması doğaldır. Gerektiğinde fikirlerini savunurken veya inandığı yolda davranırken ister istemez çevresindeki insanlara ters düşebilir. Kişi kendi benliğini, kendi değerlerini, kendi düşüncelerini toplumun kendini saf dışı etme, kendinden saymama korkularına kurban etmiyorsa sağlıklı, bu korkuya dayanamıyor ve toplum içinde kendi benliğini yitiriyorsa sağlıklı saymak gerekir. Burada her zaman topluma ters düşer hale gelmenin bir sağlıklılık işareti olduğunu söylemek de büyük yanılgı olur. Toplum değerlerine körü körüne uyma yerine, ona ters düşmeden, kendi değerlerini koruyarak yaşama, bir ruh sağlığı işareti olarak alınabilir (Kılıççı, 2000).

6. Ahlaki yargı evrelerinden kanun ve düzene uyum evresinde bulunan bireylerde ruh sağlıklarını bozan psikolojik belirtiler en fazladır. Buna karşılık otoriteye itaat ve ceza evresinde ruh sağlığını bozan belirtiler yoktur. Kurallar ve sosyal düzeni koruma eğiliminin ön plana çıktığı kanun ve düzene uyum basamağı aynı zamanda sosyal sistem ve vicdan basamağı olarak da nitelendirildiği ve toplumsal düzenin korunduğu bir basamaktır (Ersanlı, 2005:227). Bu basamaktaki birey, sadece ait olduğu grubu, o grubun beklentilerini dikkate almak yerine, sistemin korunması ve düzenin devamı için kendini ahlaki açıdan sorumlu hissederek. Başka bir ifade ile bir sistemin ya da düzenin korunması kaygısı taşır. "... herkes böyle yaparsa ne olur... toplum bundan zarar görür" düşüncesindedir (Çiftci, 2007:197). Burada psikolojik belirtilerin artmasına sebep olabilecek iki temel durum söz konusudur. Birincisi toplum düzeninin yanlış davranışlarda bulunan bireyler tarafından bozulacağı kaygısı, ikincisi ise bu düzeni korumak adına kendisinin üstlendiği sorumluluğu taşıma endişesi. Geleneksel düzeyde bulunan bireylerin yaşayabileceği bu iki durum ve süreç

içerisindeki etkileri onlarda ruh sağlıklarını bozucu psikolojik belirtilerin artmasına sebep olacaktır.

7. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan bireylerin sosyal destek algıları yükseldikçe psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri azalmaktadır. Başka bir ifade ile farklı ahlaki yargı yetenek düzeylerine sahip bireylerin sosyal destek algıları ile psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Yapılan çalışmalar bireyin yaşadığı birçok sorunun temelinde sosyal destekten yoksun oluşun veya sosyal destek eksikliğinin bulunduğunu ve bireyin zorlamalı durumlarla başa çıkabilmesinde sosyal desteğin güçlü bir kaynak olduğunu; algılanan sosyal desteğin ve özellikle de aile desteğinin, öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra, okula devam ve okula uyumları, ruh sağlıklarını koruyabilmeleri, sağlıklı karar verebilmeleri, stresle başa çıkabilmeleri veya stresten korunabilmeleri, depresif semptomların önlenmesi ve kusurlu davranışlarının azaltılması ile uyum düzeylerinin yükselmesi gibi durumlarda önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır (Yıldırım, 2006).

Özen (1998) yaptığı eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü adlı çalışmasında, çocukların algıladıkları sosyal destekteki artış ile toplam problem, depresyon ve kaygı düzeylerindeki azalma arasında ilişki olduğunu bulmuştur. Özen'in yaptığı bu çalışma da araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Gençlerin sağlık sorunları, yoksulluk, yetersiz yaşam becerileri eğitimi, bazı gelenek ve alışkanlıklar ve çocuklarının fiziksel ve psikolojik gelişimleri sırasında yaşadıkları kimlik ve uyum sorunlarına yardımcı olma konusunda ailelerin isteksiz davranması sonucunda daha kötüleşiyor. Bu sorunları bazen uyuşturucu madde kullanımı, aile ve okul içi şiddet daha da arttırıyor (İnsani Gelişme Raporu, 2008). Bu raporda da özellikle aile desteğinin olmadığı zaman gençlerin problemlerle daha da fazla karşılaştığına değinilmiştir.

Mutlu ve nispeten daha az mutlu insanların karşılaştırılmasında sonuçlar mutlu insanların benzer yüksek kalitede arkadaş ilişkileri, aile desteği ve romantik ilişkilere

sahip ve daima yakınları ile güçlü sosyal ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir (Diener, Diener ve Tamir, 2004).

Demirtaş (2007) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki incelediği araştırmasında, stresle başa çıkma düzeyleri ile aileden algılanan sosyal destek ve genel sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Buna göre; öğrencilerin aileden algılanan sosyal destek düzeyleri ile genel sosyal destek düzeyleri arttıkça stresle başa çıkma düzeyleri de artmaktadır.

Saygın ve Arslan (2009) araştırmalarında üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemişler ve öznel iyi oluş ve sosyal destek düzeyleri arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Başka bir ifade ile öğrencilerin sosyal destek algılarının yüksekliği öznel iyi oluş durumlarını arttırmaktadır.

8. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan kızların ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal destek algıları erkeklerin sosyal destek algılarına göre daha fazladır. Bunun nedeni ailelerin kız çocuklarına karşılaştıkları engeli aşmada kendilerini kaynak görme yerine sosyal destek sistemlerini kaynak görmelerine yönelik bir yetiştirme tarzına sahip olmalarından kaynaklanabilir.

Özen (1998) yaptığı eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü adlı çalışmasından çıkan bir diğer sonuç da kızların çevrelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarıdır. Bu sonuç da araştırma bulgularını desteklemektedir.

9. Ahlaki yargı yetenek düzeyleri gelenek öncesi geleneksel ve gelenek sonrası olan erkeklerin psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri kızlara göre daha fazladır. Araştırmada bulunan sonuçlar birbirini tamamlar niteliktedir. Araştırmada kızların erkeklerden daha fazla sosyal destek algısına sahip oldukları ve sosyal destek algısı ile psikolojik belirtiler arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu başka bir ifade ile sosyal destek algıları arttıkça psikolojik belirtilere sahip olma düzeylerinin düşmekte olduğu bulunmuştur. Bu sonuçtan hareketle erkeklerin daha düşük sosyal

destek algısına sahip olduklarından dolayı psikolojik belirtilere sahip olma düzeylerinin arttığı söylenebilir.

Düzgün (1995) lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ise kız öğrencilerin hostilete, somatizasyon, depresyon, anksiyete, olumsuz benlik belirti düzeyi, erkek öğrencilerine göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Deniz, Avşaroğlu ve Hamarta (2004) tarafından Selçuk Üniversitesi Öğrenci Psikolojik Danışma Servisine başvuran öğrencilerin psikolojik belirti düzeylerini belirlemek amacıyla bir çalışma yapılmış ve kız öğrencilerde somatik, anksiyete, obsesyon ve depresyon belirtileri erkek öğrencilerden yüksek çıkarken, erkeklerde ise paranoid ve öfke belirtileri puan ortalamaları kızlardan yüksek bulunmuştur.

Kapıkıran'ın lise öğrencilerindeki psikopatolojik belirtilerin cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından incelenmesi adlı çalışmasından elde edilen sonuçlarda; kızların erkeklerden daha depresif oldukları, daha fazla fobik kaygı yaşadıkları, daha çok genel kaygı yaşadıkları, daha fazla kişiler arası duyarlılık gösterdikleri, daha fazla obsesif kompulsif oldukları, daha yaygın somatik sorunları olduğu ve daha yaygın paranoid düşüncelere sahip oldukları, daha psikotik oldukları, daha fazla uyku sorunları, yeme sorunları olduğu ve daha fazla suçluluk yaşadıkları, genel ölçekten elde edilen puanda da daha yüksek puana sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuçlar araştırma bulgusunu desteklememektedir.

10. Ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden alınan sosyal destek algısının en yüksek olduğu lise türü Düz Liselerdir. Hayata hazırlanma ve üniversiteye girme sürecinde düz lisenin diğer lise türlerine göre daha dezavantajlı olması öğrencinin sosyal destek mekanizmalarını daha aktif kullanmasına sebep olmaktadır.

11. Psikolojik belirtilere sahip olma düzeyi en fazla olan lise türü Anadolu Teknik Liseleridir. Elde edilen bulgulardan bir diğeri de sosyal destek algısının en düşük olduğu lise türünün Anadolu Teknik Liseleri olduğudur. Sosyal destek algısıyla psikolojik belirtilere sahip olma düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu hareketle, düşük sosyal destek algısına sahip Anadolu Teknik

Liselerine devam eden bireylerde psikolojik belirtilere sahip olma düzeyinin daha fazla olduğu söylenebilir.

12. Düşük sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerin psikolojik belirtilere sahip olma düzeyleri en yüksektir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için yayınlanan Türkiye 2008 İnsani Gelişme Raporu'nda özellikle düşük sosyo ekonomik düzeye sahip gençlerin yaşadıkları sorunlara değinilmiştir. Rapora göre; "Ergenlik çağındaki çoğu genç -özellikle düşük gelirli ailelerin çocukları- kendi içlerindeki sarsıcı fiziksel ve psikolojik değişimlerle başa çıkmaya uğraşırken, bir yandan da aşılması gibi görünen sorunlara göğüs germek zorunda kalıyor. Kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşamama, geleceğe dönük iş güvencesinin olmaması, evde, okulda veya yakın çevrede şiddet içeren çatışmalar yaşama, tehlikeli cinsel davranışlar ve son yıllarda artan bir tehlike haline gelen uyuşturucu madde deneme merakı gibi sorunlar, Türkiye'de genç kuşağın esenliği ve sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratıyor. Özellikle kırsal kesimdeki genç kızları mağdur eden çocuk yaşta evlenme geleneği ve bununla beraber gelen çok genç yaşta anne olma sorunu, bu gençlerin gelişmesini, sağlığını ve mutluluğunu bozabilen ciddi engeller arasında" deniliyor. İnsani Gelişme Raporu'nda belirtilen hususlar düşük sosyo ekonomik düzeye sahip bireylerin daha fazla problem yaşadığı yönündedir. Bu rapor araştırma bulgumuzu desteklemektedir.

Ayrıca Demirtaş (2007) yaptığı çalışmada düşük sosyoekonomik duruma sahip bireylerin algılanan sosyal destek aile alt ölçeğinden düşük puan aldıkları bulunmuştur. Sosyal destek algısının düşüklüğü psikolojik belirtilere sahip olma düzeyini arttırdığından, dolaylı olarak sosyo ekonomik durumun düşüklüğü de yine psikolojik belirtilere sahip olma düzeyini arttırmaktadır.

Öneriler

- 1.** Çeşitli psikolojik problemlerden dolayı rehberlik servislerine müracaat eden öğrencilerin problemlerinin çözümünde psikolojik danışmanlar sosyal destek mekanizmalarının birey üzerindeki etkilerini araştırarak sorunların çözümünde bir yöntem olarak kullanabilirler. Problemlerin çözümünde aileleri, öğretmenleri ve arkadaşları aktif olarak sürece dahil edebilirler, danışanın sosyal destek kaynaklarından daha etkili faydalanmasına ve varsa sağlıklı sosyal destek mekanizmalarının değişmesine yardımcı olabilirler.
- 2.** Öğretmenler öğrencilerin ahlaki gelişimlerini yakından takip ederek, okullarda öğrencilerin ahlaki yargı yeteneklerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yaparak ahlaki eğitime önem verebilirler.
- 3.** Ahlaki yargı yetenek düzeyi arttıkça psikolojik belirtilere sahip olma düzeyi de artmaktadır. Bu bulgunun nedenini bulmaya yönelik araştırmalar yapılabilir.
- 4.** Eğitimciler ve ailelere uzmanlar tarafından, sosyal destek konusunda detaylı bilgilendirme yapılarak öğrenciler üzerindeki desteklerinin öğrencinin gerek akademik başarısında gerekse ruh sağlığının yerinde olmasında ne denli önemli olduğuna dikkat çekilebilir.
- 5.** Aile eğitimleri artırılarak çocuğun ahlaki gelişimi açısından okula başlayana kadar geçen sürede aile üyelerinin davranışlarının çocuk üzerindeki etkilerine değinilebilir.
- 6.** Düşük sosyo ekonomik düzey algısına sahip bireylerin psikolojik belirtilere sahip olma düzeylerinin en yüksek bulunmasından hareketle okullarda maddi yetersizlik yaşayan öğrencilerin sosyal destek mekanizmalarını devreye sokarak psikolojik problem yaşama olasılıklarını en aza indirmeye çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- AKANDERE, M. G., Baştuğ, E.D. Güler (2009), “Orta Öğretim Kurumlarında Spora Katılımın Çocuğun Ahlaki Gelişimine Etkisi”, *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1.
- AKSÜLLÜ, N. (2002), *Kurumda ve Evde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Algılanan Sosyal Destek Faktörleri ile Depresyon Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ (2007), *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Çev., E. Köroğlu, Dördüncü Yeniden Gözden Geçirilmiş Tam Metin (DSM-IV-TR), Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, 2000, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- BAŞER, Z. (2006), *Aileden Algılanan Sosyal Destek İle Kendini Kabul Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BUDAK, Selçuk (2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s. 683.
- CAN, G. (2007), “Kişilik Gelişimi”, Editör: YEŞİLYAPRAK, B., *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*, Pegem Yayıncılık, s.138, Ankara.
- CHO, Sunhee (2008), “Effects of Logo-autobiography Program on Meaning in Life and Mental Health in the Wives of Alcoholics”, *Asian Nursing Research*, Vol. 2, No. 2, Aralık: 129-139.
- COHEN, S. (2004) “Social Support and Health”, *American Psychologist*, 676-682.
- ÇAKIR Yelda ve Refia Palabıykoğlu, “Gençlerde Sosyal Destek-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, *Kriz Dergisi*, 5(1): 15-24.
- ÇALIM, İ. H. İsmail, A. Badullı, A. Yeğın, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*.

- ÇELEN, N. (2000), “Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Üzerine Görüşler”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, s.13.
- ÇIRAK, G. (2006), *Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri Ve Ahlaki Yargı Yetenekleri İle Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİFTÇİ, N. (2007), “Ahlak Gelişimi”, Editör: KAYA A., *Eğitim Psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, s.196-197.
- ÇİFTÇİ, M. (2008), *Disiplin Cezası Alan Ve Almayan Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri, Bilişsel Çarpıtmaları ve Empatik Becerilerinin Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİLELİ, M. (1986), *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yayınları, Ankara.
- DEMİRHAN, T. (2007), *Yoğun Düşünme Eğitimi Programının Suçlu Çocukların Ahlaki Yargılarına Etkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİRTAŞ, A. S. (2007), *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeyleri ile Stresle Başa Çıkma Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DENİZ, E., S. Avşaroğlu, E. Hamarta (2004), *Psikolojik Danışma Servisine Başvuran Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri*, Selçuk Üniversitesi.
- DIENER, R., Diener, E. ve Tamir, M. (2004). *The Psychology of Subjective Well-Being, Journal Article Expert*, 133.
- DOĞAN, T. (2008), “Psikolojik Belirtilerin Yordayıcısı Olarak Sosyal Destek ve İyilik Hali”, *Türk PDR (Psikolojik Danışma ve Rehberlik) Dergisi*, Sayı: 26, Dönem: Eylül, s.30-44.
- DÖKMEN, Ü. (2006), *Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, Sistem Yay. 16. Baskı, s.265.

- DÖKMEN, Z. ve Şennur KIŞLAK, “Engelli Olan Ve Olmayan Üniversite Öğrencilerinin Demografik Ve Psikolojik Özellikleri İle Sorunlarının Karşılaştırılması”, *Kriz Dergisi* 12 (2): 33-47.
- DÜZGÜN, Ş. (1995), *Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERSANLI, K. (2005), *Davranışlarımız Gelişim ve Öğrenme*, Eser Matbaası, s.221-227.
- FROMM, E. (1999). *Erdem ve Mutluluk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GEÇTAN, E. (1994), *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, 10. Basım, İstanbul, s.260).
- GEÇTAN, E. (2003), *Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar*, On Altıncı Basım, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÖKLER I. (2007), “Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Türkçe Formunun Uyarlama Çalışması: Faktör Yapısı, Geçerlik Ve Güvenirliği”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*: 14 (2) 2007.
- GÜLGEZ, E. (2007), *Lise Öğrencilerinin Olumsuz Risk Alma Davranışlarının Psikolojik Belirtiler, Yaş Ve Cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi: Ankara İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- GÜLTEKİN, F. (2008), *Psikoloji, Rehberlik Ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinde Üniversite Eğitiminin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- GÜNGÖR, A. (2004) “Ahlaki (törel) Gelişim”, Editör: ULUSOY A., *Gelişim ve Öğrenme*, Anı Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, s.81.
- GÜNGÖR, E. (1993), *Değerler Psikolojisi*, Hollanda Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, Amsterdam, No: 8.

- HAKSAL P. (2007), *Acil Servis Personelinde Görülen İkincil Travmatik Stres Düzeyinin Disosiyasyon Düzeyi, Sosyal Destek Algısı ve Başa Çıkma Stratejileri Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1996), *Toplum Bilim Sözlüğü*, 4. Basım, s.11.
- HATUNOĞLU, H.K.A, (2003), *Farklı Ahlaki Gelişim Düzeylerinde Bulunan Üniversite Öğrencilerinin Kendilerinin Ve Toplumun Ahlak Düzeylerini Değerlendirmeleri Ve Psikolojik Belirti Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ILGAR, M. Z. (1996), *Denetim Odağının Değer Sistemleri Ahlaki Gelişim Düzeyi ve Öz Ahlaki Değerlendirme Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnsani Gelişme Raporu, (2008), *Türkiye’de Gençlik*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- İSKENDER, M., (2005), “Ahlaki Gelişim”, Editör: ERSANLI, K. ve E. Uzman, *Gelişim ve Öğrenme*, Lisans Yayıncılık, İstanbul, s.234.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., (2008), *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Sosyal Psikolojiye Giriş, Evrim Yayınevi, 11. Basım, İstanbul.
- KAHRİMAN, İ., (2002), *Adölesanlarda Aile ve Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- KAHRİMAN, İlknur ve Kıymet Yeşilçiçek (2005), “Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Aile Ve Arkadaşlarından Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2007; 10: 1.
- KAPIKIRAN, N.A., *Lise Öğrencilerindeki Psikopatolojik Belirtilerin Cinsiyet ve Sınıf Değişkenleri Açısından İncelenmesi*, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

- KARADEMAS E.C. ve A. Kalantzi-Azizi, The Stress Process, Self-Efficacy Expectations, And Psychological Health, *Personality and Individual Differences* 37 (2004) 1033-1043.
- KAYA, M. (1993) *Bazı Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları*, Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILAVUZ M.A, İ. Gürses (?), *Kuşakların Ahlakî Değerleri Birlikte Öğrenmesi: Kohlberg'in Ahlakî Gelişim Kuramı Açısından Bir Değerlendirme*.
- KOÇ, M., T.S. Çolak, O. Kocaman ve B. Bayraktar (2009), "Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Üniversite Öğretim Elemanları İle Öğrenciler Arasındaki Etkileşimin Ahlaki Düzeyi", *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2.
- KOHLBERG, L. (1976), "Moral Stages and Moralization: The Cognitive Developmental Approach in Moral Development and Behaviour", *Theory Research and Social Issues* (Ed: T. Lickona), Newyork: Holt Rinehart and Winston.
- KOZAKLI, H. (2006), *Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık Ve Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖK, M., *Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KRAUS, Cynthia A. (2006), *Actual and Perceived Social Support in Social Anxiety*, *Doctor of Philosophy*, University of Nebraska, Lincoln.
- KULAKSIZOĞLU, A., *Kişisel Gelişim Uygulamaları*, Nobel Yayınları, Ankara, s. 154).
- MCKENZIE, Kwame. (2006), *Anksiyete ve Panik Atak*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

- OKANLI, A., G. Tortumluoğlu, İ. Kırpınar (2003), “Gebe Kadınların Ailelerinden Algıladıkları Sosyal Destek İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2003; 4:98-105.
- ONUR, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık Ölüm*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- ÖZEN, D., (1998), *Eşler Arası Çatışma Ve Boşanmanın Farklı Yaş Ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış Ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PAKENHAM, K. I., K. Sofronoff ve C. Samios (2004), “Finding Meaning in Parenting a Child with Asperger Syndrome: Correlates of Sense Making and Benefit Finding”, *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 25, p. 245-264.
- REST, J. (1994), Background Theory and Research. In J. Rest, & D. Narvaez, *Moral Development in the Professions*. Erlbaum & Associates.
- SAKİN, A., (2007), *Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleki Etik Davranışlar Hakkındaki Görüşleri İle Ahlaki Yargı Düzeyleri Ve Öğretmenlik Tutumlarının İncelenmesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- SAPMAZ, F. (2006), *Üniversite Öğrencilerinin Uyumlu ve Uyumsuz Mükemmeliyetçilik Özelliklerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAYGIN, Y. ve Coşkun Arslan (2009), “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek, Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 28, Sayfa 207 -222.
- SENEMOĞLU, N. (2009), *Gelişim ve Öğrenme Kuramdan Uygulamaya*, Pegem Akademi, 14. Baskı, Ankara.

- SEYDOOĞULLARI, S. (2008), *Demokratik Ve Otoriter Ana Baba Tutumlarının Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- SUMİ, K. ve Koji Kanda (2002), “Relationship Between Neurotic Perfectionism, Depression, Anxiety, And Psychosomatic Symptoms: A Prospective Study Among Japanese Men”, *Personality and Individual Differences* 32, p.817-826.
- SÜRÜCÜ, M. (2005), *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ŞAFAK, Z. (2008), *İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenler Ve Yöneticilerin Bilişsel Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Çok Boyutlu Olarak İncelenmesi (İstanbul Anadolu Yakası Örneği)*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ŞAHİN, N. H ve Durak, A. (1994), “Kısa Semptom Envanteri: Türk Gençleri İçin Uyarlaması”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), s.44-56.
- ŞEMİN, R. (1979), *Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, s.79.
- TAYSİ, E. (2000), *Benlik Saygısı, Arkadaşlardan Ve Aileden Sağlanan Sosyal Destek: Üniversite Öğrencileriyle Yapılan Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TORUN A. (1995), *Tükenmişlik, Aile Yapısı Ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜRKLEŞ, S., R. Hacıhasanoğlu, S. Çapar (2008), “Lise Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11: 2.
- WOOLFOLK, A.E, (1998) *Educational Psychology*, The Ohio State University, Seventh Edition, Allyn&Bacon.

- YARDIMCI, F. (2007), *İlköğretim Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek İle Öz-Yeterlik İlişkisi ve Etkileyen Değişkenlerin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- YAPICI, Ş. ve M. Yapıcı (2005), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Anı Yayıncılık, s.119.
- YILDIRIM, İ. (1997), “Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi, Güvenirliği ve Geçerliliği”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13: 81-87.
- YILDIRIM, İ. (1999), “Federal Almanya'da Yaşayan Türk Evli Bireylerin Psikolojik Belirtileri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 : 110 -120.
- YILDIRIM, İ. (2000), “Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Yalnızlık, Sınav Kaygısı ve Sosyal Destek”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18: 167 – 176, 2000.
- YILDIRIM, İ. (2006), *Anne Baba Desteği ve Başarı*, s.12-17.

EKLER

EK-1: Kişisel Bilgi Formu, Öz Ahlaki Değerlendirme Ölçeği, Toplumsal Ahlaki Değerlendirme Ölçeği

BİLGİ FORMU

Bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan bu formda çeşitli sorular sorulmaktadır. Tüm soruları doğru ve samimi bir şekilde cevaplamanız rica olunur.

Katkılarınız için teşekkürler.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Murat İSKENDER

Naciye ÖZKARA

Adı, Soyadı:	
Cinsiyet	Kız ( ) Erkek( )
Alan/Bölüm	
Lise türü	
Algılanan Sosyo-Ekonomik Düzey	Düşük( ) Orta( ) Yüksek ( )
Yaşadığınız yerleşim birimi	Köy-Kasaba ( ) İlçe ( ) İl( )
Cinsiyet	Kız ( ) Erkek( )

Şimdi size bir soru soruyoruz. Kendi kendinizi ahlaki bakımdan nasıl değerlendirirsiniz? Başka bir ifade ile kendinize ahlak bakımından kaç not verirsiniz? En yüksek ahlak notunun 10, en düşük olanın da 1 olduğunu kabul edersek, siz kaç alırsınız?

Buraya işaretleyiniz:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Şimdi bu soruda da içinde yaşadığımız toplumu, ahlaki bakımdan nasıl değerlendirirsiniz? Yani topluma ahlaki bakımdan kaç not verirsiniz? En yüksek ahlak notu 10, en düşük olanın da 1 olduğunu kabul edersek içinde yaşadığımız toplum sizden kaç puan alır?

Buraya işaretleyiniz:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

EK-2: Ahlaki Gelişim Ölçeği

Karısı hastalanan bir köylü onu şehre götürerek muayene ettirmiş. Doktordan bir reçete almış. Köylünün, doktorun vizite ücretini ödedikten sonra, cebinde ilaç alacak parası kalmamış. Çaresiz köyüne dönmüş. Ama doktor karısının bu ilaçları kullanmadığı takdirde öleceğini söylemişti. Köylü bu durumu etrafındakilere anlatırken öğrendi ki, komşularından biri daha önce aynı hastalığa yakalanmış ve ilaçlar sayesinde kurtulmuştu. İlaçların yarısı kullanılmadan duruyordu. Köylü komşularından borç para istedi. Alamadı. Sonra o komşusundan ilaçları kendisine vermesini istedi ama komşusu onlar için çok para ödediğini, parasını almadan veremeyeceğini söyledi. Köylü ileride ilaç bedelini ödemeyi vaad ettiyse de dinlemedi. Nihayet çaresiz kaldı ve komşusunun evine girip ilaçları aldı.

Bu adamın davranışını nasıl değerlendirirsiniz? Aşağıdaki ifadelerden hangisi onun durumuna uygun düşüyorsa ifadenin baş tarafına bir çarpı isareti (X) koyunuz.

- ( ) 1. Hırsızlık nasıl olursa olsun suçtur. Bu adamın cezasını çekmesi gerekir. Kanun elbette yakasını bırakmaz. Paraya ihtiyacım var diye soygunculuk yapanla ilaca ihtiyacım var diye hırsızlık yapan adalet önünde ayrılmaz.
- ( ) 2. Bu adam karısını yaşatabilmek gayesiyle böyle bir iş yapmıştır. Hırsızlık yapmak suç olmakla beraber toplumun bu adamı hoş görmesi gerekir. Kanunlar ve mahkemeler böyle durumları göz önüne almalıdır.
- ( ) 3. Bu adam kanunlara uygun hareket etmiyor. Kanuna uymamakla toplum düzenini bozacak bir davranış yapmıştır. Toplumda böyle kötü örneklerle anarşi yaratmaktansa şahsi ihtiyaçlarından fedakarlık etmek daha doğru olur.
- ( ) 4. Bu adam mahkemeye verilecek, hapis cezası yiyecek ve yıllarca hürriyetini kaybedecektir. Bir de onun bu arada bütün yakınlarından uzak kalacağını düşünelim. Böyle yanlış bir hareket yapmamış olsaydı ne karakola düşecekti ne mahkemeye, ne de hapishaneye.
- ( ) 5. Bu adam ilaçları alarak bir insanı ölümden kurtarıyor. Halbuki ilaca sahip olan adamın böyle acil bir ihtiyacı yoktur. İnsanların hayatlarını kurtarmak için herkes elinden geleni yapmalı, hukuk ve adalet anlayışı bu ilkeye dayandırılmalıdır.
- ( ) 6. Bu adam toplumda hoş karşılanmayan bir iş yapmıştır. İnsanlar ihtiyaçlarını toplumun ahlak ve hukuk anlayışına uygun yollardan karşılamalıdır.

EK-3: Kısa Semptom Envanteri

KISA SEMPTOM ENVANTERİ (KSE)

ADI- .....
SOYADI : ..
NUMARAS .....
I : ..

ACIKLAMA: Aşağıda zaman zaman herkeste olabilecek yakınma ve sorunların bir listesi vardır.Lütfen her birini dikkatlice okuyunuz. Sonra bu durumun bugün de dahil olmak üzere son bir ay içinde sizi ne ölçüde huzursuz ve tedirgin ettiğini gözönüne alarak aşağıda belirtilen tanımlamalardan uygun olanının numarasının karşısındaki boşluğa yazınız.Düşüncenizi değiştirseniz ilk yazdığınız numarayı tamamen siliniz. Lütfen başlangıç örneğini dikkatle uygulayınız ve anlamadığınız bir cümle ile karşılaştığınızda uygulayan kişiye danışınız.

ÖRNEK:

Aşağıda belirtilen sorundan ne ölçüde rahatsız olmaktadır?

Örnek: Baygınlık , baş dönmesi: 3

- 0- HIÇ
- 1- ÇOK AZ
- 2- ORTA DERECEDE
- 3- OLDUKÇA FAZLA
- 4- İLERİ DERECEDE

MADDELER

CEVAPLAR

	MADDELER	CEVAPLAR
1	İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	
2	Baygınlık , baş dönmesi	
3	Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edeceği fikri	
4	Başımıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu duygusu	
5	Olayları hatırlamada güçlük	
6	Çok kolayca kızıp öfkelenme	
7	Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar	
8	Meydanlık(açık) yerlerden korkma duygusu.	
9	Yaşamınıza son verme düşüncesi.	
10	İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hissi.	
11	İştahta bozukluklar.	
12	Hiçbir nedeni olmayan ani korkular.	
13	Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları.	
14	Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme.	
15	İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme.	
16	Yalnızlık hissetme.	
17	Hüzünlü, kederli hissetme.	

18	Hiçbir şeye ilgi duymamak.	
19	Kendini ağlamaklı hissetme.	
20	Kolayca incinebilme , kırılma.	
21	İnsanların sizi sevmediğini, size kötü davrandığına inanma.	
22	Kendini diğer insanlardan daha aşağı görmek.	
23	Mide bozukluğu,bulantı.	
24	Diğer insanların sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu duygusu.	
25	Uykuya dalmada güçlük.	
26	Yaptığınız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etmek.	
27	Karar vermede güçlükler.	
28	Otobüs,tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkma.	
29	Nefes darlığı , nefessiz kalma.	
30	Sıcak,soğuk basmaları.	
31	Sizi korkuttuğu için bazı eşya yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak.	
32	Kafanızın bomboş kalması.	
33	Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar,karıncalanmalar.	
34	Hatalarımız için cezalandırılmanız gerektiği düşüncesi.	
35	Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları.	
36	Dikkati bir şey üzerine toplamada güçlük.	
37	Bedenin bazı bölgelerinde ,zayıflık, güçsüzlük hissi.	
38	Kendini gergin ve tedirgin hissetme.	
39	Ölme ve ölüm üzerine düşünceler.	
40	Birini dövme, ona zarar verme yaralama isteği.	
41	Birşeyleri kırma ,dökme isteği.	
42	Diğer insanların yanında iken yanlış bir şey yapmamaya çalışmak.	
43	Kalabalıklardan rahatsızlık duymak.	
44	Başka insanlara hiç yakınlık duymamak.	
45	Dehşet ve panik nöbetleri.	
46	Sık sık tartışmaya girmek.	
47	Yalnız kalındığında sinirlilik hissetme.	
48	Başarılarınıza rağmen diğer insanlardan yeterince takdir görmemek.	
49	Kendini yerinde duramayacak kadar tedirginlik hissetmek.	
50	Kendini değersiz görme duygusu.	
51	Eğer izin verirsiniz insanların sizi sömüreceği duygusu.	
52	Suçluluk duyguları.	
53	Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri.	

EK-4: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ (ASDÖ-R)

ADI SOYADI: .....

AİLEM	Bana Uyg.	Kıs men	Bana Uyg. Değil
1. Bana gerçekten güvenir	( )	( )	( )
2. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	( )	( )	( )
3. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	( )	( )	( )
4. Bana gerçekten değer verir	( )	( )	( )
5. Bana doğru tavsiyelerde bulunur	( )	( )	( )
6. Doğru kararlar vermeme yardım eder	( )	( )	( )
7. Davranışlarımı takdir eder	( )	( )	( )
8. İlgili duyduğum şeyleri yapmama yardım eder	( )	( )	( )
9. Hatalarımı nazikçe düzeltir	( )	( )	( )
10. Beni gerçekten anlar	( )	( )	( )
11. Bana, aile gelirimize göre yeterince harçlık verir	( )	( )	( )
12. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur	( )	( )	( )
13. Geleceğimle ilgili planlar yapmamda bana yardım eder	( )	( )	( )
14. Üstün, güçlü yanlarımı vurgular	( )	( )	( )
15. İyi ve kötü yönlerimle beni sever	( )	( )	( )
16. Başarılı olmam için bana destek olur	( )	( )	( )
17. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez	( )	( )	( )
18. Arkadaşlarıyla ilişkilerimin güçlenmesini destekler	( )	( )	( )
19. Sosyal etkinliklere katılmamı destekler	( )	( )	( )
20. Başarılarımı takdir eder	( )	( )	( )

ARKADAŞLARIM	Bana Uyg.	Kıs men	Bana Uyg. Değil
21. Bana gerçekten güvenir	( )	( )	( )
22. İhtiyaç duyduğumda beni gerçekten dinler	( )	( )	( )
23. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	( )	( )	( )
24. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	( )	( )	( )
25. Bana gerçekten değer verir	( )	( )	( )
26. Doğru kararlar vermeme yardım eder	( )	( )	( )
27. Hata yaptığımda bile beni kabul eder	( )	( )	( )
28. Hatalarımı düzeltmeme yardım eder	( )	( )	( )
29. Beni gerçekten anlamaz	( )	( )	( )
30. Gerektiğinde harçlığımı benimle paylaşır	( )	( )	( )
31. Derslerle ilgili bilgilerini benimle paylaşır	( )	( )	( )
32. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur	( )	( )	( )
33. Bir şeye sinirlendiğimde beni yatıştırır	( )	( )	( )

ÖĞRETMENLERİM	Bana Uyg.	Kıs men	Bana Uyg. Değil
34. Amaç, ilgi ve yeteneklerim konusunda benimle konuşur	( )	( )	( )
35. Bana gerçekten güvenir	( )	( )	( )
36. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	( )	( )	( )
37. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	( )	( )	( )

38. Bana gerçekten değer verir ( ) ( ) ( )
39. Bana doğru tavsiyelerde bulunur ( ) ( ) ( )

---

40. Doğru kararlar vermeme yardım eder ( ) ( ) ( )
41. Hatalarımı nazikçe düzeltir ( ) ( ) ( )
42. Beni gerçekten anlar ( ) ( ) ( )

---

43. Üstün, gcl yanlarımı vurgular ( ) ( ) ( )
44. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez ( ) ( ) ( )
45. Arkadaşlarımın ilişkilerimin güçlenmesini destekler ( ) ( ) ( )

---

46. Sosyal etkinliklere katılmamı teşvik eder ( ) ( ) ( )
47. Çok alıştığım ya da başarılı olduğum zaman beni över ( ) ( ) ( )
48. Duygu, düşünce ve inanlarımın saygı duyar ( ) ( ) ( )

---

49. Derslerde sorularımın içtenlikle cevap verir ( ) ( ) ( )
50. Bana karşı genellikle adil davranır

EK-5:İzin ve Uygulama Yönergesi

T.C.
ÇANKIRI VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.4.18.00.03-371/

Konu : Anket Uygulanması

001404 05-02-10

VALİLİK MAKAMINA
ÇANKIRI

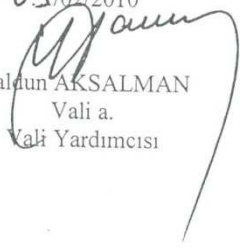
Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Naciye ÖZKARA'nın Çankırı İlinde bulunan ortaöğretim düzeyindeki okullarda okuyan son sınıf öğrencilerine yönelik "Bilgi Formu (Ahlaki Yargı Yeteneği), Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri" konulu anket uygulaması yapmak istediği ile ilgili yazı, anket formları, komisyonumuzun değerlendirme formu ve Rehberlik ve Araştırma Merkezinin Değerlendirme raporu ekte sunulmuştur.

Bakanlığımız Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığının 28.02.2007 tarih ve 1084 sayılı Makam Onayları ile yürürlüğe giren "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi" gereğince Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Naciye ÖZKARA'nın "Bilgi Formu (Ahlaki Yargı Yeteneği), Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri" konulu anket uygulamasını İlimiz Merkez, Kurşunlu, Ilgaz ve Çerkeş İlçelerindeki ortaöğretimde okuyan son sınıf öğrencilerine uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde OLUR'larınıza arz ederim.

Cemal AKBİYYIK
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
03/02/2010

Halilun AKSALMAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres
Ayrıntılı bilgi için irtibat
Telefon
E-mail
İnternet

: Cumhuriyet Mh. Park Sk. Hükümet Konağı Çankırı
: Kültür Şubesi
: (0376) 213 15 36 (113) Fax: (0376) 213 10 16
: cankirimem@meb.gov.tr
: http://cankiri.meb.gov.tr

<http://www.egitimdestek.meb.gov.tr> - <http://www.bilgisayarligitimdestek.org>

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü

DEĞERLENDİRME RAPORU

Kurumumuzca uygulanabilirliği yönünden uygunluğunun değerlendirilmesi istenen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Naciye ÖZKARA' nın İlimiz Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerine yönelik yapacağı "**Ahlaki Yargı Yetenekleri ile Sosyal Destek Algıları ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişki**" konulu Araştırma/Anket Uygulaması;

- 1- Araştırmanın amacı ve önemi kısmının bulunduğu bölümü,
- 2- Bilgi formundaki ahlaki kıstasları,
- 3- Kısa Semptom Envanterindeki maddeler pedagojik açıdan değerlendirilerek ve çalışma tümüyle incelenerek uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir. Uygulanması tarafımızca uygun görülmüştür.

01.02.2016

Selma GÜMÜŞ
Rehber Öğretmen

İlknur HAN
Rehber Öğretmen

Adem MENTEŞ
Rehber Öğretmen

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sivrihisar'da tamamladı. 2004 yılında Sivrihisar Eğitim Vakfı Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünü kazandı. 2006-2007 eğitim öğretim yılını Danimarka'nın Odense şehrinde tamamladı ve 2008 yılında Sakarya Üniversitesi'nden mezun oldu.

2008 yılında Eskişehir ilinde bulunan MAT-FKB Özel Gelişim Koleji'nde Psikolojik Danışman olarak göreve başladı ve 7 ay sonra Çankırı'nın Kurşunlu ilçesinde bulunan Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'na Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışman olarak atandı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümünde Yüksek Lisans programına başladı.

Halen Kurşunlu Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nda göreve devam etmektedir.